

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА
СУВ ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛИГИ

«ЎЗПАХТАСАНОАТ» УЮШМАСИ

ПАХТА ТЕРИШ ВА ТАЙЁРЛАШ БЎЙИЧА ЙЎРИҚНОМА

ТОШКЕНТ - 2004

877.03
П-26

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА
СУВ ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛИГИ

«ЎЗПАХТАСАНОАТ» УЮШМАСИ

ПАХТА ТЕРИШ ВА ТАЙЁРЛАШ БЎЙИЧА

ЙЎРИҚНОМА

Тошкент – 2004

БИБЛИОТЕКА

Бух. ТИП 9 ЛП

№ 11.2303

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА
СУВ ХУЖАЛИГИ ВАЗИРЛИГИ

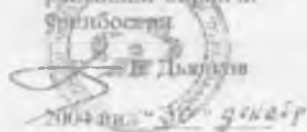
«ЎЗПАХТАСАНОАТ» УЮШМАСИ

ТАСДИҚЛАЙМАН
Ўзбекистон Республикаси
Қишлоқ ва сув хўжалиги
вазирлиги

ТАСДИҚЛАЙМАН
«Ўзпахтасаноат»

уюшмаси бошқарув
раёсатининг бошқаруви

ПАХТА ТЕРИШ ВА ТАЙЁРЛАШ БЎЙИЧА
ЙЎРИҚНОМА

Тошкент - 2004

Йўриқнома "Пахта тоzalash ПChB" очик акциядорлик жамияти
томонидан "Ўзпахтасаноат" уюшмаси ва Ўзбекистон Республикаси
Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги мутахассислари илтирокида қайта
ишланди

Бошқарув раиси

Р.Ф. Юнусов

Бошқарув раисининг
биринчи ўринбосари

В.Г. Ракипов

Ижрочилар: "Пахта тоzalash ПChB" очик акциядорлик жамиятидан:

Азизходжаев У.Х. – Хомашё муаммолари ва иқтисодиёт бўлимининг
мудири, Эркабоса С. ставчи мутахассис.

"Ўзпахтасаноат" уюшмасидан:

Боқилов К. – Иқтисодий таҳлил, прогнозлаштириш, бухгалтерлик
ҳисоби ва ҳисоботи бошқармаси бошлиғи, Умархўжаев Х.Х. – Пахта
ва уруғлик чигит тайёрлаш бўлимининг бошлиғи.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигидан:

Мубораков А. – Пахтачилик ва техник экишларни ривожлантириш
бошқармаси бошлиғининг ўринбосари, Солихўжаев Н.А. – Республика
ғўза уруғчилиги бошқармасининг бош мутахассиси

Ҳаракат муддати

2005 йил "01" Анвар дан

2010 йил "01" Анвар гача

Азизходжаев У.Х.

Тел: 56-13-69

1. УМУМИЙ ҚОИДАЛАР

Ушбу йўриқнома тайёрлов пунктлари, пахта тозалаш корхоналари, фермер, ижара хўжаликлари, ширкат уюшмалари ва бошқа қишлоқ хўжалик ва тайёрлов ташкилотлари учун пахтани териш, тайёрлаш ҳамда уни сақлашни уюштиришдаги амалий иш фаолиятида қўлланма ҳисобланади.

2. ПАХТА ТЕРИШГА ТАЙЁРГАРЛИК КЎРИШ

2.1. Пахта етиштирувчи фермер, ижара хўжаликлари, ширкат уюшмалари ва бошқа қишлоқ хўжалик корхоналари* пахта теримига киришишдан 10 кун аввал қуйидаги ишларни бажаришлари шарт:

Йўллар, кўприklar, хирмонлар, бостирма айвонларни тайёрлаш, эски мавжуд майдончаларни таъмирлаш, янгиларини қуришни тугаллаш, этаклар, тош ва тарозлар билан таъминлаш;

теримчи хашарчилар, механик-хайдовчилар учун дала шийпони ва ётоқхоналар билан таъминлаш ва уларни санитария-гигиеник талабларига жавоб бера оладиган даражада тайёрлаш;

ҳар бир дала учун ғўза сўнгги марта кимёвий препаратлар билан қайта ишланган муддатларни, қўлланилган препаратлар, майдон (гектар) бирлигига сарфланган иш суюқлиги ёки қуруқ препарат меъёрини кўрсатган ҳолда далолатнома тузиш;

хўжалик раҳбарлари, мутахассислар ва фермерлар ғўзаларни заҳарли химикатлар билан ишлашнинг белгиланган муддатларига қатъий амал қилишлари лозим. Далолатнома хўжаликларда раҳбарлар ва фермерлар томонидан ҳамда ўсимликларни ҳимоя қилиш бўйича агроном иштирокида имзоланиши керак;

ҳосилнинг пишиб етилишини ҳисобга олиб, машина ва қўл теримини ўтказиш юзасидан фермерлар ва умуман хўжалик бўйича иш режаси ва жадвал тузиб чиқиши зарур.

2.2. Пахта териш ва кўсак териш машиналари, механик подборшиklar, кўсак чувиш машиналари, техник хизмат

*Бундан буён матнда фермер, ижара хўжаликлари, ширкат уюшмалари ва бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналари «хўжалиklar» деб юритилади.

кўрсатишнинг механизация воситалари, ёнилғи қўйиш ва юк ортиш воситаларини тайёрлаш белгиланган муддатларда тугалланиши лозим. Тегишли терим агрегатлари осиладиган тракторлар ҳам худди шу муддат ичида тайёрланган бўлиши керак.

2.3. Туман Қишлоқ ва сув хўжалиги бўлими, хўжалик мутахассислари билан пахта терими бошлангунча теримчилар, фермерлар, пахта топширувчилар, қабул қилиб олувчилар ҳамда пахтани қўлда ва машинада териш, қуритиш, ташиш ва топшириш билан боғлиқ бўлган ходимлар ўртасида тушунтириш ишларини ўтказишлари, уларни пахтага белгиланган стандарт талаблари, стандарт намуналари ҳамда мазкур йўриқнома билан таништиришлари зарур. Пахта териш машиналари механик-ҳайдовчиларини тайёрлаш ва уларга машина ва участкаларни бириктириб қўйиш ишлари машина теримига тушишдан камидан 10 кун аввал тугалланиши керак.

Туман Қишлоқ ва сув хўжалиги бўлими машина терими бошлангунга қадар механик-ҳайдовчилар учун пахта териш техникасидан унумли фойдаланиш, пахта нобудгарчилигига йўл қўймаслик юзасидан малакали мутахассислар, пахтани машинада териш усталари иштирокида амалий кўргазмали кенгаш ўтказишлари зарур.

2.4. Узун ва ўрта толали навларнинг элита ва биринчи авлоди ҳосилини машина теримига ажратиш мумкин эмас.

2.5. Теримга киришишдан аввал машина теримига ажратилган майдончалардаги бегона ўтлар тула олиниб ташланади, ўқариқлар текисланади, машина далага кирадиган йўллар тайёрланади.

Дефолиация бошлангунга қадар далаларнинг машина терими талабларига мослиги текширилади, аниқланган камчиликлар бартараф этилади.

2.6. Самолётлар қўнадиган майдонлар, заҳарли химикатлар аралашмаси ва эритмаси тайёрланадиган идишлар, шунингдек хўжаликдаги пахтага дефолиантлар билан бериш учун зарур ер усти механизмлари ўз вақтида тайёрланади.

Дефолиация ўтказишда қатнашувчи барча ходимларни хавфсизлик техникаси бўйича йўриқнома билан таништирилади. Заҳарли химикатлар билан бевосита ишлайдиган ходимлар шахсий ҳимоя воситалари: махсус кийимбош, респиратор,

қўзойнак, нейтралаштирувчи препарат ва ҳоказалар билан таъминланишлари шарт.

2.8. Дефолиация пахта экиладиган шимолий районларда ғўза тупида иккита кўсак, марказий районларда 50 % кўсак, жанубий районлар – Қашқадарё, Бухоро, Сурхондарё вилоятида 3-4 кўсак очилганда ўтказилади. Узун толали ғўзалар 60 % кўсак очилганда дефолиация қилинади. Дефолиация ўтказиш муддатлари, дефолиантларнинг турлари ҳамда уларни қўлланиш меъёрлари табиий-иқлим шароитлари ва ғўза ривожининг ҳолатига қараб белгиланади.

Машина теримига ажратилган уруғлик участкалардаги ғўзаларга юмшоқ таъсир этувчи дефолиантлар билан ишлов бериш керак.

2.9. Машина терими талабларига жавоб бермайдиган (бегона ўтлар бор, ғўзадаги баргларнинг 75-80 фоизи тукилмаган, баргларнинг қайта ўсиши кузатилаётган ва ҳоказо) далаларда пахтани машинада териш қатиян ман этилади.

2.10. Машина теримига ажратилган далаларда ёппасига дефолиация ўтказишдан 3-5 кун аввал машина буриладиган 7-8 метр кенгликдаги майдон пурковчи тракторлар билан дориланиш лозим. Бу ерда ғўза тупларидаги очилган пахта қўлда териб олинади ва бир чеккага уйиб қўйилади. Кейин ер грейдер ёки бульдозер билан текисланади.

3. ПАХТАНИ МАШИНАДА ТЕРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

3.1. Пахтани машинада теришда ишнинг анча илғор усули, яъни дала – бункер – тележка – тайёрлов пункти оқими технологияси қўлланиши керак. Далани машина теримига тайёрлаш, пахтани териш, ташиш, техник ва маданий-маиший хизмат кўрсатиш звеноларидан иборат терим-транспорт отрядларини ташкил қилиш тавсия этилади.

3.2. Пахта шпинделли машиналар билан териб олинади.

Ҳосилнинг қолган қисми кўсак узиш машиналари билан ёки қўлда териб олинади.

Машиналарда терилган уруғлик пахта чигитнинг бир фоидага механик шикастланишга (зарарланишга) йўл қўйилади.

3.3. Уруғлик участкаларда машина терими бошлангунга қадар, вилт ва бошқа касалликларга чалинган барча пахталарни қўл билан териб олиш зарур. Бундай пахта тайёрлов пунктига техник хомашё сифатида топширилади.

Пахта териш машиналари бункеридан тиркамага тўкилгач, усти мато билан ёпилиб, тайёрлов пунктларига жўнатилади.

Пахтани ташиш тиркамалари трактордан тиркамани тормозлаш узатмасига пухта ва ишончли уланган тақдирдагина ишлатилиши лозим.

Пахта терип машиналари ва транспорт воситаларининг ишини шундай ташкил этиш керакки, пахтани ташиш ва тайёрлов пунктига топшириш технологияси бузилмасин. Машинада терилган пахта ўша купи тайёрлов пунктига жўнатилмаган бўлса, тиркамага юкланган ва усти мато билан ёпилган ҳолда қолдирилади ҳамда эртаси куни эрталаб тайёрлов пунктига жўнатилади.

3.4. Машинанинг сифатли ишлашини, очилган пахталарни тўлиқ териб олиши ва ерга тўкмаслигини таъминлаш чораларини кўриш керак.

3.5. Машина терими пайтида пахтанинг мой билан ифлосланмаслиги учун мойлаш материалларининг ғўза тупига, шпинделларнинг устки қисмига, чўткаларга ва вентилятор тасмаларига оқмаслигини таъминлаш зарур.

3.6. Қўлда ердан териб олинган пахтанинг сифати ёмонлашмаслиги учун уни қуритиш, тозалаш ва топширишни пайсалга солишга йўл қўйилмайди.

Қўсак узиш машиналари ва механик подборшикларда терилган пахта намлиги ва ифлослиги 22 фойддан юқори бўлмаган ҳолга келтириб, дала шароитида қуритилиши ва тозаланиши зарур.

Механик подборшикларда йиғилган пахта уюми қуёш нури яхши тушадиган майдончага юпқа қилиб ёйиб қўйилиши ҳамда тезроқ қуриши учун паншаха билан тез-тез ағдариб турилиши даркор. Бунда пишмаган қўсақлар алоҳида қуритиш учун ажратиб олинади.

Қуритилган уюм даладаги кўсак чувиш машинасида тозаланиб, тайёрлов пунктларига одатдаги тартибда жўнатилади.

Машина теримдан кейин қўлда ердан йиғиштириб олинган пахта ҳам худди шу тартибда қурилади ва тозаланади. Машинада ва қўлда терилган пахтани марказий хирмонда қуриштириш ва тозалаш ҳам мумкин.

4. ПАХТАНИ ҚЎЛДА ТЕРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

4.1. Қўл терими бегона ўтлардан тозаланган далаларда тўрт марта ўтказилади.

Биринчи терим ғуза тупида ўртача 3-4 кўсак тўла очилган пайтдан бошланади.

Иккинчи теримда ғузанинг ўсиш даври тугагунча тўла очилган пахта териб олинади.

Биринчи ва иккинчи теримда ҳали яхши очилмаган кўсаклардан хом пахтани чувиб олишга, шунингдек, шудринг тушганда пахта теришга йўл қўйилмайди.

Учинчи ва тўртинчи теримларда ғуза тупида қолган барча пахта териб олинади.

4.2. Уруғлик пахта ўрта толали навларда саккизта, узун толалида ўнта мева шохигача биринчи, иккинчи ўринда жойлашган чаноқлардаги пахтани қўлда бир-икки мартада териб олинади. Биринчи теримга ҳар бир ўсимликда ўртача 3-5 та етук, яхши очилган кўсак бўлганида кириштириш керак. Уруғлик пахта 10 октябрғача, Қорақалпоғистон Республикасида ва Самарқанд вилоятида 15 октябрғача териб олиниши керак.

4.3. Пахта терими ёппасига бошлангунча барча сувсизликдан қуриган участкалардаги ҳамда зараркунанда ва касалликларга чалинган далалардаги, навга хос эмас бўлмаган тушлардаги пахта териб олиниши керак. Бундай пахта тўдаларидан алоҳида техник пахта сифатида топширилади.

4.4. Пишиб етилмаган пахтани териш, пахтани ёмғирли кунда териш қатъиян ман этилади.

Ёғингарчиликдан кейин теримга ғузлар яхши шамоллагандан кейин кириштирилади. Хўл пахта асфальт ёки бошқа

қаттиқ тушама ётқизилган майдонларда ёйиб, қўшда қуритилади.

Пахтани йўлларда ва қуритишга мосланмаган жойларда қуритиш тақиқланади.

Пахта нобудгарчилиги билан боғлиқ камчиликлар аниқланганда, пахта чаноқда қолдирилганда, ифлосланган, касалликка чалинган пахта соғлом пахтага аралаштириб юборилганда, шунингдек хом пахта терилганда ўзлари йўл қўйган камчиликларини айбдорларнинг ўзлари тузатадилар.

4.5. Пахта теримида меъёр белгилашда теримчиларнинг юксак унумли меҳнатини ва терим сифатини таъминлаш заруратидан келиб чиқиши лозим. Уруғлик пахтани теришда иш меъёрини 20-25 фоизга қисқартириш лозим. Хўжаликларда уруғлик пахтани қабул қилиш ва қуритиш учун алоҳида майдонлар ажратилиши зарур. Уруғлик пахтани қўлда теришда пахтадаги чигитнинг фақат 0,5 фоизи шикастланишга йўл қўйилади, холос.

Теримчилардан пахта бевосита далада қабул қилиб олинади ҳамда тўхтовсиз равишда хирмонга жўнатилади.

4.6. Пахта тайёрлов пунктларига трактор тиркамаларида ёки мослаштирилган юк автомашиналарида келтирилади. Уруғлик элита пахта янги қопларда олиб келинади ва берк хоналарда сақланади.

Ташилаётган пахтанинг усти мато билан ёпилган бўлиши керак.

Теримда, қуритишда ва ташишда пахта нобудгарчилигига йўл қўйилмаслик лозим.

4.7. Хирмонларни имкони борича ариқлар ва бошқа сув манбалари ёнига жойлаштириш керак.

Агар бундай имконият бўлмаса, сув тўлдирилган бочка ёки челақлар ҳозирлаб қўйилади. Хирмонларда чекиш, унга яқин жойда гулхан ёқиш, ўчоқ қуриш, ёритиш учун шам, машъала ва гугуртдан фойдаланиш қатиян ман этилади.

Тиркама ва курак чувиш машиналари билан ишлаётган барча тракторлар, пахта териш ва кўсак узиш машиналари учқун ўчиргич ва ўтўчиргичлар билан таъминланган бўлиши керак.

Машиналарга хизмат кўрсатувчи ходимлар хавфсизлик техникасига риоя этиш бўйича алоҳида қўриқдан ўтадилар.

Ишлаш учун хавфли жойларга тегишли тўсиқлар қўйилади.
Хирмонларга хавфсизлик техникаси ва ёнғинга қарши
кураш бўйича огоҳлантирувчи ёзувлар осиб қўйилади.

5. ТАЙЁРЛОВ ПУНКТИДА ПАХТА ТАЙЁРЛАШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

5.1. Пахта сотиш бўйича белгиланган топшириқларни
бажариш, уни ўз вақтида қабул қилиш, тўғри жамлаш,
марказлашган усулда қуриштириш ва тозалаш ҳамда яхши сақлашни
таъминлаш мақсадларида пахта тозалаш корхоналари ва
тайёрлов пунктларига қуйидаги вазифалар юкланади:

- пахтани сотиш учун хўжаликлар билан контрактация
шартномаси тузиш ва бу шартноманинг бажарилишини назорат
қилиш;

- хўжаликларда пахтани машинада ва қўлда сифатли
теришни ташкил этиш ва таъминлаш ҳамда уни тўғри саралаш
бўйича тушунтириш ишларини ўтказиш;

- хўжаликларни амалдаги давлат стандартлари, пахта харид
нархлари бўйича нархномалар ва бошқа меъёрий ҳужжатлар
билан таъминлаш;

- давлат стандартлари, пахтанинг харид нархлари бўйича
асосий қоидаларни, хавфсизлик техникаси ва ёнғинга қарши
кураш бўйича огоҳлантирувчи ёзувларни давлат тилида ёзиб,
қўринадиган жойларга осиб қўйиш;

- пахтани қабул қилиш, жамлаш, ташиш ва сақлашда
механизмлардан тўлароқ фойдаланиш;

- транспорт воситалари, омборлар, майдончалар, тарози
хўжалиги, брезентлар, лаборатория жиҳозлари, асбоб ускуналар,
ўров ва бошқа хўжалик материалларидан унумли ва тежаб
фойдаланиш;

- пахтани давлат стандарти талабларига қатъий риоя этган
ҳолда ўз вақтида ва узлуксиз қабул қилиш;

- қабул қилинган пахтани селекцион ва саноат навлари,
синфлари бўйича, уруғлик пахтани авлоди ва дала гуруҳи
кўрсатилган ҳолда алоҳида тўдаларга тўплаш;

- қуриштириш-тозалаш цехларининг унумли ишлашини
таъминлаш;

- қатъий муҳосиба ҳисоби ва ҳисобогини ташкил этиш;
- қабул қилинган пахта учун ҳужаликлар билан ҳисоб-китобни ўз вақтида ва тўғри амалга ошириш;

- барча тайёрланган пахтани тўғри сақлаш ва тайёрлов пунктидан пахта тозалаш корхонасига зарур миқдорда ва ассортиментдаги пахтани ўз вақтида жўнатишни ташкил этиш. Сақлаш, қуриштириш ва ташиниш пайтида пахтанинг бузилиши ва нобуд бўлишига йўл қўймайдиган тадбирларни амалга ошириш;

- пахтани тайёрлов пунктида қабул қилиш, сақлаш, қуриштириш, тозалаш ҳамда уни корхонага жўнатиш билан боғлиқ харажатларни камайтириш тадбирларни кўриш;

- бутун тайёрлов ишлари босқичларида махсус йўриқномаларга асосланиб, ёнғинга қарши ва хавфсизлик техникаси қоидаларига риоя этиш бўйича тадбирларни ўтказиш;

- қабул қилинган ва сақланаётган пахтани тайёрлов пунктидан корхонага жўнатишда албатта тортиш ва унинг сифатини тўғри аниқлаш орқали ҳисоб-китобни олиб бориш.

5.2. Тайёрлов пункти ҳужалик раҳбарлари ва ходимларини амалдаги қонунлар, давлат стандартлари, стандарт намуналар ва пахтага ҳақ тўлаш тартиблари билан таништиришлари лозим. Шу мақсадларда йиғим-терим бошланишдан камида 10 кун аввал ҳужаликларда бригада бошлиқлари, фермерлар, ижарачилар, механизаторлар ва пахта топширувчилар иштирокида пахтани сифатли териш ҳамда уни тайёрлов пунктига топшириш бўйича маслаҳат-кенгаш ўтказилиши керак.

Маслаҳат-кенгаш қатнашчиларига:

- Вилоят «Пахтасаноат» ҳудудий акциядорлик бирлашмаси тайёрлов пунктларига стандартга мос пахта топшириш учун пахта сифатини ошириш чора тадбирларини кўришга мажбурлиги;

- тайёрлов пунктларига совуқ тушгунга қадар қўлда терилган хом, шунингдек намлиги меъёрдан ортиқ пахтани қабул қилиш тақиқланиши тушунтириш лозим.

Маслаҳат-кенгашда ҳужалик ходимларининг диққат – эътибори бегона ўтлардан тозаланмаган, барглари яхши тукилмаган майдонларда машина терими ўтказиш, пахтани кўк барглари билан топшириш, шунингдек, сифати турли пахталарни аралаштириб юбориш мумкин эмаслигига қаратилиши зарур.

5.3. Хўжалик I ва II навли пахтани хомлигича қўлда териб топширса, пахта ичида тош, латта-лахтақлар, кўк кўсаклар, шох-шаббалар бўлса, тайёрлов пункти пахтани қайта саралаш учун хўжаликка қайтариб юборади.

Қайтарилган пахта кўрсатилган камчиликлар бартараф этилмасдан, такрор келтирилган тақдирда тайёрлов пункти пахтани қабул қилишни рад этишдан ташқари, уни стандарт меъёрига стказиш юзасидан талаблар қўяди ҳамда хўжалик раҳбарларга пахта сифатини яхшилаш зарурлиги тўғрисида ёзма маълумот жўнатади.

Агар хўжалик раҳбарияти теримда ва топширишда пахта сифати бўйича зарур чораларини кўрмаса, тайёрлов пункти ёки пахта тозалаш корхонаси бу масалани таъсирли чоралар кўриш учун тегишли вилоят ва туман ташкилотлари олдига қўяди.

6. ТАЙЁРЛОВ ПУНКТИДА ПАХТАНИ ҚАБУЛ ҚИЛИШ ВА ЖАМЛАШ ТАРТИБЛАРИ ҲАМДА МАНСАБДОР ШАХСЛАРНИНГ ПАХТА СТАНДАРТИ ТАЛАБЛАРИГА РИОЯ ЭТИШ БОРАСИДАГИ МАСЪУЛИЯТИ

6.1. Хўжалик томонидан давлатга сотиладиган пахтани қабул қилиш олдиндан тузилган контрактацион шартномалар асосида вилоят «Пахтасаноат» ҳудудий акциядорлик бирлашмаси тизимининг тайёрлов пунктлари орқали амалга оширилади.

6.2. Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ва хомашёсини қабул қилувчи (лавозим коди 17282)* пахтани қабул қилишни бошлаш олдиндан тайёрлов пункти ва хўжаликларнинг пахта топширувчилари иштирокида ҳар куни тарозини текшириш лозим. Тарози текширилганлиги махсус дафтарчада қайд этилади ва текширувни ўтказган шахсларнинг имзоси билан тасдиқланади.

6.3. Пахтани қабул қилиш, унинг сифатини аниқлаш учун намуна олиш ва тортиш хўжалик пахта топширувчисининг иштирокида

*Бундан буён матнда қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ва хомашёсини қабул қилувчи (лавозим коди 17282) “қабул қилувчи” деб юритилади ва тайёрлов пункти мутахассисларининг лавозим кодлари кўрсатилмайди.

ўтказилади. Пахта топширувчи қўлида ҳўжалик томонидан берилган ёзма ишонч ёрлиғи бўлиши керак. Пахта топширувчисиз келтирилган пахта қабул қилинмайди. Тайёрлов пункти транспортни ушлаб турганлик ҳақида далолатнома тузади ва бу ҳақда ҳўжаликка ҳабар қилади.

Тайёрлов пункти пахтани қабул қилишда терим (машинада) жараёнини ҳисобга олиб “дала-бункер-тележка-тайёрлов пункти” технологиясини қўлланиши яъни пахта ташиб келтирган транспорт воситаларини узоқ вақтга ушлаб турмаслик чора тадбирларини амалга ошириши лозим.

6.4. Пахта унга ёзилган I-CX /пахта/ шакл туридаги товар-транспорт накладной асосида қабул қилинади. Накладнойнинг барча баёнлари тўлдирилган бўлиши керак. Бу накладнойлар қатъий ҳисоб-китоб ҳужжатлари ҳисобланади. Ҳўжаликлар бундай накладнойларни вилоят маҳкамасидан оладилар.

Ҳўжаликлар битта накладной билан барча сифат курсаткичлари бир хил пахтани юборишлари керак. Қўйидаги ҳолларда:

- битта селекцион, саноат нави ва синфига оид;
- авлоди ва дала гуруҳи бир хил уруғлик пахта;
- қуритилган пахта;
- қишлоқ ҳўжалик зараркунандалари ва касалликлари билан зарарланган пахта тайёрлов пунктига алоҳида-алоҳида топширилади.

6.5. Тайёрлов пунктида пахта O'z DSt 615:1994, O'z DSt 642:1995 давлат стандартлари талаблари асосида қабул қилинади ва жамғарилади.

Тайёрлов пунктида пахтани қабул қилувчи қабул қилади.

6.6. Пахтани қабул қилиш, унинг нави, синфи, вазни, намлиги ва ифлослигини аниқлашга пахта тайёрлов тизимининг эгаллаб турган лавозими жиҳатидан бу ишларни бажаришга ҳуқуқи бор ходимлардан ташқари бошқа бир шахсни қўйиш тақиқланади.

Тайёрлов пункти ва пахта тозалаш корхонаси ходимларини пахта учун белгиланган давлат стандартлари ва пахта қабул қилиш қоидаларини бузишга мажбур этган айбдор шахслар қаттиқ жазога тортиладилар.

Тайёрлов пункти мудир, қабул қилувчи ёки лаборантнинг аризаси /оғзаки ёки ёзма/ бўйича пахтани давлат стандартлари ва белгиланган қоидаларни бузиб қабул қилишга даъват этаётган шахслар ҳақида корхона раҳбарига ҳабар қилади. Тайёрлов пунктида қабул қилувчи ва лаборантларидан тушаётган маълумот хатлари қайд этиб бориладиган дафтар бўлиши керак. Дафтарда қайд этилган маълумот хати бўйича тайёрлов пункти мудир ёки корхона директори тегишли чоралар қурмаган тақдирда қабул қилувчи ёки лаборант бевосита «Пахтасаноат» вилоят ҳудудий акциядорлик бирлашмасига мурожаат этади.

Ноқонуний фармойишлар ёки талабларни бажарганлик ва бунинг оқибатида пахта қабул қилишда белгиланган қоидалар ва давлат стандартлари бузилганлиги учун тайёрлов пункти мудир ҳамда тегишли равишда ўша ноқонуний фармойишни берган ва бажарган шахслар жавоб берадилар.

6.7. Тайёрлов пункти лабораториясининг мудир /катта лаборант/, қабул қилувчи томонидан пахтани қабул қилиш белгиланган давлат стандартлари талабларига мувофиқ олиб борилишини, намуна олиш, шунингдек жамғариш, қуритиш, тозалаш ва пахтани тайёрлов пунктида сақлаш қоидаларига риоя этилишини мунтазам назорат қилиб боради.

6.8. Лаборатория мудир /катта лаборант/, қабул қилувчи пахтани давлат стандартига ҳилоф равишда қабул қилинаётганлигини аниқлаганда тайёрлов пункти мудирга дарҳол ахборот бериши, стандартни бузиш такрорланганда эса корхона техника назорати бўлими /ТНБ/ бошлиғига ёки раҳбарига ахборот бериши лозим.

Лаборатория мудир /катта лаборант/ қабул қилувчи ва намуна олувчи, диспетчер пахтани қабул қилишда /нави ва синфни баҳолашда/ йўл қўйган хатоларни пахта тўдасидан жамғариш даврида тузатиб олишлари учун улар қабул қилган пахталарнинг лаборатория баҳолари ҳақида уларга лаборатория дафтаридида қайд этган ҳолда бир кеча-кундуз ичида ҳабар бериш керак.

Лаборатория мудир /катта лаборант/ пахтани қабул қилишда унинг ифлослиги ва намлигини аниқлаш, жамғариш ва уни пахта тозалаш корхонасига жўнатишда, унинг нави, синфи,

намлиги ва ифлослиги юзасидан баҳс очилса пахта тудасини жамғариш бўйича пахта нави ва синфи бўйича аниқланган тафовутга бевосита жавобгардир.

Тайёрлов пункти лабораторияси ишини пахта тозалаш корхонаси техника нazorати бўлими бевосита текшириб туради.

6.9. Қўлда ва машинада терилган пахта толасининг физик-механик кўрсаткичлари, штапел масса узунлиги, чизиқли зичлиги ва солиштирма узилиш кучига (I ва II нав) кўра тўққизта типга бўлинади: 1 а, 1 б, 1, 2, 3, 4, 5, 6 ва 7. Бунда пахта толасининг типи штапел масса узунлиги ёки чизиқли зичлигининг энг ёмон кўрсаткичи бўйича аниқланади.

1 а, 1 б, 1, 2, 3 типлардаги пахта узун толали, 4, 5, 6, 7 типлардагиси ўрта толали пахтага тегишлидир.

6.10. Ҳар бир типдаги пахта ранги, ташқи кўриниши, пишиб стилганлик коэффициенти бўйича бешта навга бўлинади: I, II, III, IV, V.

Пахта нави ранги ва пишиб стилганлик коэффициентининг энг ёмон кўрсаткичлари бўйича аниқланади.

6.11. Пахта 6.1-жадвал талабларига жавоб бериши керак.

6.12. Пахтанинг пишиб стилганлик коэффициенти, типи ва нави бўйича 6.2-жадвалдаги талабларга жавоб бериши керак.

6.1 – жадвал

Типи	Штапел масса узунлиги, мм камида	Чизиқли зичлик, мтекс, кўпи билан	I ва II навлар учун солиштирма узулиш кучи, гс/текс
1а	40,2	125	29,0 ва ундан ортиқ
1б	39,2	135	
1	38,2	144	
2	37,2	150	
3	35,2	165	23,0 – 27,0
4	33,2	180	
5	31,2	190	
6	30,2	200	
7	29,2	200 дан ортиқ	

Пахта типи	Пахта нави				
	I	II	III	IV	V
1a, 1б, 1, 2, 3	2,0	1,7	1,4	1,2	1,2 дан кам
4, 5, 6, 7	1,8	1,6	1,4	1,2	1,2 дан кам

6.13. Муайян селекцион навлар пахта толасининг типи қабул қилинган тартибда меъёрий ҳужжатлар билан белгиланади.

Қабул вақтида, зарурият туғилганда, пахта толасининг штапел масса узунлиги ва чизиқли зичлиги кўрсаткичлари пахта тозалаш корхонасининг лабораториясида олинган намуна бўйича назорат қилинади.

Тола типи пахта тозалаш корхонасида пахта тўдаси қайта ишлангандан сўнг толанинг штапел масса узунлиги ва чизиқли зичлиги кўрсаткичлари бўйича баҳоланади.

Пахтанинг I ва II навлари учун солиштирма узилиш кучининг қийматлари белгиланган меъёрдан (6.1-жадвал) паст бўлган ҳолда нарх пасайтирилади, I нав асосий меъёрдан ошган ҳолда эса нарх оширилади.

Бу тўғрисида ҳисоб-китоб ишлари пахта тўдаси қайта ишлангандан сўнг бажарилади.

6.14. Пахта нави ифлос аралашмаларнинг миқдори (ифлос аралашмаларнинг массавий улуши) ва намлиги (намликнинг массавий нисбати) га қараб 3 та синфга бўлинади.

Пахтадаги ифлос аралашмалар миқдори ва унинг намлиги 6.3-жадвалда кўрсатилган меъёрлардан ошмаслиги керак.

Пахта нави	Пахтанинг синфлари бўйича ифлос аралашмаларнинг вазний улуши ва намликнинг вазний нисбати меъёрлари, %, купн билан					
	1-синф		2-синф		3-синф	
	ифлос. аралаш. вазний улуши	намлик-нинг вазний нисбати	ифлос. аралаш. вазний улуши	намлик-нинг вазний нисбати	ифлос. аралаш. вазний улуши	намлик-нинг вазний нисбати
I	3,0	9,0	10,0	12,0	16,0	14,0
II	5,0	10,0	10,0	13,0	16,0	16,0
III	8,0	11,0	12,0	15,0	18,0	18,0
IV	12,0	13,0	16,0	17,0	20,0	20,0
V	-	-	-	-	22,0	22,0

6.15. Тайёрлов пунктларида намуна олувчи пахтанинг навини қўлланилаётган стандарт бўйича танлаб олинган бирлаштирилган намунанинг ташқи кўринишини пахта топширувчи иштирокида белгиланган тартибда тасдиқланган стандарт намунанинг ташқи кўриниши билан солиштириш орқали аниқлайди.

Пахта топширувчи норози ҳолларда пахта нави тайёрлов пункти лабораториясида асбоблар ёрдамида пахта топширувчи иштирокида қайтадан танлаб олинган, бирлаштирилган намуна ёрдамида пахтанинг ранги ва пишиб стилганлик коэффициенти бўйича аниқланади. Синаш натижасида олинган натижа ҳал қилувчи ҳисобланади.

6.16. Топшириш, қабул қилиш ва жўнатиш расмийлаштирилган ҳужжатларнинг ҳаммасида пахта нав/синф ибораси билан қуйидагича белгиланади:

1/1 – биринчи нав биринчи синф, 1/2 – биринчи нав иккинчи синф, 1/3 – биринчи нав учинчи синф;

2/1 – иккинчи нав биринчи синф, 2/2 – иккинчи нав иккинчи синф, 2/3 – иккинчи нав учинчи синф; 3/1 – учинчи нав биринчи синф, 3/2 – учинчи нав иккинчи синф, 3/3 – учинчи нав учинчи синф; 4/1 – тўртинчи нав биринчи синф, 4/2 – тўртинчи

нав иккинчи синф; 4/3 – тўртинчи нав учинчи синф. 5/3 – бешинчи нав учинчи синф.

6.17. Пахтанинг ифлослиги ва намлиги пахта тайёрлов пунктларининг лабораториясида пахта топширувчи иштирокида тўдадан қўлланилаётган стандарт бўйича танлаб олинган ўртача кунлик ва бирлаштирилган намуна ёрдамида аниқланади.

Келишмовчилик содир бўлган ҳолларда худди шу ўртача кунлик ёки бирлаштирилган намуна ёрдамида пахтанинг ифлослиги ва намлиги бўйича тегишли мутахассислар иштирокида қайтадан ўтказилган синашлар ҳал қилувчи ҳисобланади.

6.18. Агар 1-нчи ёки 2-нчи синфлар пахтасининг ифлослиги 6.3-жадвалда кўрсатилган меъёрлардан юқори бўлса, ифлослиги бўйича мос келган синфга ўтказилади, агар намлик меъёридан юқори бўлса махсус тартибда нархи пасайтирилади. Масалан, қўлда терилган 1 нав ифлослиги 4,0 % бўлса, у 1 нав 2-синф бўйича қабул қилинади. Машинада терилган пахта ташқи кўриниш ва пишиб етилганлик коэффициенти бўйича 2-нчи навга мос бўлиб, ифлослиги 11,5 % ни ташкил этади. Унда бу пахта 2-нчи нав 3-синф бўйича қабул қилинади. Бошқа навлар бўйича ҳам пахтанинг ифлослиги 6.3-жадвалда кўрсатилган меъёрлардан юқори бўлса, шу тартибда паст синфларга ўтказилади.

1, 2, 3 ва 4 навлар бўйича ифлослик ёки намлик 3-синф учун белгиланган меъёрлардан ошган ҳолларда, пахта топширувчига қайтарилади ёки паст нав бўйича қабул қилинади.

Ифлослик ёки намлик кўрсаткичлари 22 % дан ошиб кетса, пахта топширувчига қайтарилади ёки нархи пасайтирилиб белгиланган тартибда қабул қилинади.

6.19. Пахта тўдасида ҳар хил селекция ва саноат нави, типи ва синфига мансуб пахталар аралашган бўлса, бундай пахтанинг сифати пасайтирилади ва у шу тўдадаги энг паст тип, нав ёки синф бўйича қабул қилинади ва бу ҳақда 1-СХ (пахта) шакл товар-транспорт накладнойига қайд этиб қўйилади ҳамда пахта тозалаш корхонаси раҳбари ва хўжалик раҳбарига маълум қилинади.

6.20. Пахта тайёрлов пунктларида пахта соат 22 гача қабул қилинади, пахтанинг ташқи кўринишини аниқлашда ёруғлик камида 300 люкс бўлиши керак.

6.21. Қишлоқ хўжалиги зараркундалари ва турли касалликлар (гоммоз, замбуруғ кассаллиги, шира) билан зарарланган пахта алоҳида терилади ва толанинг физик-механик хусусиятларини инобатга олган ҳолда алоҳида тўдаларга жамланади.

6.22. Пахта теримиға қадар амалдаги методик кўрсатмаларға мувофиқ пахта ширадорлигини (шира ва замбуруғ кассалликлари билан зарарланганлигини) текшириш учун комиссия томонидан апробация ўтказилади. Комиссия вилоят Қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси раҳбарлигида тузилиб унинг таркибига вилоят “Пахтасаноат” бирлашмаси, “Сифат” марказининг худудий лабораторияси, Ўсимликларни ҳимоя қилиш марказининг масъул вакиллари киради. Пахта ширадорлигини текшириш бўйича апробация натижалари асосида далолатнома тузилади. Далолатнома вилоят Қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси томонидан тасдиқланади.

Пахта ширадорлиги ҳақидаги далолатномасиз пахтани топишириш ва қабул қилишға йўл қўйилмайди.

Пахта ширадорлигини аниқлаш апробация ўтказиш даврида ҳамда пахтани топишириш ва қабул қилиш жараёнида амалға оширилади.

Кучсиз ва ўрта даражада замбуруғ касаллиги ёки ўрта ва кучли даражадаги “шира” билан зарарланган пахта белгиланган нархға нисбатан чеғирим билан қабул қилинади. Якуний ҳисоб-китоб, белгиланган тартибда ушбу пахтани қайта ишлаб толаси сотилганидан кейин амалға оширилади.

Кучли даражада замбуруғ касаллиги билан зарарланган пахтани қабул қилишға йўл қўйилмайди.

6.23. Қўлда ва машинада терилган пахтада қовжираган, димиққан, тошлар, газлама қийқимлари ёки брезент кесимлари билан ифлосланган, кўк кўсаклар ёки шох-шаббалар, яшил барилар /катталиги 4 квадрат сантиметрдан ортиқ/, кўк бегона ўтлар аралашган, мой теккан паллачалар мавжуд бўлган ҳолларда уларни топишириляётган топиширувчи томонидан тула ажратиб олинмагунча пахтани топиширишға ва қабул қилишға йўл қўйилмайди.

Бундай пахта биринчи зона намуна олувчининг қарорига кўра, кўрсатилган камчиликлар тула бартараф этилгунга қадар хўжаликка қайтарилади.

Пахта қабул қилинмай қайтарилганда қабул қилувчи топширувчининг накладной юқори қисмига қайтариш сабабини ёзади ва имзо чекади.

Ёзув намуналари:

Пишмаган пахта	"Хом пахта аралашган"
Тошлар	"Тош аралашган"
Газлама қийқимлари	"Газлама аралашган"
Мойли тола	"Мойли тола бор"
Кўкарган тола	"Кўкарган тола бор"
Кўк кўсак	"Кўк кўсак аралашган"
Яшил барглар	"Яшил барглар бор"

Пахтани қабул қилмай қайтаришнинг ҳар бир ҳолати алоҳида дафтарда ойи, кун, ҳужаликнинг номи, бўлим, бригада, пахтанинг нави, синфи, ҳужалик накладнойда ёзилган вазни, қайтарилиш сабаби, намлиги ва ифлослиги бўйича лаборатория текшируви натижалари кўрсатилган ҳолда қайд этиб борилади.

Ҳар беш кунда, зарур бўлса ҳар кун тайёрлов пункти пахта тозалаш корхонаси раҳбарига, туман Қишлоқ ва сув ҳужалиги бўлимига пахтани топшириш пайтида давлат стандарти талабларини бузувчиларга нисбатан чоралар кўриш учун қайтарилган пахта қайд этилган дафтардан кўчирма тақдим этади.

6.24. Ҳужаликдан топшириш учун олиб кетилаётган пахтанинг намланиши, ифлосланиши ва нобуд бўлишининг олдини олиш учун усти мато билан ёпилади. Ёғингарчилик кунларида пахта фақат ёпиқ жойларда қабул қилинади. Пахта туширилаётганда намланмаслиги учун омбор олдида брезентдан вақтинчалик айвон қуриш керак.

6.25. Пахта икки-уч зонали таркибда қабул қилинади.

Икки ёки уч зонали таркибда қабул тартиби ҳар бир пунктда пахта тозалаш корхонаси раҳбарининг буйруғи билан амалга оширилади.

Уч зонали қабулда тайёрлов пункти ҳудуди учта зонага бўлинади. Биринчи зонада ҳужаликдан келтирилган пахтанинг сифати аниқланади, иккинчи зонада пахта тортилади, учинчи зонада пахта туширилиб, ғарамлаш майдончалари ва омборларга жойланади. Қуритиш-тозалаш цехи ҳам учинчи зонага киради.

Биринчи зонада намуна олувчи топширилаётган пахтадан намуна олиш ва уни стандарт намунага солиштириш йули билан

нави, синфи ва намлиги буйича давлат стандарти меъёрларига мос келишини аниқлайди.

Шубҳали ҳолларда қабул қилувчи пахта нави ва синфини баҳолаш учун лабораторияга мурожаат қилиши керак. Бунда пахта лаборатория текшируви белгилаган нав ва синф буйича қабул қилинади. Кейин қабул қилувчи хужалик накладнойига "қабул қилинди" деб ёзиб, унинг икки нусхасини топширувчига бериб, пахтани иккинчи зонага тортишга жўнатади. Накладнойнинг иккинчи нусхаси уннг тепасида "Нусха" деган ёзув бўлади. Бундай ёзув бўлмаган тақдирда қабул қилувчи уни қўлда ёзиб қўяди.

6.26. Пахтани қабул қилишда сифати хусусида чиқадиган барча мунозаралар тайёрлов пункти лабораторияси томонидан фақат қабул вақтининг ўзида ҳал қилинади.

6.27. Пахтанинг кондицион вазни ўзига бўйсунмайдиган лаборатория белгилайдиган намлик ва ифлослик курсаткичларига боғлиқлигини ҳисобга олиб, қабул қилувчи пахтанинг нави, синфи, намлиги ва ифлослигини аниқлаш буйича лаборатория текширувлари пайтида қатнашиши мумкин.

Қабул қилувчи лаборатория натижаларига ишонмаса, текширишни қайта ўтказишни талаб қилишга ҳақлидир. Бу ҳақда қабул пайтида намуналар олувчи, қабул қилувчи ёки намуна олувчи лаборатория қайд дафтарига ёзиб қўяди. Бундай ҳолда лаборатория қабул қилувчи иштирокида қайта таҳлил қилишга мажбурдир. Чиқарилган натижа дафтарга "такрорий" деб ёзиб қўйилади. Агар такрорий текширув натижалари аввалги текширувдагидан мазкур йуриқноманинг 8.6-бандида курсатилган ноаниқликлар чегарасида фарқланса, дастлабки текширув ҳам тўғри ҳисобланади ҳамда қабул қилувчи бунга рози ёки норози бўлишидан қатъий назар, топширувчи билан ҳисобкитоб қилиш учун муҳосибага берилади.

Тайёрлов пункти лабораторияси таҳлилларининг натижалари пахтани топширувчи ва қабул қилувчи учун мажбурий маълумотдир.

Агар топширувчи қабул қилувчининг келтирилган пахтанинг нави, синфи, намлиги ва ифлослиги буйича чиқарган натижаларидан рози бўлмаса, бу баҳс тайёрлов пункти лабораторияси томонидан ҳал этилади. Бунинг учун

лаборатория вакили пахта сифатини асбоблар воситасида аниқлаш учун баҳслашувчи томонлар иштирокида ўртача намуна олади. Пахта ортилган транспорт воситаси таҳлил натижалари маълум бўлгунча тайёрлов пунктида ажратилган алоҳида жойда гуради.

Келтирилган пахта намуна олувчи томонидан сифаги баҳолангач, ёки баҳсли ҳолларда лаборатория текширувидан сўнг иккинчи зонага тортиш учун ўтказилади.

Топширувчи (хўжалик вакили) тайёрлов пункти лабораторияси чиқарган таҳлил натижаларидан норози бўлган ҳолларда (баҳо берилгандан бошлаб 24 соат ичида) пахта топширувчи иштирокида такрор таҳлил қилинади, унинг натижаси топширувчи учун ҳам, тайёрловчи учун ҳам якуний ҳисобланади.

Топширувчининг пахтани топширишини рад этиш ва баҳс оқибатида лаборатория аниқлаган нав, синф, намлик ва ифлослик бўйича қабул қилинаётган пахтани тайёрлов пунктидан қайтариб олиб кетишига ҳақи йўқ.

5-ХЛ шакл рухсатномасисиз ва хўжалик накладнойида қабул қилувчининг ёзувисиз транспортнинг тайёрлов пункти ҳудудидан чиқариб кетиши тақиқланади.

Транспорт ўзбошимчалик билан чиқиб кетган ҳолларда тайёрлов пунктида бу ҳақда далолатнома тузилиб, чора кўриш учун хўжалик раҳбарига ва пахта тозалаш корхонаси раҳбарига жўнатилади.

6.28. Пахта тортилиб, қабул қилувчи автомобил тарозиларида юк тортиш 14-ХЛ шакл дафтарига брутто вазни ёзиб бўлгач, хўжалик накладнойининг икки нусхасига "брутто вазни" бандини тулдиради, унинг нусхасини ўзида қолдириб, биринчи нусхага пахта тушириладиган жойни кўрсатиб транспорт ҳайдовчисига беради ҳамда пахтани учинчи зонага йўллайди.

Учинчи зонада диспетчер пахтани жамғариш жойида транспортдан тушириляётганда яна кўздан кечиради ҳамда унда бирор бегона нарса аралашгани ёки намлиги ва ифлослиги чекланган мейвядан ортиқчилигини пайқаб қолса, пахтани иккинчи зонага қайтаради, накладнойнинг "ғарамлаш" деган бандига қайтарилган бу пахтани тортилган пахта умумий миқдоридан чиқариб ташлаш учун тегишли белги ёзиб қўяди.

Учинчи зонада диспетчер томонидан қабул қилинган пахта ғарамларга (омборхонага) жойланади. Диспетчер хўжалик накладнойда "Ғарамлаш" бандини тўлдириб, уни имзолайди. Транспорт ҳайдовчиси шундан сўнг транспорт воситасини тортиш ҳамда қабул ҳужжатларини расмийлаштириш учун иккинчи зонага жўнайди.

Иккинчи зонада қабул қилувчи транспорт воситасини тортиб, қабул қилинган пахтанинг нетто вазнини аниқлайди ҳамда бунини транспорт накладнойининг "қабул" бандига ва ПК-17 шакл қабул квитанциясига ёзади. Товар-транспорт накладнойисиз ёки бандлари тўлдирилмаган накладной билан жўнатишган пахтани қабул қилиш ва унга қабул квитанцияси бериш ман қилинади.

Накладнойнинг қабул қилувчи ҳамда намуна олувчи ва диспетчерлари томонидан имзоланган биринчи нусхаси қабул квитанциясига тиркалиб, хўжалик билан ҳисоб-китоб қилиш учун тайёрлов пункти муҳосибасига берилади, накладнойнинг қабул қилувчи томонидан тасдиқланган нусхаси эса пахта топширувчига берилади.

Транспорт ҳайдовчиси пахтани топшириб бўлгандан сўнг тайёрлов пункти ҳудудидан 5-ХЛ шакл рухсатномаси билан чиқиб кетади.

Чиқиб кетиш рухсатномаси 5-ХЛ шакл қоровулхонадаги навбатчида қолади ва у кун охирида бу рухсатномаларни руйхатга тиркаган ҳолда тайёрлов пункти муҳосибасига имзо чектириб топширади.

6.29. Икки зонали қабулда қабул қилинаётган пахтанинг сифатини аниқлаш ва тортиш I-нчи зонада яъни II-нчи зонадаги қабул қилувчи томонидан амалга оширилади.

Пахтани транспортдан тушириш пайтида унинг сифатини қўшимча текшириб кўриш, пахтани ғарамларга ётқизиш, омборхонага жойлаш ишлари III-нчи зона диспетчер томонидан амалга оширилади.

6.30. Қабул қилувчи моддий жавобгар шахс сифатида уч зонали ва икки зонали тизимда ҳам пахтани қабул қилиш, жамғариш, сақлаш, жўнатиш, юклаш ва тушириш ишларини уюштиради.

Уч зонали ва икки зонали тизимларда I-нчи зона намуна олувчи қабул қилинаётган пахтанинг нави, синфи, намлиги ва ифлослигини кузда аниқлаш ва намуна олиш тўғрилигига бевосита жавоб беради.

Уч зонали системада III-нчи зона, икки зонали системада ҳам III-нчи зона диспетчер пахта қабул қилишда пахтани тўдаларга тўплаш, гарамга ётқизиш, омборга жойлаш, шуниндек қабул қилинган пахтанинг сақланишини таъминлаш, уни пахта тозалаш корхонасига жўнатиш, транспортнинг ортиқча туриб қолишга йўл қўймаслик, шу зонада бораётган ишлар пайтида хавфсизлик техникаси қоидаларига риоя этиш, мавжуд механизация воситаларидан тўғри фойдаланш бўйича ишларга бевосита жавобгардир.

Намуна олувчи ва диспетчерлар қабул қилувчига бўйсинадилар.

6.31. Қабул қилувчи ҳўжаликдан пахтани қабул қилиб олишда барча кўрсаткичлар аниқ ёзилиши зарур бўлган ПК-17 шакл қабул қвитанциясини тўрт нусхада шахсан тўлдиради. Қабул қвитанциясини юқорида айtilган шахслардан ташқари бошқа кишининг тўлдириши ман этилади.

Ҳўжаликдан кун давомида қабул қилинган бир селекция, саноат нави ва синфдаги барча пахта умумий қабул қвитанцияси билан расмийлаштирилади ва ҳисоб-китоб қилиш учун муҳосибага топширилади.

Муҳосиба ҳисоб-китобни тугатгандан кейинги кун қабул қвитанциясининг биринчи нусхасини пахта топширувчига беради, иккинчи нусхасини Давлат статистика қўмитасининг жойлардаги ташкилотларига юборади, бу пахта тайёрлаш тўғрисида кунлик ҳисобот учун асос бўлади, учинчи нусха тайёрлов пунктида қолади. Тўртинчи нусхасини марказга назорат ва ҳисоб-китоб учун юборади.

6.32. Тайёрлов пункти мудир, қабул қилувчи ва катта муҳосиб ПК-17 шакл қабул қвитанциясида кўрсатилган маълумотларнинг тўғрилигига, пахтанинг амалий ва кондицион вазнининг ҳақиқий миқдори, селекция ва саноат нави, синфи ва жамлаш жойлари бўйича қабул қилинганлигига шахсан жавобгардирлар. Тайёрлов пункти мудир ва катта муҳосиб

булардан ташқари қабул қилинган пахтанинг кондицион вазни ва пул ҳисоб-китоби (чегирма ва устамаларни ҳисобга оlingan ҳолда) тўғрилигига ҳам жавоб берадилар.

ПК-17 шакл қабул квитанцияларининг маълумотларига асосан Давлат статистика қўмитасининг ташкилотлари пахта тайёрлашнинг бориши тўғрисида куидалик ҳисобот тузадилар. Бошқа ҳеч қандай ҳужжат пахта тайёрлаш тўғрисидаги ҳисоботларни тузиш учун асос бўла олмайди.

Харид режасининг бажарилганлиги ҳақидаги ҳисоботда ҳар бир ҳўжалик томонидан қабул квитанциялари асосида топширилган пахтанинг кондицион вазни эътиборга олинади.

6.33. Хўжаликдан пахтани тилхат асосида қабул қилишга йўл қўйилмайди. Бу тартиб пахтанинг ҳаммасига, шу жумладан алоҳида саралаб терилган, оилавий герим ва тажрибавий уруғлик пахта намуналари учун ҳам тааллуқлидир.

6.34. 12 минг тоннадан зиёд тайёрлов ҳажмига эга бўлган ёки иккита алоҳида ҳудуди бор тайёрлов пунктларида юқори ташкилотларнинг рухсати билан пахтани икки оқимда қабул қилишни ташкил этиш мумкин.

Бунда ҳар бир оқимга қабул қилувчи бошчилик қилиши зарур.

Бундай ҳолатда пахта тозалаш корхонаси раҳбариятининг кўрсатмасига биноан тайёрлов пунктида ҳар бир оқимга олдиндан маълум ҳўжалиklar биркитиб қўйилади.

Тайёрлов пункти фаолиятини бунга ҳуқуқи бор шахслар ва ташкилотлар томонидан назорат қилиш жараёнида юзага келадиган таклиф ва мулоҳазалар ижрочилар, пахта тозалаш корхоналари раҳбари ва вилоят "Пахтасаноат" ҳудудий акциядорлик бирлашмаси бошлиғи эътиборига ёзма ҳолда (маълумотнома ҳолида ёки ҳар бир тайёрлов пунктида юритиладиган мулоҳазаларни қайд этиш дафтарига ёзиш орқали) етказилади. Пахта тозалаш корхонасининг мансабдор шахслари тайёрлов пунктига келганларида бу мулоҳазаларнинг бажарилишини албатта текширадилар. Мулоҳаза ва таклифларнинг амалга ошиши ҳақида юқорида айтилган дафтарга тегишли ёзувлар ёзилади.

7. ТАЙЁРЛОВ ПУНКТИДА УРУҒЛИК ПАХТАНИ ҚАБУЛ ҚИЛИШ, ТЎДАЛАРГА ЖАМЛАШ, САҚЛАШ ВА ПАХТА ТОЗАЛАШ КОРХОНАСИГА ТАШИШ

7.1. Уруғлик пахтани қабул қилиб олиш ва жамлаш O'z DSt 642:1995 "Уруғлик пахта. Техникавий шартлар" ва O'z DSt 615:1994 "Пахта. Техникавий шартлар" давлат стандартлари асосида амалга оширилади.

Пахта тозалаш корхонаси ва пахта тайёрлаш пункти пахта териш мавсуми бошлангунга қадар уруғлик пахтани ва уруғлик чигитни қабул қилиб олиш ҳамда сақлашга алоҳида тайёргарлик кўради.

Ана шу мақсадда тайёрлов пункти ва пахта тозалаш корхонаси худуди, омборхоналар ўтган йиллардан қолган пахта ва чигит қолдиқларидан тозаланеди, уруғлик пахта ва экиш учун мўлжалланган чигит сақланадиган жойлар дезинфекция ҳамда дезинсекция қилинади.

Пахта майдонларида ўтказилган апробация натижаларига мувофиқ уруғлик пахтанинг нави, синфи ва авлодлари бўйича тайёрлаш режалари ишлаб чиқилади. Бу режалар "Ўзпахтасаноат" уюшмаси томонидан Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги билан биргаликда "Пахтасаноат" ҳудудий акционерлик бирлашмалари, вилоят Қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси, пахта тозалаш корхоналари ва пахта уруғчилиги лабораторияларига ҳар йили 1 сентябргача етказилади.

7. 2. Уруғлик пахтани қабул қилиб олиш ва уни тўдаларга тўплаш тайёрлов пункти ва пахта тозалаш корхонаси томонидан пахта тайёрлаш режаси ҳамда пахта майдонларида ўтказилган апробацияга мувофиқ равишда амалга оширилади.

Уруғлик пахтани қабул қилиб олишда қабул қилувчи 1-СХ (пахта) шакл накладнойдаги ёзувларнинг тўғрилигини ва уларнинг шакл № 2 апробация далолатномасига тўғри келиш-келмаслигини текшириб чиқади. Накладнойни бўлмаса ёки ундаги ёзувлар апробация далолатномасига тўғри келмаса, уруғлик пахта апробация ўтказган агроном томонидан унинг сифати ва характеристикаси аниқланмагунча қабул қилиб олинмайди.

7.3. Уруғлик пахта қуйидагилар билан тасвирланади:

- селекцион нави
- тола типи
- пахта нави ва синфи
- авлоди.

7.4. Уруғлик пахта толаси типи бўйича O'z DSt 615:1994 давлат стандартига қараб бўлинади.

7.5. Уруғлик пахта пишиб етилганлик коэффиценти (1,9 дан кам бўлмаган ҳолда), ранги ва ташқи кўриниши бўйича O'z DSt 615:1994 I нав пахта талабларига мувофиқ келиши керак.

7.6. Уруғлик пахтада тош, газлама қийқимлари, кўк кўсак ёки унинг чаноқлари, 4 см² гача бўлган ғўзанинг кўк барглари, кўк ўтлар ҳамда кўкарган ва мойланган пахта паллачаси кўринишидаги турли хил бегона нарсалар бўлмаслиги керак.

7.7. Уруғлик пахта кондицион массасига кўра O'z DSt 615:1994 талабига асосан тўда бўйича қабул қилинади.

7.8. Уруғлик пахта тайёрлов пунктида намлиги, ифлослиги ва чигитнинг механик шикастланишига кўра O'z DSt 642:1995 давлат стандартида кўзда тутилган меъёрлардан ортиқ бўлмаган ҳолда қабул қилинади (7.1-жадвал).

Уруғлик пахтани тайёрлашда хом терилган ва касалликга учраган пахтани қабул қилишга мутлоқо йўл қўйилмайди.

7.1-жадвал

Уруғлик пахтанинг намлиги, ифлослиги ва механик шикастланганлиги бўйича чекланган меъёрлар

Кўрсаткичлар номи	фоизларда	
	1-синф	2-синф
Ифлослик (ифлос аралашмаларнинг массавий улуши), кўпи билан	3,0	8,0
Намлик (намликнинг массавий нисбати) кўпи билан	8,0	9,5
Чигитларнинг механик шикастланиши, кўпи билан	0,5	1,0

лиши
катта

Хўжаликлардан қабул қилиб олинган уруғлик пахта 250-300 тоннадан қилиб қуйидаги белгиларига қараб алоҳида-алоҳида тўдаларга тўпланади: селекцион нави, авлоди, нав тозалиги, дала гуруҳи, саноат нави, келиб чиқиши, синфи.

Уруғчилик хўжалигида экинларни жойлаштириш режасига мувофиқ равишда районлаштирилган навлардан фақат битта селекцион нав экилади.

Бир хил уруғлик материал олиш учун сентябр ойида терилган уруғлик пахта тўдаси октябр ойида терилганидан алоҳида тўпланади.

Сентябр ойида терилган уруғлик пахтани битта тўдага жамлаш эса 10-15 кундан ортмаслиги лозим. Уруғлик пахтанинг икки тўдасини битта майдончада тўплашга йўл қўйилмайди.

Нав синаш участкасида егиштирилган уруғлик пахтани қабул қилиб олиш ва тўдаларга тўплаш давлат нав синаш участкаси вакили иштирокида амалга оширилади.

7.9. Уруғлик пахтани жамғариш тугаланмаган тўдаларни пахта тозалаш корхонасига ташишга рухсат этилмайди.

7.10. Пахта тозалаш корхонасида уруғлик пахтани тўдаларга тўплаш корхона агрономи ва пахта уруғчилиги лабораторияси мудир раҳбарлигида амалга оширилади. Тайёрлов пунктида икки ва ундан ортиқ хўжаликдан келтирилган бир хил уруғлик пахта тўдалари селекцион ва саноат нави бир хил кўрсаткичларга эга бўлган ҳоллардагина пахта уруғчилиги лабораторияси мудирининг рухсати билан қўшиб тўдаларга тўпланиши мумкин.

Пахта тозалаш корхонасига турли тайёрлов пунктларидан олиб келинган уруғлик пахтанинг бир хил тўдаларида тўплаш фақат қўшиб юборилаётган тўдалардаги чигит лаборатория таҳлили натижаларига кўра бир хил униб чиқиш классига мансуб бўлсагина, пахта уруғчилиги лабораторияси мудирининг рухсати билан амалга оширилади.

7.11. Пахта тозалаш корхонаси техника назорат бўлими уруғлик пахтанинг ҳар бир тўдасини тўплаш билан бир пайтда тайёрлов пунктлари лаборантлари орқали ҳар куни қабул қилинаётган пахтадан урнатилган усул асосида намуналар танлаб олишини йўлга қўяди. Шунингдек, уни қайта ишлашни ташкил

этади. Намуналар олингандан сўнг уч кун ичида пахта уруғчилиги лабораториясига 1 кг пахта чигити унинг механик шикастланганлик даражасин аниқлаш учун берилади. Пахтанинг қолган қисмидан лабораторияда тола ажратилади, олинган чигит эса етилганлиги ва унувчанлигини аниқлаш учун пахта уруғчилиги лабораториясига жўнатилади.

7.12. Уруғлик пахта тўдасининг ҳажмига қараб тўдадан ёки унинг бир қисмидан намуна олинади. Намуна олишга мўлжалланган пахта миқдори элита уруғи учун - 15 т, биринчи авлод учун - 30 т, иккинчи авлод учун - 60 т, учинчи ва кейинги авлодлар учун - 150 тоннани ташкил этади.

Олинган ҳар бир намунага тайёрлов пункти лаборанти имзолаган тўда рақами, пахтанинг селекцион нави, авлоди, саноат нави, синфи, тўдани тўплаш бошланган вақти ва унинг вазни намуна олиш муддати кўрсатилган ёрлиқ ёпиштирилади.

7.13. Районлаштирилган ва янги навларнинг элита авлодининг уруғлик пахтаси янги қоп-қанорларга солиниб қуруқ, тоза ва ёпиқ омборхоналарда сақланади. Қоплар эса тахтадан қилинган таглик устига тахлаб қўйилади.

Уруғлик пахтанинг биринчи авлоди ёйиқ ҳолда ва имконият даражасида қуруқ бинода сақланади.

Уруғлик пахтанинг биринчи авлодга мансуб районлаштирилган навининг 200 тонна гачасини очиқ майдончаларда ғарамлаб, янги брезент билан ёпиб сақлашга рухсат этилади.

Уруғлик пахтанинг иккинчи ва ундан паст авлодди ҳар бир тўпланган тўдалари бошқа тўдалардан алоҳида ажратиб, майдончаларда ғарам ҳолида янги брезент билан ёпиб, намланишга ва уруғлик материалнинг бузилишига йўл қўймаган шароитда сақланади.

7.14. Уруғлик пахта сақланаётган ҳар бир омбор ёки ғарамга пахтанинг 8-ХЛ шаклли паспортдан кўчирма ёпиштириб қўйилади. Унда тўда рақами ва вазни, селекцион ва саноат нави, синфи, авлоди, нав тозалиги, апробация ўтказилгандан кейин аниқланган дала гуруҳи, омборхона ёки ғарам рақами, қабул қилувчининг фамилияси кўрсатилади.

Паспортдаги ёзувларнинг ўз вақтида ва тўғри тўлдирилиши учун масъулият қабул қилувчи ва корхона ёки пунктнинг катта

лаборанти зиммасига юкланади. Пахта тозалаш корхонаси агрономи ва пахта уруғчилиги лабораторияси мудир уруғлик пахта паспортидаги ёзувларларнинг туғрилигини текширади.

7.15. Уруғлик пахтанинг районлаштирилган ва янги навларнинг элитаси тайёрлов пунктдан пахта тозалаш корхонасига қопларда, ҳар бир тупланган тўда бўйича алоҳида-алоҳида жўнатилади.

Жўнатилаётган пахтанинг ҳар бир тўдасига 1-ТХЛ шакл товар-транспорт накладнойи "уруғлик пахта" белгиси билан юборилади.

7.16. Турли тайёрлов пунктларидан келаётган уруғлик пахта тўдаларини пахта тозалаш корхонасида жамлаш корхона агрономи раҳбарлигида пахта уруғчилиги лабораторияси мудир билан келишилган ҳолда амалга оширилади.

7.17. Бузилган уруғлик пахта умумий миқдордан ажратиб олинади ва техник хом ашё деб белгиланади.

7.18. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги, "Ўзпахтасаноат" уюшмаси, Республика ғўза уруғчилиги бошқармаси, пахта селекцияси билан шуғулланадиган илмий текпириш институтлари иштирокида пахтанинг районлаштирилган навларини жойлаштириш ва уруғлик чигит тайёрлаш режалари лойиҳаларини ишлаб чиқади. Лойиҳа Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги томонидан тасдиқлангач, вилоят Қишлоқ ва сув хўжалик бошқармаси ва туман Қишлоқ ва сув хўжалиги бўлинмасига, "Пахтасаноат" ҳудудий акциядорлик бирлашмасига, пахта тозалаш корхоналарига етказиб берилади.

7.19. Уруғлик пахта тайёрлаш ҳисоботи Давлат статистика қўмитаси томонидан тасдиқланган формада, белгиланган тартибда юритилади.

8. ҚАБУЛ ҚИЛИБ ОЛИНГАН ПАХТА СИФАТИНИ АНИҚЛАШ УЧУН НАМУНАЛАР ОЛИШ ВА ЛАБОРАТОРИЯ ТЕКШИРУВЛАРИ ЎТКАЗИШ, "ҚИЙИН ТОЗАЛАНАДИГАН" СЕЛЕКЦИОН НАВЛАР ПАХТАСИНИНГ ИФЛОСЛИГИНИ АНИҚЛАШ КОЭФФИЦИЕНТЛАРИНИ ТАТБИҚ ҚИЛИШ

8.1. Пахтанинг сифатини аниқлаш учун намуна олиш O'z DSt 643:1995 давлат стандарти "Пахта. Намуна олиш усуллари" асосида амалга оширилади.

Намуна тайёрлов пунктида пахтани тортиш олдида олинади. Намунани пахта тушириш пайтида ҳам олиш мумкин.

8.2. Олинган намунанинг намлиги ва ифлослигини аниқлаш, намуна солинадиган тунука банкаларни сақлаш учун бостирма остида қуёш нурлари тушмайдиган, чанг ва ёғин-сочиндан ҳимояланган алоҳида жой ажратиш зарур.

8.3. Сифат кўрсаткичларини аниқлаш учун олиб келинган пахта тўдасининг турли жойларидан намуна олиниб текширилади.

Сифат кўрсаткичлари бўйича битта ҳужжат билан расмийлаштирилган, бир хил селекция ва саноат навли, тип ва синфдаги пахта миқдори тўда ҳисобланади.

Ташиб келтирилган пахта тўдаларидан намуна олувчи ёки қабул қилувчи томонидан топширувчи иштирокида ҳар 2 тонна пахта ҳисобидан қўл билан олинади.

Намуна камида уч жойдан, турли қатламлардан тахминан 100-150 г раммдан олинади.

8.4. Пахтанинг намлиги, ифлосланиш даражаси тайёрлов пункти лабораториясида ҳар бир ҳўжалик (ширкат, фермер) бўйича ўртача кунлик намуна олиш йули билан аниқланади.

Кунлик ўртача намуна олиш тартиби қуйидагича:

Намлик ва ифлослик даражасини аниқлаш учун олинган пахтанинг инструментал таҳлил намунаси қопқоғи маҳкам ёпиладиган битта кичик (1 кг ли) банкага солинади. Банкага пахтани топширган ҳўжаликнинг номи, тўда рақами, нави, синфи ёзилган ёрлиқ ёпиштирилади. Мана шундай кичкина банкахаларга

солинган намуналар ҳажми 6-8 килограммли катта (баландлиги 0,7 м, диаметри 0,4 м ли) банкаларга жойлаштирилади. Катта банкадаги ёрликда пахтани топширган хўжалик номи пахтанинг селекцион ва саноат нави, синфи, тўпланаётган тўда рақами акс эттирилади.

Ёрликдаги ёзувлар намунаси

Тўда № 1 техник пахта		Тўда № 4 уруғлик пахта	
“Мустақиллик”	ширкат	“Мустақиллик”	ширкат
уюшмаси		уюшмаси	
C-6524		C-6524	
1/2 – нав		1/1 – нав	
22ЛХ		Уруғлик, 2 авлод	
		12ЛХ	

Катта банкalar лаборатория ёки махсус ажратилган жойда иситиш-қиздириш жиҳозларидан узоқроқда сақланади.

Ўртача бир кунлик олинган намуна миқдори 3-4 кг дан кам бўлмаслиги, у бутун кун давомида тўпланиши керак. Пахтанинг намлик ва ифлослик даражаси ҳар бир хўжалик бўйича пахтанинг синфи, селекцион ва саноат нави ҳамда бошқа белгиларини ҳисобга олган ҳолда уша намуна асосида лаборатория таҳлилидан ўтказилади.

8.5. Қабул қилиб олинган пахтанинг намлик ва ифлослигини текширишдан аввал ҳар бир катта банкadan кичик банкаларга тахминан 400-500 г пахта олинади ва зарур ҳолларда яна қайта текшириб кўриш мақсадида 1 кун давомида сақлаб турилади. Сақлаш вақти пахтанинг намунаси (кичик банкада намликни аниқлаш учун) банка ёки полиэтилен халтачага (ифлослигини аниқлаш учун) солинган пайтдан бошланади.

Пахта нави ва ифлослигини қайта текшириш учун кундалик олинаётган намуна қолдиғи кифоя қилади. Қолдиқ пахтани қоғоз халтачада ҳам сақлаш мумкин.

Кичик банка ва халтачага юқорида қайд этилган ёзувлардан ташқари, пахта тўдасининг тўпланган вақти, хўжалик номи, ширкат, ферма селекцион ва саноат нави ҳамда синфи ёзиб қўйилган ёрлик ёпиштирилади.

Бир кун муддат ўтгач ўртача олинган намуна пахта тўдасига қўшиб юборилади.

8.6. Қабул қилиб олинган пахтанинг нави, синфи, намлик ва ифлослик даражаси O'z DSt 592:1992, O'z DSt 593:1992, O'z DSt 644:1995 давлат стандартлари бўйича аниқланади.

Пахтанинг нави, синфи, намлик ва ифлослик даражаси амалдаги усуллар, созланган жиҳоз ва ускуналар ёрдамида аниқланади.

Намуна олувчи томонидан намуна олишнинг тўғрилиги, лаборантларнинг ишлари, лабораториядаги жиҳоз ва ускуналарнинг созлигини мунтазам равишда назорат қилиб туриш пахта тозалаш корхонаси техника назорати бўлими бошлиғи ҳамда лаборатория мудир (катта лаборант) зиммасига юклатилади.

Тайёрлов пункти лабораториясида қуйидаги жиҳозлар бўлиши тавсия этилади:

- Ўз-7М (ЎЗ-8 ёки ШСХ-1) маркали қуритиш шкафи;
- УСХ-1 ёки ВХС-1М каби намлик ўлчагич;
- пахтанинг ифлослик даражасини аниқлаш учун ЛКМ қурилмаси;
- пахта толасининг пишиб етилганлик коэффициентини аниқлаш учун АСХ-1, ЛПС-4 асбоблари;
- СХЛ-3 маркали пахта қуриткич ва ҳар хил тоштарозилар;
- микроскоп;
- микроскопнинг П-2 қутбланувчи мосламаси;
- эксикатор;
- тайёрлов пунктига биркитилган хўжалик (ширкат, ферма) дан келтирилган ҳар бир селекция навдан олинган пахта намуналари солинадиган катта ва кичик банкалар.

Асбоблар сони тайёрлов пунктининг пахта қабул қилиш йиллик режасининг кунига 3 - 4 фоиз ҳажмда пахта сифатини асбоблар воситасида текширув ўтказиш имкониятидан келиб чиқиб белгиланади.

Пахтанинг намлиги ва ифлослигини аниқлаш учун намуна олиш (уларни ажратиш, қўшиш ва ҳ.к.), шунингдек уни таҳлил қилишдан олдин ва кейин вазнини тортиб кўриш текширувлар ўтказиладиган хонада жуда тез амалга оширилиши лозим.

Назорат текширишларида ҳамма пайтларда икки параллел намуналарнинг таҳлиллари натижалари орасидаги абсолют рухсат этилган тафовут (усулнинг ўхшашлиги) қуйидагидан ошмаслиги керак; ифлос аралашмаларнинг вазний улуши 10,0 фоизгача бўлганда - 0,6 фоиз;

- ифлос аралашмаларнинг вазний улуши 10,0 фоиздан юқори бўлганда - 1,0 фоиз.

Икки турли лабораторияларда олинган ёки бир лабораторияда, лекин турли шароитларда олинган икки таҳлил орасидаги абсолют рухсат этилган тафовут (усулнинг ишлаб чиқариши) $0,1 \times 3_{\text{таҳ}}$ (ифлослик) фоиздан ошмаслиги керак.

Намлик бўйича тафовут уч марта такрорий текширишда - 5,0 фоиздан (нисбий) ошмаслиги керак.

Агар дастлабки ва қайта текширишлар орасидаги кўрсаткичларнинг фарқи юқоридагидан ортмаса, дастлабки таҳлил натижалари тўғри деб ҳисобланади;

- пахтанинг ифлослик даражаси биринчи текширишда 9,3 фоиз деб белгиланди. Такрорий текширишда (назорат тартибиди) 8,8 фоиз чиқди. Фарқи - 0,5 фоиз. Йўл қўйилиши мумкин бўлган фарқи кўрсаткичи 0,5 фоиз. Демак, биринчи текшириш натижаси - 9,3 фоиз тўғри деб ҳисобланади;

- пахтанинг ифлослиги биринчи текширишда 11,8 фоиз деб белгиланди. Такрорий текширишда эса 10,5 фоиз, фарқ -1,3 фоиз. Йўл қўйилиши мумкин бўлган фарқ 1,0 фоиз; демак биринчи текшириш натижаси нотўғри деб топилади;

- пахтанинг намлиги биринчи текширишда 10,5 фоиз бўлди. Қолган учта такрорий текширишларда ўртача 10,0 фоизни ташкил этди, фарқ 0,5 фоиз. Йўл қўйилиши мумкин бўлган фарқ кўрсаткичи эса 5,0 фоиз (нисбий), демак, биринчи текшириш натижаси тўғри;

- биринчи текширишда пахтанинг намлиги 13,0 фоиз деб белгиланди. Кейинги уч марта қайта текширишда намлиги 14,2 фоиз чиқди, фарқи 1,2 фоиз. Йўл қўйилиши мумкин бўлган фарқ кўрсаткичи 5 фоиз (нисбий), 13,0 фоиздан 0,65 фоизни ташкил этади. Демак, таҳлил нотўғри ўтказилган. Намлик даражаси паст қилиб кўрсатилган.

Пахта тозалаш корхонаси раҳбари тайёрлов пунктларида намлик ва ифлослик учун таҳлилларнинг тўғри ўтказилишини таъминлаш чораларини куриши керак.

8.7. Келишмовчиликлар содир бўлган найтларда тайёрлов пункти лаборанти, намуна олувчи ва пахта топширувчи билан биргаликда текшириш учун ҳар бир навдан ҳар 2 тонна пахтанинг уч еридан намуна оладилар. Олинган ҳамма намунанинг умумий вазни 1 килограммдан кам бўлмаслиги керак.

Намуна олувчи кунлик ўртача намуналар солинган ҳар бир катта банкага таҳлил натижалари ёзилган 2-ХЛ шакли маълумотномани ёпиштиради. Бу маълумотномага намуна олган намуна олувчи ва ҳужалик вакили имзо чекади.

8.8. Лаборант пахтанинг нави, синфи, намлиги ва ифлослиги учун таҳлил ўтказгандан сўнг натижаларни 2-ХЛ шакли маълумотномага ва лаборатория журналига қайд этиб имзо чекади. Демак бу якуний ҳулоса ҳисобланади.

Маълумотноманинг олд томонига қабул қилувчи ва пахта топширувчи, орқа томонига намуна олган намуна олувчи, қабул қилувчи, лаборатория мудир (катта лаборант) имзо чекадилар.

Маълумотнома тўлғазилгандан сўнг муҳосибага топширилади.

Агар маълумотноманинг олд ва орқа томонларида қабул қилувчи иштирокида қайта текшириш ўтказилганлиги ҳақида томонларнинг имзолари қўйилмаган бўлса, муҳосиба маълумотномани ҳақ тўлаш учун қабул қилмайди.

8.9. Тайёрлов пунктидаги 7-ХЛ шакл ҳисобга олиш дафтарига қуйидагилар ёзилади:

- пахтани қабул қилиб олиш пайтида намуна олувчи томонидан аниқланган нави ва синфи;

- пахтанинг ҳужаликдан қабул қилиб олинаётганида лаборатория текширувларида маълум тўда бўйича аниқланган, муҳосиба ҳисоб-китобларига асосланган ўртача намлиги ва ифлослиги.

8.10. Кунлик ўртача олинган намуналар пахтани қабул қилиш тугагач, ҳужалик кун бўйи топширган пахтанинг умумий ҳисобига қўшилади. Пахтани тушириш пайтида олинган намуналар эса ҳисобга қўшилмайди.

8.11. С-6524, С-6530, Наманган-77, Ан-Баёвуг-2, каби "қийин тозаланадиган" селекцион навларнинг пахтасини ифлосланганлиги ЛКМ қурилмасида Ўзбекистон давлат

стандарти O'z DSt 592:1992 бўйича аниқланганда тозаланган пахтада қолиб кетган ифлос ҳисобига мунтазам равишда хатолик мавжуд бўлади.

O'z DSt 592:1992 стандартига 1 ва 2-рақамли ўзгаришлар билан пахтанинг кондицион вазнини аниқлашда бу қолган ифлосликни ҳисобга олинадиган тузатиш коэффициентлари киритилган.

Тузатиш коэффициентлари ифлос аралашмаларнинг вазний улуши 7,0 фоиздан юқори бўлган пахта учун қўлланилади.

8.12. Пахтадаги ифлос аралашмаларнинг массавий улуши (3) куйидаги формула билан аниқланади:

$$Z = \frac{M_{\text{иф}} \cdot 100 \cdot K_1 \cdot K_2}{M}, \text{ фоиз};$$

бу ерда; $M_{\text{иф}}$ - ажратилган ифлослик (йирик ва майда) нинг вазни, г;

M - пахта намунасининг ифлослиги билан бирга тортилган вазни, г;

K_1 - тозаланган намунада қолдиқ ифлосликни ҳисобга олувчи тузатиш коэффициент;

K_2 - 1,0 - 8.1-жадвалда кўрсатилганидан бошқа ҳамма селекцион навлар учун

8.1-жадвал

Селекцион нав	K_1 коэффициенти- нинг қиймати	K_2 қўлланиладиган ифлослик кўрсаткич, фоиз
С-6524	1,16	7 ва ундан юқори
С-6530	1,14	7 ва ундан юқори
С-6532	1,07	7 ва ундан юқори
Намангон-77, Ан-Баёвут-2	1,12	7 ва ундан юқори

K_2 - ифлосликлардаги намликни ҳисобга олувчи коэффициент (O'z DSt 592:1992 стандарти бўйича белгиланади).

1-МИСОЛ. Намунанинг вазни $M_n=300$ г, ажратилган ифлос аралашмаларнинг вазни $M_{иф}=36,0$ г, намлиги 13 фоиз бўлган лаборатория қуриткичида қурилган С-6524 селекцион нав пахтанинг ифлослигини аниқлаш лозим.

Намуна тозалашдан аввал лаборатория қуриткичида қурилганлиги учун О'з DSt 592:92 стандартига биноан $K_2=1,0$ қабул қиламиз. Пахтанинг ифлослигини аниқлаймиз.

$$З = \frac{M_{иф} \cdot 100 \cdot K_1 \cdot K_2}{M_n} = \frac{36,0 \cdot 100 \cdot 1,0 \cdot 1,0}{300} = 12,0 \text{ фоиз};$$

Олинган ифлосликнинг қиймати 7,0 фоиздан кўп бўлгани учун 8.1-жадвалдан С-6524 селекцион нав учун $K_1=1,16$ ни танлаб, ҳисобни формула бўйича қайтарамиз.

Формулага $K_1=1,16$ ни қўйиб қуйидаги натижани оламиз.

$$З = \frac{M_{иф} \cdot 100 \cdot K_1 \cdot K_2}{M_n} = \frac{36,0 \cdot 100 \cdot 1,16 \cdot 1,0}{300} = 13,92 = 13,9 \text{ фоиз};$$

яъни, ушбу тўдадаги С-6524 пахтанинг ифлослиги 13,9 фоиз.

2-МИСОЛ. Намунанинг вазни $M_n=300$ г, намлиги 10 фоиз, ЛКМ қурилмасида ажратилган ифлос аралашмаларнинг вазни $M_{иф}=15,3$ г бўлган С-6524 селекцион нав пахтанинг ифлослик кўрсаткичини аниқлаш лозим.

Намлиги 12 фоиздан кам бўлганлиги учун намуна тозалашдан аввал қурилмайди ва О'з DSt 592-92 стандартига биноан $K_1=0,98$ га, $K_2=1,0$ га тенг бўлган ҳолатда пахта намунасининг ифлослигини қуйидаги формулага асосан аниқлаймиз.

$$З = \frac{M_{иф} \cdot 100 \cdot K_1 \cdot K_2}{M_n} = \frac{15,3 \cdot 100 \cdot 0,98 \cdot 0,1}{300} = 5 \text{ фоиз}.$$

Ифлосликнинг аниқланган қиймати 7 фоиздан кам бўлганлиги учун ҳисоблашни тўхтатамиз ва ушбу тўдадаги пахтанинг ифлослик кўрсаткичи деб 5,0 фоизни қабул қиламиз.

8.13. Юқорида кўрсатилган ва шу каби районлаштирилган "қийин тозаланадиган" янги селекцион навлар учун тасдиқланган тузатиш коэффициентларини амалда қўлланиш ОАЖ "Пахта tozalash IIChB" томонидан ишлаб чиқилган услубий қўлланма асосида бажарилиши мумкин.

9. ПАХТАНИНГ КОНДИЦИОН ВАЗНИНИ ВА СИФАТ КЎРСАТКИЧЛАРИНИ АНИҚЛАШ

9.1. Кондицион вазн ҳисоби.

9.1.1. Тайёрлов пункти лабораторияси томонидан тўдалар (хўжаликлар, ширкат уюшмалари, фермерлар) бўйича пахтанинг намлиги ва ифлослигини аниқлаш учун ўтказилган таҳлил натижалари унинг кондицион вазнига ҳақ тўлаш учун якуний ҳулоса ҳисобланади.

Пахта қабул қилиб олингандан сўнг тўпланган ва ҳали тўлдирилмаган тўдалардан олинган намуналар асосида пахта навини, намлиги ва ифлослигини аниқлаш учун ўтказилган таҳлил натижалари хўжалик, ширкатдан, фермерлардан пахта қабул қилиб олинаётган пайтда аниқланган сифат кўрсаткичларини ўзгартиришга асос бўла олмайди.

Шунга кўра хўжаликлар билан пул ҳисоб-китоблари ҳамда режани бажариш ҳисоблари пахтанинг ҳар куни аниқлаб берилган кондицион вазни асосида амалга оширилади.

9.1.2. Пахта бир ҳил нав ҳисоб меъёрларига келтирилган ифлос аралашмаларнинг массавий улуши (2,0 %) ва намликнинг массавий нисбати (9,0 %) бўлган кондицион вазн бўйича қабул қилинади ва ҳисобга олинади.

9.1.3. Пахтанинг килограммлар ҳисобидаги кондицион вазни (M_k) қуйидаги формула асосида ҳисобланади:

$$M_k = M_{\text{ис}} \times \frac{100 + W_{\text{ис}}}{100 + W_{\text{кон}}};$$

бу ерда: $M_{\text{ис}}$ - пахтанинг ифлос аралашмалари ҳисобий меъёрга келтирилгандаги вазни, кг;

$W_{\text{дмс}}$ - намликнинг 9 % га тенг бўлган массавий нисбатининг ҳисобий меъёри;

$W_{\text{мз}}$ - намликнинг ҳақиқий массавий нисбати, %.

Ҳисобий вазни ($M_{\text{дмс}}$) қуйидаги формула бўйича аниқланади:

$$M_{\text{дмс}} = M_{\text{мз}} \times \frac{100 - 3_{\text{дмс}}}{100 - 3_{\text{мз}}};$$

бу ерда: $M_{\text{дмс}}$ - топширилаётган пахтанинг вазни, кг

$3_{\text{мз}}$ - пахтадаги ифлос аралашмаларнинг ҳақиқий массавий улуши, % $3_{\text{дмс}}$ - ифлос аралашмаларнинг 2,0 % га тенг бўлган ҳисобий массавий улуши меъёри.

ЭСЛАТМА: намликнинг массавий нисбати намлик деб, ифлос аралашмаларнинг массавий улуши ифлослик деб тушинилади.

1-МИСОЛ:

Хўжалик 4240 кг I нав 2-синф пахта топширди. Пахтанинг ифлослиги 7,2 фоиз, намлиги эса 10,6 фоиз. О'з DSt 615:1994 давлат стандарти бўйича пахтанинг ифлосланганлик меъёри 2,0 фоиз ва намлик меъёри 9,0 фоиз. Демак, пахтанинг меъёрдаги ифлосланиш даражасига келтирилган ҳисобий вазни;

$$M_{\text{дмс}} = 4240 \times \frac{100 - 7,2}{100 - 2,0} = 4240 \times 0,947 = 4015 \text{ кг}$$

Шу пахтанинг кондицион вазни;

$$M_{\text{к}} = 4015 \times \frac{100 + 9,0}{100 + 10,6} = 4015 \times 0,985 = 3995 \text{ кг}$$

2-МИСОЛ:

Хўжалик 3520 кг I нав 1-синф пахта топширди. Унинг ифлослиги 1,4, намлиги 6,8 фоиз. Бу ҳолда пахтанинг ҳисобий вазни О'з DSt 615:1994 давлат стандартига биноан аниқланади;

$$M_{\text{дмс}} = 3520 \times \frac{100 - 1,4}{100 - 2,0} = 3520 \times 1,006 = 3541 \text{ кг}$$

Намлиги ва ифлослиги базис меъёрига келтирилганда кондицион вазни қуйидагича бўлади.

$$M_{\text{н}} = 354 \times \frac{100 + 9,0}{100 + 6,8} = 354 \times 1,02 = 3612 \text{ кг}$$

3-МИСОЛ.

Хўжалик 2730 кг машинада терилган V нав 3-синф пахта топширди. Ифлослиги 22,0 фоиз намлиги 21,5 фоиз, O'z DSt 615:1994 давлат стандарти бўйича базис меъёри намлик учун 9,0 фоиз, ифлослик учун эса 2,0 фоиз.

Энди ифлослик бўйича пахтанинг ҳисоб вазини аниқлаймиз;

$$M_{\text{и}} = 2730 \times \frac{100 - 22,0}{100 - 2,0} = 2730 \times 0,8 = 2184 \text{ кг}$$

Пахтанинг кондицион вазни:

$$M_{\text{к}} = 2184 \times \frac{100 + 9,0}{100 + 21,5} = 2184 \times 0,9 = 1966 \text{ кг}$$

4-МИСОЛ:

Хўжалик 980 кг қўлда терилган III нав пахта топширди. Ифлослиги 9,5 ва намлиги 11,2 фоиз. O'z DSt 615:1994 давлат стандартига асосан бу пахта III нав 2-синф бўйича қабул қилинади. Ундаги ифлосликнинг ҳисобий меъёри 2,0 фоиз, намликнинг меъёри - 9,0 фоиз.

Ифлослик бўйича ҳисобий вазни;

$$M_{\text{и}} = 980 \times \frac{100 - 9,5}{100 - 2,0} = 980 \times 0,923 = 904 \text{ кг}$$

Кондицион вазни:

$$M_{\text{к}} = 904 \times \frac{100 + 9,0}{100 + 11,2} = 904 \times 0,971 = 878 \text{ кг}$$

ЭСЛАТМА: пахтанинг ҳисобий ва кондицион вазни, ўртача намлиги ва ифлослигини аниқлашда ҳисоб-китобни енгиллаштириш учун формула ўрнига ҳисоб-китоб жадвалларидан фойдаланиш мумкин.

Лаборатория таҳлил натижаларини қабул қилувчи маълум қилиши ва шу асосда пахтани тўғри қабул қилиш ҳамда тўплаш юзасидан имзо чектириб олиши лозим.

9.2. Пахтанинг сифат ва миқдор кўрсаткичларини назорат қилиш.

9.2.1. Намуна олувчи ва лаборатория томонидан намуна олиш ва олинган намуна асосида пахтанинг нави, синфи, ифлослиги, намлигини тўғри аниқлаш юзасидан ҳар куни лаборатория назорати ўрнатилади. Бунинг учун пахта қабул қилинган куннинг эртасига тайёрлов пунктидаги ҳар бир тўдадан бир кунлик топширилган пахтанинг умумлаштирилган намунаси олинади. Бу намуналар бўйича амалдаги усуллар асосида пахтанинг намлиги, ифлослиги ва нави асбоблар ёрдамида таҳлил қилинади. Намуналарни лаборант олади, бунда пахта сифати учун жавобгар намуна олувчи албатта иштирок этиши зарур.

Умумлашган намунага пахтанинг селекцион ва саноат нави, синфи, намуна олинган тўда ёки ғарам рақами, пахта қабул қилиб олинган кун ёзилган ёрлиқ ёпиштирилади.

9.2.2. Намлик, ифлослик, нав ва синфини аниқлаш учун тўдалар ҳамда ҳар куни қабул қилинаётган пахта бўйича таҳлил ўтказилгандан сўнг лаборатория мудирини ва пункт муҳосиби биргаликда ўртача кунлик кўрсаткичларни ҳисоб-китоб қиладилар. Намлик ва ифлослик бўйича тўдалараро кунлик таҳлил натижаларининг умумлаштирилган кўрсаткичлари билан солиштириб чиқадиладар ва солиштирилган кўрсаткичларни 8-ХЛ шаклга ёзиб, натижалар ҳақида пункт мудирига ҳабар қиладилар.

Тўпланган тўдадаги пахтанинг намлик ва ифлослик кўрсаткичлари қабул пайтидаги кўрсаткичларга мос келиши ёки мазкур йўриқноманинг 8.6-бандида қайд этилган даражада фарқ қилишига йўл қўйилади.

Агарда қабул пайтидаги ва пахта ғарамларга тўплангандан кейинги таҳлил натижаларида фарқ катта бўлса, у ҳолда пункт мудирини бундай ҳолга йўл қўйган ходимларга бундан буён бундай хатоларга йўл қўймаслик чораларини кўриши лозим.

Намуна олувчи ва қабул қилувчи иштирокида кундалик намуналарнинг қолган қисмида намлик ва ифлослик бўйича 8.6-

бандга мувофиқ текшириш ўтказиш лозим. Агар ўша намунада ўтказилган такрорий таҳлил натижалари аввалгисига мос келса ёки йўл қўйилиш мумкин деб ҳисобланган даражада фарқ қилса, тайёрлов пункти лабораторияси пахта сифатини тўғри аниқлаган демакдир. Бинобарин, жамлаштириш бўйича ва қабул пайтидаги кўрсаткичлар ўртасидаги фарқ пахтани қабул қилиб олиш пайтида намуна олувчи намунани нотўғри олганлигини кўрсатади.

Агар такрорий текшириш натижалари йўл қўйилиши мумкин бўлган фарққа тўғри келмаса ёки доимо бир томонлама фарқ қилса (ҳатто йўл қўйиладиган даражада ҳам), бу лабораториянинг нотўғри ишлаганлиги деб баҳоланади.

Пахта механизмлар ёрдамида гушириб олинганда ифлослик даражасининг бирмунча пасайиши кузатилади, об-ҳаво қуруқ бўлса, намлиги пасаяди. Шунинг учун тўпланган пахтани намлик ва ифлослик кўрсаткичлари қабул пайтидагидан камроқ бўлиши ёки айрим ҳолларда, жумладан ҳаво намлиги юқори бўлган пайтларда, пахтанинг намлиги ортиб кетиши мумкинлигини эътиборга олиш лозим.

Фарқ борлиги аниқланган ҳар бир ҳолда тайёрлов пункти мудир корхона раҳбарига ёзма ахборот бериши зарур. Раҳбар эса, ўз навбатида, ўша тайёрлов пунктига тайёрлов бўлими мудир ёки техник назорат бўлимининг бошлигини текшириш учун жўнатади. Текшириш натижаларига кўра айбдор ходимлар тегишли жазога тортиладилар.

9.2.3. Пахтадан тола, чигит, линт, улюкли ва калта момиқли чиқит чиқишини, куйинди ҳажмини аниқлаш учун пахта тозалаш корхоналарида мунтазам равишда назорат олиб борилиши лозим. Бунда қайта ишлаш учун асосан пахтани қабул қилишдаги ва тўплашдаги дастлабки ва такрорий таҳлилларда фарқ аниқланган тўда танлаб олинади.

Ишлаб чиқаришда ва қайта ишлашда корхона ёки тайёрлов пункти қабул қилиб олган пахтани қайта ишлашда тола ва бошқа маҳсулотлар чиқишда фарқи аниқланса, корхона раҳбари, бош муҳандис, иқтисодиёт, техник назорат, тайёрлов бўлимлари бошлиқлари ҳамда бош муҳосиб иштирокида бунинг сабабларини ўрганади ҳамда айбдорларни жавобгарликка тортишгача бўлган даражада чора кўради.

9.2.4. Бир кунда қабул қилинган ёки умумий пахта тўдасининг ифлослиги ва намлиги бўйича ўртача солиштирма ҳисоб-китоблар қуйидаги формулалар асосида амалга оширилади:

$$\text{Ифлосликка } Z_{\text{ифл}} = 100 - \frac{M_{\text{ифл}} \cdot (100 - Z_{\text{ифл}})}{M_{\text{ифл}}}, \text{ фоиз}$$

$$W_{\text{ифл}} = \frac{M_{\text{ифл}} \cdot (100 + W_{\text{ифл}})}{M_{\text{ифл}}} - 100, \text{ фоиз}$$

бу ерда: $Z_{\text{ифл}}$ - ифлос аралашмаларнинг ҳақиқий массавий улуши, фоиз;

$Z_{\text{ифл}}$ - ифлос аралашмалар массавий улушининг барча саноат навлари учун 2,0 фоизга тенг бўлган ҳисобий меъёри;

$W_{\text{ифл}}$ - намлик массавий нисбатининг барча саноат навлари учун 9,0 фоизга тенг бўлган ҳисобий меъёри;

$W_{\text{ифл}}$ - пахтадаги намликнинг ҳақиқий массавий нисбати, фоиз;

$M_{\text{ифл}}$ - пахтанинг ҳақиқий вазни кг;

$M_{\text{ифл}}$ - пахтанинг ифлос аралашмалари ҳисобий меъёрга келтирилгандаги вазни, кг;

$M_{\text{ифл}}$ - пахтанинг кондицион вазни, кг;

МИСОЛ:

Тўданинг ҳақиқий вазни $M_{\text{ифл}} = 187950$ кг IV нав 2- синф пахтадан жамланган. Унинг ифлослик даражаси ҳисобий меъёрга келтирилгандан кейинги вазни $M_{\text{ифл}} = 165396$ кг ва кондицион вазни $M_{\text{ифл}} = 155472$ кг. Пахтанинг ҳақиқий ифлослик ва намлик даражасини аниқлаш керак.

IV нав пахтанинг ифлослик даражаси ҳисобий меъёри давлат стандарти бўйича 2,0 фоиз ва намлигининг меъёри 9,0 фоиз.

Бунда пахтанинг ўртача ҳақиқий ифлослиги қуйидагича бўлади.

$$Z_{\text{ифл}} = 100 - \frac{165396 \times (100 - 2,0)}{187950} = 100 - 86,2 = 13,8 \text{ фоиз}$$

Мана шу пахтанинг ҳақиқий ўртача намлиги қуйидагини ташкил этади:

$$W_{\text{ср}} = \frac{165396 \times (100 + 9,0)}{155472} - 100 = 115,9 - 100 = 15,9 \text{ фоиз}$$

9.2.5. Тайёрлов пунктларида хўжаликлардан қабул қилиб олинаётган пахтани тўғри баҳолашни назорат қилишни кучайтириш, тўдаларга тўпланаётган пахтанинг нави, синфи, намлиги ва ифлослигини тўғри аниқлаш мақсадида техника назорати бўлими бошлиғи ёки корхона лабораторияси вакиллари қуйидагиларга масъулдирлар.

Бир ойда камида 2 марта ҳар сафарги таъмирлаш ва тузатишлардан сўнг асбобларнинг тўғри ишлашини назорат қилиш, текшириш натижаларини корхона ёки тайёрлов пункти журналига ёзиб қўйиш.

Қабул қилинаётган пахтанинг нави, синфи, ифлослик ва намлик даражасини аниқлашни мунтазам назорат қилиб бориш, шунингдек, лаборатория таҳлиллари ўтказишни (кунлик қабул қилинаётган ҳамда бир кунда тўдаларга тўпланган пахтадан олинган намуналар бўйича) текшириш.

Текшириш пайтида тайёрлов пунктида хўжаликлардан қабул қилиб олинаётган пахта сифати нотўғри белгиланган ҳоллар аниқланса, жойларнинг ўзида камчиликларни бартараф этиш чораларини кўриш ва бу ҳақда раҳбарга ахборот бериш.

Пахта тайёрлаш пунктларида пахта сифатини аниқлаш ва лаборатория ишлари техника назорати бўлимининг бошлиғи томонидан пахтадан намуна олиш ва синаш усуллари давлат стандарти талабларига жавоб берган ҳолда ўтказилади. Намуна олиш ва пахта сифатини аниқлаш ишлари лаборатория мудирини (катта лаборант) иштирокида амалга оширилади.

9.2.6. Пахтани омборлар ёки ғарамларга босишда тайёрлов пункти лабораторияси ҳар бир тўдага 8-ХЛ шаклда икки нусхада паспорт ёзади. Унда пахтанинг тўлиқ сифат кўрсаткичлари ёзилади. Ғарам ёки омборхонага ўрнатилган яшикка пахтанинг қуйидаги кўрсаткичлари ёзилган паспортдан кўчирма қўйилади; селекцион ва саноат нави, синфи, пахтанинг қабул қилиш пайтидаги намлиги, ифлослиги, омборхона (бостирма, майдон)

нинг рақами, тўдани тўлдириш бошланган ва тугалланган вақти тўлдириб бўлинган тўданинг кондицион вазни ва қабул қилувчининг фамилияси. Шунингдек пахтанинг сақланиш ҳолати бўйича ўзгартиришлар ҳам қайд этиб борилади.

Паспортнинг бир нусхаси тайёрлов пункти лабораториясида сақланади, иккинчиси эса пахтани жамланган ғарамга ёки омборга ойнали рамка ёки целлофан пакетга ўраб, ёғингарчилик тегмайдиган жойга беркитиб қўйилади.

Паспортдаги маълумотларнинг ўз вақтида ёзилиши ва тўғрилиги учун масъулият лаборатория мудири (катта лаборант) зиммасига юкланади.

10. ПАХТАНИ ҚУРИТИШ-ТОЗАЛАШ ЦЕХЛАРИ БЎЛГАН ТАЙЁРЛОВ ПУНКТЛАРИДА ҚАБУЛ ҚИЛИБ ОЛИШ, ҚУРИТИШ ВА ТОЗАЛАШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

10.1. Пахтани қуритиш-тозалаш цехлари бўлган тайёрлов пунктларида қабул қилиб олиш ва бу пахта учун ҳисоб-китоб қилиш мазкур йўриқномада баён этилган тартибларга киритилган қўшимчаларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади.

Пахтани қуритиш-тозалаш цехида қуритиш ва тозалаш унинг табиий хусусиятларининг сақланишини таъминлашда, уни қайта ишлашда, пахта тозалаш корхонасида юқори сифатли тола, чигит ва момик олинishiда муҳим аҳамият касб этади.

Тайёрлов пунктларидаги ҳар бир тозалаш-қуритиш цехининг юқори самара билан ишлаши пахта етиштирувчи хўжалиklar билан тузилган шартномага биноан ажратиладиган ишчи кучи билан амалга оширилади.

Қуритиш-тозалаш цехлари техник йўриқномага амал қилган ҳолда ишлатилади.

10.2. Қуритиш ва тозалаш лозим бўлган пахта тайёрлов пунктининг қуритиш-тозалаш цехи яқинига, пневмотранспорт зонасига тўкилади.

Пахта қуритиш-тозалашга тўдалаб жўнатилади.

10.3. Қуритиш-тозалаш цехининг намни тортиб олиш ва тозалаш бўйича ишини назорат қилиб туриш тайёрлов пункти лабораториясининг смена лаборантлари зиммасига юкланади.

Қуритиш-тозалаш цехига берилаётган ва ундан чиқаётган пахта тўдасининг ҳақиқий намлиги ва ифлослик даражасини аниқлаш учун ҳар икки соатда намуна олинади. Шу билан бир вақтда чиқинди билан қўшилиб чиқиб кетаётган пахта миқдорини аниқлаш мақсадида чиқиндидан ҳам намуналари олинади.

Смена охирида таҳлил кўрсаткичлари асосида тўдалаги пахтанинг қуритиш-тозалаш цехига жўнатилмасдан аввалги намлиги, ифлослиги, қуритиб ва тозалангач қолган намлик ва ифлослик, чиқиндилардаги пахта ҳажми смена бўйича аниқланади.

Тўдалар ва сменалар бўйича якуний кўрсаткичлар қуритиш ва тозалаш натижалари таҳлилларининг йиғма картасига (22-ХЛ шакл) ёзилади. Вақти-вақти билан (ҳар 2 соатда) аниқланган (намлик ва ифлос даражаси бўйича) кўрсаткичлар эса таҳлиллар картасига (21ХЛ шакл) ёзилиб, смена мастерига тақдим этилади. У ўз навбатида иш жараёнида жиҳозларнинг тўғри ишлашини, пахтани қуритиш ва тозалаш режимини мувофиқлаштириб туради.

Агар бир сменада бир неча тўдадаги пахта қуритиб ва тозаланса, намлик ва ифлосликни аниқлаш учун намуна ҳар бир тўдадан алоҳида олинади.

Агар бир тўдадаги пахта бир неча смена давомида қуритилса, намуна ҳар бир сменада олинади. Тўданинг умумий кўрсаткичлари эса ҳар бир сменада алоҳида олинган намлик ва ифлослик даражаси бўйича ўртача чиқарилади.

10. 4. Пахтанинг намлиги ва ифлослиги бўйича олинган лабора-тория таҳлиллари натижаси лаборатория журнали ва қуритиш ва тозалаш бўйича таҳлилларнинг йиғим картасига (22-ХЛ шакл) ёзиб, тайёрлов пункти муҳосибасига тозаланган ва қуритилган пахтанинг кондицион вазнини аниқлаш учун берилади.

Йиғма картада, шунингдек, лаборатория томонидан тўдадаги ҳамма пахта қуритиб ва тозалангандан кейинги чиқиндидаги пахта миқдори, пахта тозалагичлар ўрнатилган цехларда эса чиқиндини улар орқали ўтказгандан кейинги пахта миқдори кўрсатилади. Бу кўрсаткич цех ишини баҳолаш, шунингдек қуритиш-тозалаш цехида қанча пахта йўқотилганлигини аниқлаш учун хизмат қилади.

Тозалагичлардан ўтказилган чиқиндилардан олинган пахта тортиб кўрилади ва умумий пахта тўдасига қўшиб юборилади.

10.5. Қуритиш-тозалаш цехи мастери қуритилган пахтани тарозида тортиш учун қабул қилувчига юборади.

Агар пахта қуритиш-тозалаш цехидан технологик оқим бўйича гуппа – тўғри қайта ишлаш учун ишлаб чиқариш корпусига ўтказилса, цехдан юборилган пахтанинг вазни сифатида 19-ХЛ шаклда кўрсатилган кондицион вазн (меъёردаги куйинди чиқариб ташланиб) ҳисобга олинади. Бунда 19-ХЛ шаклдаги вазн 28-ХЛ шаклга ўтказиб қўйилади.

Пахтага қуритиш-тозалаш цехида ишлов бериш натижалари ҳар бир тўда тамомлангач, зудлик билан пункт мудирлари томонидан кўриб чиқилади. Куйиндилар меъёридан ошириб юборилган тақдирда бу ҳақда корхона раҳбарига хабар қилинади. Раҳбар эса кўпи билан беш кун ичида меъёрдан ташқари куйинди сабабларини текширади ва пахта нобудгарчилигига йўл қўйган шахсларга нисбатан зарур чоралар кўради.

11. ПАХТАНИ САҚЛАШ

"Пахтасаноат" ҳудудий акционерлик бирлашмаларининг бошлиқлари, пахта тозалаш корхоналарининг раҳбарлари, тайёрлов пунктлари мудирлари қўл ва машинада терилган, даланинг ўзида қуритилмаган пахтанинг сақланиши ва ундан стандарт тола олиниши учун жавобгардирлар.

11.1. Пахта ғарамларини ташкил этиш ва профилактик тадбирлар ўтказиш.

11.1. 1. Пахтани узоқ вақт яхши ҳолатда сақлаш ва ундан сифатли тола олиш учун пахтанинг нави ва синфини ҳисобга олган ҳолда куйидаги жадвалда кўрсатилганидек табақалаб тўплаш зарур.

11.1.1- жадвал

Пахта нави	Синфи	Пахтани алоҳида туплаш ва сақлашдаги намлик даражаси, фоиз
I	2	3
I	1	10 гача
	2	12 гача, 12 дан ортиқ
	3	14 гача, 14 дан ортиқ
II	1	11 гача
	2	13 гача, 13 дан ортиқ
	3	16 гача, 16 дан ортиқ
III	1	12 гача
	2	15 гача, 15 дан ортиқ
	3	18 гача, 18 дан ортиқ
I	2	3
IV	1	13 гача
	2	17 гача, 17 дан ортиқ
	3	20 гача
V	3	22 гача

11.1.2. Пахтани ғарамлаш баландлиги пахта нави, синфи ва намлигини ҳисобга олган ҳолда 11.1.2-жадвалда кўрсатилгандан ортмаслиги керак.

Намлиги 20-25 фоиз бўлган пахта қуритиш-тозалаш цехи яқинига жамлаб қўйилади ва тезда қуритилиб, пахта тозалаш корхонасига қайта ишлаш учун жўнатилади.

11.1.2-жадвал

Пахта нави	Намлиги, фоиз	Чукиши ҳисобга олинганида йўл қўйиладиган гарам баландлиги, кўпи билан, м		Бир турдаги майдончадаги пахтанинг тахминий вазни, т
		ҳаво сўргичсиз	ҳаво сўргич қўлланиб	
I	10 гача	-	8	400
	10,1 – 12,0	-	8	350
	12,1 – 14,0	-	7	300
	14,0 дан ортиқ	-	6	250
II	11 гача	8	-	370
	11,1 – 13,0	-	8	300
	13-16	-	7	250
	16 дан ортиқ	-	6	200
III	12 гача	7	-	350
	12,1 – 15,0	-	7	300
	15,1 – 18,0	-	6	250
	18 дан ортиқ	-	6	230
IV	13 гача	6	-	300
	13,1 – 17,0	5	-	250
	17,1 – 20	-	4	200
V	22,0 гача	-	3	150
	22,0 дан ортиқ	-	-	100

Пахта тозалаш корхонаси қошидаги тайёрлов пунктида қуриштиш-тозалаш цехининг қайта ишлаш оқимида ишлашини ҳисобга олиб, намлиги 14 фоизгача бўлган пахтани тозалаш цехи

зонасига, намлиги 14 фоишдан юқори бўлган пахтани эса қуриштиш-тозалаш цехи зонасига тукиш мақсадга мувофиқдир.

11.1.3. Корхонадан ташқаридаги пахтани тайёрлов пунктида қуриштиш-тозалаш цехи бўлмаса, пахта ештириувчи “хўжаликлар” дан қабул қилиб олинаётган намлиги юқори бўлган пахталарни тайёрлов пунктидаги махсус пахта ташиш трактор тиркамасига ёки автопоездларга жамланиб, зудлик билан корхона қошидаги тайёрлов пунктига жўнатилади ва унинг “қабул қилувчиси” қабул қилиб олиб, пахтани ғарамлашни ПДҚИ 41-2002 рақамли “Пахтани қайта ишлашнинг мувофиқлаштирилган технологияси” ни 2.14. бандига асосан амалга оширилади. Бу ишлар пахта тозалаш корхонаси раҳбарининг буйруғи билан пахта тайёрлов мавсуми бошланишидан аввал расмийлаштирилиб қўйилади

11.1.4. Пахта ғарамлари кўтарилгач, уларнинг атрофи ўз вақтида тараб чиқилади.

11.1.5. Ғарамлардаги пахтанинг намлигини ўз вақтида аниқлаш учун тайёрлов пункти лабораторияси сақланаётган пахтанинг ҳароратини қуйидаги муддатларда текшириб туради.

I ва II нав пахтанинг бир кунлик намлиги тегишлича 9-13, III ва IV нав пахтанинг намлиги 15-17 фоишдан ортмаган тўдаларда ҳар беш кунда, намлиги катта тўдаларда эса ҳар уч кунда текширилади.

Ғарамлардаги ҳарорат 8 жойда (4 та бурчаклар томондан, 4 таси эса ён, олд ва орқа томонлардан) 4 метр чуқурликда ўлчанади. Омборларда сақланган пахта ғарамларининг эса эшик томонидан битта жойда, тепа қисмидан 4-6 жойда ўлчанади. Ҳарорат ўлчагич ғарам ичида камида 30 минут туриши лозим.

Ўлчанган ҳарорат пахта сақлаш дафтарыда қайд этилади.

11.1.6. Иссиқ пайтларда (сентябр-октябр) тайёрланган пахта учун нормал ҳарорат агар у 2-3 кун ичида бир хил турса, 35 °C дан ортмаслиги керак.

Сақланаётган пахта тўдаларидаги ҳарорат биринчи ўлчашда 35 °C дан ортиқ бўлса ёки кейинги ўлчашларда бир нуқтанинг ўзида 2-3 даражага ортиб кетса, ғарамдаги иссиқ ва нам ҳавони сўриб чиқариб ташлаш йўли билан уни совутиш керак.

11.1.7. Пахтанинг ўз-ўзидан қизиб кетишининг олдини олиш учун ҳаво туннеллардаги ҳаво сўрувчи қурилмалар ёрдамида чиқариб ташланади.

Ғарам кутарилгандан ва тегишлича чуққандан кейин қўлда ёки механизмлар ёрдамида унинг узунаси бўйлаб эни 0,8-1,0; баландлиги эса 1,8-2,0 метрли туннел очилади. Ҳаво сўриб олинишидан аввал бир тарафи туннелнинг 1,5-2,0 м узунлигида пахта билан тўсилади ва устига III ва IV даражали брезент билан 2 қават қилиб ёпилади.

Ҳаво сўриш учун УВЦ-10М вентилятор қўлланилади.

11.1.8. Намлиги ортиқча бўлган пахтанинг табиий хусусиятларини сақлаб қолиш учун, ғарам қандай ҳолатдалигидан қатъий назар, ҳаво сўриб ташланиши керак. Қуйидаги 11.1.3-жадвалда ҳаво сўришнинг тахминий муддатлари кўрсатилган.

11.1.3 – жадвал

Пахта намлиги, фоиз	Профлактика (ҳаво сўриш) қайси кундан бошланади		
	ғарамлаш тугагандан кейин- биринчи	биринчидан сўнг шунча кундан кейин- иккинчи	кейингилари шунча кундан сўнг
I – II нав пахта сақланганда			
12-14	7-10	10	15
14,1-16	5-8	8	12
16,1 дан ортиқ	5	5	8
III – V нав пахта сақланганда			
13-15	7-8	10	15
15,1-18	5-6	8	10
18,1-20	3-5	5	8
22,0	3-4	5	7

11.1.9. Ҳаво иссиқ кунларда (ҳарорат 25-30 °С дан ортиқ бўлганда) ғарам ичидаги ҳавони кечаси ёки эрта тонгда сўриб олиш мақсадга мувофиқдир.

Юқори намликдаги пахта ҳароратини пасайтириш самарадорлиги ва пахтанинг яхши сақланишини таъминлаш ғарамнинг туғри кўтарилганлигига ҳамда баланд-пастлиги бир хиллигига боғлиқдир. Ғарам баландлиги бутун узунлиги бўйлаб бир хил бўлиши лозим.

11.1.10. Пахтани ғарамлашда профилактик тарзда ҳавони сўриб олишда бу иш 6-8 соатдан кам давом этмаслиги керак. Пахта ўз-ўзидан қизиган ҳолларда ҳаво сўриш жараёни ғарам ҳарорати ўлчанаётган саккизта жойда унинг иссиқлиги атроф ҳаво ҳарорати даражасига етгунча давом эттирилади.

11.1.11. Ҳаво сўрилган илгари ўлчанган жойларда ҳар 6-8 соатда назорат ўлчови ўтказиб турилиши керак.

Ғарамдаги ҳаво туннел орқали чиқариб ташлашда ҳарорат секинлик билан пасайганида туннелнинг ён ва орқа томонларидаги атмосфера ҳавосининг сўрилаётганлиги текширилади. Бундай ҳол аниқланса, зарурий чоралар кўрилади.

11.1.12. Намлиги 11,0 фоизгача бўлган биринчи нав пахта ва намлиги 13,0 фоизгача бўлган паст нав пахтани сақлашда тола ва чигитнинг табиий хусусиятларни сақлаб қолиш тадбирлари ўтказилмаса ҳам бўлади. Бироқ амалда шундай ҳоллар ҳам бўладики, ғарамларга намлиги жуда юқори пахта ҳам тушиб қолади. Бу ҳолда ғарамнинг айрим жойларида пахтанинг ўз-ўзидан қизиш ҳоллари юз беради.

Шунинг учун намлиги 11,0 фоизгача бўлган I-II нав, намлиги 13,0 фоизгача бўлган паст навли пахтани узоқ вақт сақлашда туннеллар очиш ва иссиқ ҳавони чиқариб ташлаш мақсадга мувофиқдир.

11.2. Пахтанинг сақланишини текшириш

11.2.1. Пахта тозалаш корхонаси тайёрлов ҳамда техник назорат бўлимлари бошлиқлари камида ҳар ўн кунда бир марта ғарамлар туғри босилаётганини, омборлардан фойдаланишни ва корхонадан ташқаридаги тайёрлов пунктларида, хомашё ва тайёр маҳсулот, техник назорат бўлимлари бошлиқлари эса пахта

тозалаш корхонаси қошидаги тайёрлов пунктларида сақланаётган пахта сифатини текшириб туришлари лозим.

Ҳар бир текшириш натижаси тайёрлов пунктларининг махсус дафтарига ёзиб қўйилади.

11.2.2. Пахта ҳолатини текширишда қуйидагилар аниқланади:

- чакка ўтиши ва бошқа сабаблар туфайли намлик ортиб кетмаганми?

- ўз-ўзидан қизиш жараёни бошланмаганми?

- брезентларда қора доғлар пайдо бўлмаганми (пахтанинг ўз-ўзидан қизиш жойини билдиради)?

- туннеллар бошида нам йўқми (агар нам бўлса шу жой яқинида ҳўл пахта борлигидан дарак беради)?

- гарамда ўзгаришлар юз бермаганми?

Пахта тозалаш корхонаси ва тайёрлов пункти лабораторияси I-II нав пахта ҳолатини ҳар 10 кунда, III-V навлар ҳолатини эса ҳар 5 кунда текшириб туради.

Уруғлик пахтанинг қандай сақланаётганлигини текширишга пахта тозалаш корхонасининг катта агрономи ва уруғчилик лабораторияси мудирини жалб этилади.

Ҳар бир тўдадаги пахтанинг ҳолатини текшириш якунлари дафтарга ёзиб қўйилади.

11.2.3. Пахтанинг ҳарорати аввалги текширишдагидан лоақал 1,0 даражага ортиб кетганлиги аниқланса, унинг ҳароратини ҳар куни ўлчаб туриш талаб этилди. Агар кейинги 2-3 ўлчашда ҳароратни тобора ортиб бораётганлиги кузатилса, бу ҳолда вентилятор ёрдамида ҳавони сўриб ташлаш йўли билан пахтанинг ўз-ўзидан қизишига чек қўйилади.

11.2.4. Тайёрлов пунктида пахта қониқарсиз ҳолатда сақланган тақдирда тайёрлов пункти мудирини ва қабул қилувчи аниқланган камчиликни тугатиш чораларини кўрадилар ва дарҳол бу ҳақида пахта тозалаш корхонаси раҳбарига хабар берадилар.

Пахта тозалаш корхонаси ҳамда тайёрлов пункти вакилларида иборат комиссия бир ойда камида 2 марта пахта қандай сақланаётганини биргаликда текшириб, текшириш натижаларини 10-ХЛ шакл асосида расмийлаштиради.

11.2.5. Чакка утаётганлиги ва пахта намланганлиги аниқланган ҳолларда нам тортиш қалинлигини аниқлаш мақсадида ғарамни қудуқсимон қилиб тешиш ва намланган пахтани қуритиш учун олиш лозим.

11.2.6. Ёғингарчилик бўлиб ўтгандан сунг барча омборхона, бостирма ва ғарамлардаги пахта ҳолати текшириб чиқилади.

Брезент ёки томдан сув ўтган тақдирда намланган пахта олиниб, қуритилади, томнинг бузилган жойи зудлик билан тузатилади.

11.2.7. Ҳар бир тайёрлов пункти узунлиги 6-9 м ли кўчма шоти ҳамда кўчма металл шотилар билан таъминланган бўлиши керак.

11.2.8. Пахта тозалаш корхонаси билан келишилган ҳолда фермерлар тайёрлов пунктидаги фермер хўжаликлари пахтасидан жамланган ғарамларни сақланиш ҳолатини текширишлари ва бу ғарамларни корхонада қайта ишлаш жараёнида қатнашишлари мумкин.

11.3. Пахта омборларидан фойдаланиш

11.3.1. Пахтани тозалаш корхоналарида, тайёрлов пунктларида сақлаш учун ёпиқ омборлар, бостирмалар ва очиқ майдонлардан фойдаланилади.

Омборлар, бостирмалар, ғарам майдонлари тартиб рақамларига эга бўлади. Ёпиқ омборлар, биринчи навбатда, уруғлик пахтани сақлашга ажратилади.

11.3.2. Ёпиқ биноларда пахта қуйидаги зичликда босилиши керак:

- намлиги 12 фоизгача бўлган I-II нав пахта учун – 160 – 170 кг/м³;

- намлиги 18 фоизгача бўлган паст навли пахта учун - 130-160 кг/м³.

Пахта омборларидан тўғри фойдаланиш тайёрлов пунктида пункт мудир, қабул қилувчи зиммасига юклатилади.

11.4. Омборхоналар, бостирмалар ва ғарам майдонларининг тузилиши.

11.4.1. Омборхоналар, бостирмалар ва ғарам майдонлари лойиҳалаш ташкилотларининг техник ҳужжатлари асосида қурилади.

11.4.2. Ғарам майдонининг ўлчами 14 х 25 м бўлиши керак, майдон ўртасининг юзаси ёмғир сувлари оқиб кетиши учун 5-7 см баландроқ бўлиши лозим. Бошқа ўлчамдаги ғарам майдонларини қуриш тавсия этилмайди.

Ёмғир сувларини ва ер ости сувларини чиқариб ташлаш учун ғарам майдончасининг атрофи (тўрт томони) да сув чиқиб кетадиган ариқчалар очилади. Бу ариқчалар ғарам майдони четидан 0,7 м узоқликда бўлиши керак. Ғарам майдони билан ариқча орасидаги масофа пахта бузилишининг олдини олиш учун асфалтланади.

Ер ости сувлари юқори жойлашган ерларда ариқчалар 20-25 см чуқурликда бошқа жойларда тупроқ таркибини ҳисобга олган ҳолда 50-60 см чуқурликда қазилади.

Пахтани ғарамларда сақлаш даврида ариқчалар сув тошиб кетмаслиги учун вақти-вақти билан тозалаб турилади.

Ғарам майдонлари ёрилса, улар беркитилиш лозим. Ғарам майдончаларини қуришда ва таъмирлашда у ердаги турли ўсимликлар илдизи билан олиб ташланиши зарур.

11.5. Пахтани ғарамга босиш.

11.5.1. Ғарам майдончалари ер сатҳидан 40 см баланд қилиб кутарилиши, асфалт ётқизишиб, мустаҳкамланиши керак. Ғарам майдонининг ўртасидан туннелни тўғри кавлаш учун махсус чизик тортиб қўйилади.

11.5.2. Пахта ғарамга ҳаво очиқ кунларда ёйиб босилади. Ёғингарчилик пайтларида пахтани ғарамга босиш ман этилади.

Ғарамга тўкилган пахта майдонининг ҳамма жойига бир текисликда ва қалинликда жойлаштирилиши лозим.

Ғарамлаш пайтида пахта қўшимча ифлосланмаслиги учун ғарамнинг тўрт томонига 1,5-2 м кенгликда эски брезент ёки мато солинади.

11.5.3. Ғарамда кейинчалик ўзгариш ҳоллари бўлмаслиги учун пахта тушамасини 0,9-1,0 м дан ортмай туриб яхшилаб шиббалай бошлаш керак. Бир кунда битта майдонга 80 тоннадан ортиқ пахта босиш тавсия этилмайди.

Ғарамлашда пахтани ғарам четидан камида 0,5 ичкарида, 3,5-5 м кенгликда зичлай бошлаш керак.

Ғарамнинг ўрта қисми шиббаланмайди, бу ердаги пахта ўз вазни ва у ерда ишлаётган одамларнинг оғирлиги билан аста-

секин зичлашавсради. Фарамнинг бурчаклари алоҳида эътибор билан яхшилаб зичланади, чунки унинг мустаҳкамлиги бурчаклар тўғри чиқарилиши ва пишиқ зичланишига боғлиқ.

Пахтанинг фарамга тўкилган қисми яхши зичланмагунча устига янги пахта қатлами тўкилмайди.

11.5.4. Пахтани фарамлашда унинг фарамнинг ҳамма жойига бир текис ёйилишига ва яхши шиббалаишига алоҳида эътибор бериш керак. Фарамнинг зичланган қисм (чекка қисми) доимо ўрта қисмидан пастроқ бўлиши зарур.

11.5.5. Фарамлар қуйидаги ҳолларда мустаҳкам бўлмайди ва қулайди:

- пахтанинг пастки қисми ва кейинги қатламлари яхши зичланмаганда;
- фарам бурчаклари тўғри босилмаган ва зичланмаганда;
- пахта фарамнинг тепа қисмида бўлиб-бўлиб, бир-бирига кириштирмай босилганда.

11.5.6. Фарам босиш унинг юқори қисми 2-2,5 м баландликка, фарамнинг бутун узунлиги бўйлаб конуссимон гумбаз шакллантирил-гандан сўнг тугалланади.

11.5.7. Пахта фарамга босиб бўлингач аста-секин чукади ва 10-15 кунда 1-1,5 метрга пасаяди.

11.5.8. Фарам кўтариб бўлингач атрофида осилиб қолган, бўш зичланган пахта териб олиниши керак.

11.6. Фарамларни брезент билан ёпиш.

11.6.1. Очиқ майдонларда сақланаётган пахтанинг устини ёпиш учун ўлчами 8,5 x 7 м ли брезентлардан фойдаланилади. Уруғлик пахта фақат биричи даражали брезент билан ёпилиши керак.

11.6.2. Фарамлар қуйидаги тартибда ёпилади.

Брезентларнинг ўлчами 8,5 x 7 м бўлса, 25 x 14 м майдондаги фарамни ёпиш учун ўнта брезент керак бўлади, бунда тўртга брезентдан иккита брезент тикилади, иккита брезент алоҳида қилиб калта 7 метрли томонидан тикилади. Шу тариқа тикилган брезентнинг ўлчами 17 x 7 м бўлади.

Тикилган брезент 17 м ли томони билан тахланади;

Фарам кенглиги 14 м, гумбаз қисми 2,5 метр бўлганда кенглиги бўйича 2 м ли асос қолади. Бундай ҳолда брезент 0,5 м томонга тикилади. Фарам узунлиги бўйлаб эса 5 та брезент ёпилади.

25 х 14 м ли ғарамни 8 та брезент билан ёпишда тўртта брезент 7 м ли томонидан тикилади. Ғарамга 17 м ли томони билан ёпилади.

11.6.3. Битта брезент билан ёпилган ғарамда ўртача 30 тонна пахта бўлиши керак. Ғарамни 11.6.2-бандда кўрсатилгандан ортиқ брезент билан ёпиш таъқиқланади.

11.6.4. Ёпилган брезентларда уйдим-чуқурлар пайдо бўлмаслигини доимо кузатиб туриш керак. Акс ҳолда ёмғир суви тўпланиб пахтага ўтиб кетиши мумкин. Шунинг учун пахта чўккандан кейин ҳосил бўлган паст-баландлик тўғрилаб қўйилиши лозим.

Ғарамга ёпилган брезентни тортиб турган арқон бўшаб қолгудай бўлса, ўз вақтида таранглаш лозим.

11.7. Туннел кавлаш.

11.7.1. Намлиги метёрда бўлган пахта ғарамларига орадан 8-10 кун, ортиқча намликдаги ғарам тиклангач эса 3-5 кун ўтгандан кейин узунасига битта туннел очиш лозим. Туннелда ҳаво сўришга ҳалақит берувчи нарсалар қолдирмаслик керак. Туннел поли тозаланган бўлиб тешиклари ҳаво кириш учун доимо очиқ туриши лозим.

Омборхоналар ва бостирмалар остига босилган пахтада ҳам ғарамлардаги каби туннеллар очилади.

11.8. Қуритиш-тозалаш цехидан ўтказилган пахтани сақлаш.

11.8.1. Пахта қуритиб ва тозалангандан сўнг бир ҳил қалинликда ғарамнинг бутун юзаси буйлаб ёйилади. Қуритилган пахта ғарамга ёки омборхонага босилгач, лаборатория ходими пахта ҳароратини ўлчайди. Кейинги тадбирлар ва ҳароратни ўлчаш мазкур йуриқноманинг 11.1.4 ҳамда 11.1.7-бандларида кўрсатилган тартибда амалга оширилади.

11.8.2. Қуригилган ва сақлаш учун қолдирилган пахта ғарамлари тиклангандан кейин орадан 10 кун ўтгач, узунасига битта туннел очилади ва зарур бўлганда ҳаво сўриш учун вентилятор ўрнатилади.

12. ПАХТАНИ ТАЙЁРЛОВ ПУНКТИДАН ТАШИШ ВА ПАХТА ТОЗАЛАШ КОРХОНАСИДА ҚАБУЛ ҚИЛИШ

12.1. Пахта тозалаш корхонаси раҳбари ва тайёрлов пункти мудирини пахта ташишни шундай ташкил этишлари керакки, токи

пахта тозалаш корхонасида ассортимент асосида 1,5-2 ой ишлашга, тола ишлаб чиқариш режасини бажаришга етадиган миқдорда пахта заҳираси туплансин. Биринчи навбатда ҳаво очиқ кунларда пахта тозалаш корхонаси уруғлик пахта, шунингдек пахта тозалаш корхонаси билан текис ва равон йуллар орқали боғланмаган пунктлардаги пахта ташилиши керак.

12.2. Пахтани корхона ташқарисидаги тайёрлов пунктларидан пахта тозалаш корхонасига ташиш, уни тўдаларга жамлаш, қайта ишлаш учун туширишга қадар сақлаш, қайта ишлашга бериш шу пахтани тайёрлов пункти хизмат кўрсатадиган пахта экувчи хўжаликлардан қабул қилиб олган шу тайёрлов пунктининг қабул қилувчиси ёки қабул қилувчи шу операцияларнинг бажарилишини ишонган намуна олувчи ва диспетчер томонидан бевосита ва улар раҳбарлиги остида амалга оширилади.

12.3. Пахта тозалаш корхонаси хом ашё ва тайёр маҳсулот, техник назорат ва иқтисодиёт бўлимлари билан бирга навбатдаги ой бошланишдан олдин пахта толасини истеъмолчиларга жўнатиш учун олинган нарядларга мувофиқ, корхона ташқарисидаги тайёрлов пунктидан пахта тозалаш корхонасига ташиш графигини ташилиши лозим бўлган пахта тўдаларининг рақамларини ва ҳажмларини, шунингдек уни корхонада ҳар бир пахта пункти бўйича алоҳида қайта ишлаш навбатини кўрсатган ҳолда тузадилар.

Пахтани пахта тозалаш корхонасига ташиш, уни корхонада тўдаларга жамлаш хўжаликлар бўйича ва тайёрлов пунктида жамланган тўдалар бўйича алоҳида олиб борилади.

Тайёрлов пунктида унга берилган пахта тўдасининг рақами, уни пахта тозалаш корхонасида жамлангандаги тўдага ҳам берилади.

Турли тўдалардаги пахтани пахта тозалаш корхонасида битта тўдага аралаштиришга рухсат этилмайди.

12.4. Пахта тозалаш корхонаси бир ҳил селекцион ҳамда саноат навига ва бир синфга мансуб пахта тўдалари жўнатилади.

Сифати бир хил бўлган, битта товар-транспорт накладной (1-ТХЛ шакл) ёзилган маълум миқдордаги пахта, пахта тўдаси деб аталади.

Пахтани тайёрлов пунктдан корхонага жунатишда уни мато ёки брезент билан яхшилаб ёпиш лозим.

Элита пахта қанор қопларда сақланади ва ташилади.

Ўз-ўзидан қизиш эҳтимоли бўлган пахта пунктнинг ўзида нормал ҳолга келтирилиб, ундан сўнг корхонага жунатилади.

Агар пунктнинг қуришиш-тозалаш цехи бўлмаса, пахтанинг ўз-ўзидан қизиб бузилишининг олдини олиш учун зудлик билан қуришиш ва қайта ишлаш учун пахта тозалаш корхонасига жунатилади.

Ишлаб чиқариш шароити бўйича буни амалга оширишни иложи бўлмаса, унда юқори намликдаги пахта бўш ғарам майдончасига ёйилади, ағдарилиб туради ва ҳаво ускунаси ёрдамида бир ғарам майдончасидан иккинчисига ўтказилиши билан вақтинчалик сақлаш имконияти яратилади.

12.5. Пахтани транспорт воситаларидан пахта тозалаш корхонасида тушириш, ғарамларини шакллантириш ва пахта сақлаш ишларини қайта ишлашга бергунча қадар пахта тозалаш корхонасининг хом ашё ва тайёр маҳсулотлар бўлимининг куч ва воситалари билан қабул қилувчи ёки пахтани хўжалиқдан қабул қилиб олган унинг вакили иштирокида бевосита бажарилади.

Тайёрлов пунктларидан пахта тозалаш корхонасига қайта ишлашга жунатилган пахта албатта пахта пунктнинг пахта экувчи хўжалиқларидан уни қабул қилиб олган қабул қилувчи ёки қабул қилувчи шу операцияни ишониб топширадиган намуна олувчи ёки диспетчер томонидан тортиб олиниши керак.

Жунатиладиган тўда вазнини рўйхат қилиш учун улар томонидан 13-ХЛ шакли бўйича автомобил тарози ўлчовномаси ёзилади. Бу ўлчовнома тайёрлов пунктдан пахтани жунатиш учун товар-транспорт накладнойи ёзиш учун асос бўлади.

12.6. Ҳар бир жунатиладиган пахта тўдаси бирлигига тайёрлов пунктнинг бухгалтерияси томонидан 13-ХЛ шакли ўлчовномаси асосида 1-ТХЛ товар-транспорт накладнойи 3 нусхада ёзилади. Унинг бир нусхаси пахтани жунатувчи пунктда қолади, биттаси пахтани қабул қилиб олувчи корхонага, бир нусхаси эса транспорт ташкилотига юборилади. Бу накладнойлар аниқ ҳисоб-китоб бланкалари ҳисобланади.

Товар-транспорт накладнойида кўзда тутилган ёзувларни тўлдирмай, миқдори, нави, синфи кўрсатилмай туриб пахтани

тайёрлов пунктдан корхонага жунатиш таъқиқланади. Жунатишга тайёрланаётган пахтанинг намлик ва ифлослик кўрсаткичлари олдиндан аниқланиши лозим.

Пахтанинг нав ва синф кўрсаткичи накладнойда 7-ХЛ шакл бўйича тайёрлов пунктида пахта ҳаракатини ҳисобга олиш дафтарининг маълумотлари бўйича, пахтанинг ифлослик ва намлик кўрсаткичи эса уни тайёрлов пунктдан пахта тозалаш корхонасига жунатиш олдидаги таҳлил маълумотлари бўйича кўрсатилади. Накладнойда шунингдек у тайёрлов пунктида ҳисобга олинган пахта тўдасининг рақами кўрсатилади.

12.7. Тайёрлов пункти лабораторияси барча ҳолларда ҳам жунатилаётган пахтанинг ифлослиги ва намлигини текшириши керак.

12.8. Бошлаб қўйилган пахта тўдасини жунатишни тўхтатиш ёки уни тугатмай туриб бошқа тўдани жуната бошлаш таъқиқланади.

Пахта тўдаси жунатиб бўлингач 11-ХЛ шаклда уни қабул қилиш, сақлаш ва жунатиш натижалари бўйича текширув далолатномаси тузилади.

12.9. Пахта тозалаш корхонасида тайёрлов пунктининг қабул қилувчиси ёки унинг ишонган шахси транспорт бирлигида келтирилган пахтани автомобил тарозида тортиб ҳақиқий вазнини белгилайди, 14-ХЛ шакли бўйича ўлчаниши ҳисобга олиш дафтарини ва товар-транспорт накладнойининг тегишли бўлимларни тўлдирди.

Кириш назоратини амалга ошириш учун пахта тозалаш корхонасига келган пахтанинг ифлосланиши ва намлиги корхона лабораторияси томонидан ҳам аниқланади.

12.10. Жунатилган пахта накладнойларини рўйхатга олиш учун тайёрлов пунктининг катта муҳосиби томонидан жунатилган пахта учун 16-ХЛ шакли бўйича спецификация тузилиб, у ҳар бир ҳафтада 2 нусхада пахта тозалаш корхонасига жунатилади.

Спецификациянинг бир нусхаси пахта тозалаш корхонасининг муҳосибаси томонидан келтирилган пахта ҳақидаги қайди билан тайёрлов пунктига қайтарилади.

Ой тугалланиши билан тайёрлов пункти муҳосибасида 25-ХЛ шакли бўйича пахта ҳаракати тўғрисида ҳисобот тузилади.

Ҳисобот икки нусхада тайёрлов пунктида жамланган пахта тудалари бўйича тузилади. Биринчи нусхаси пахта тозалаш корхонаси мухосибасига берилади, иккинчиси тайёрлов пунктида қолдирилади.

12.11. Пахта тозалаш корхонасига келган пахтанинг ҳисоб ва кондицион вазни уни тайёрлов пунктдан жунатиш пайтидаги ифлослик ва намлик бўйича лаборатория таҳлиллари асосида ҳисоблаб чиқилади.

12.12. Пахтани қабул қилиш ва жамлаш функцияси корхона ташқарисидаги тайёрлов пунктларининг қабул қилувчисига топширилишга мувофиқ пахта тозалаш корхонасининг мухосибаси корхона ташқарисидаги пунктларининг қабул қилувчисига моддий жавобгар шахс сифатида 27-ХЛ шакли бўйича пахта тозалаш корхонасида пахта ҳаракатини ҳисобга олиш дафтарини очадилар.

Пахта тозалаш корхонасида пахта ҳаракатини ҳисобга олиш дафтари пахта тозалаш корхонасининг мухосибасида ва пахтаси пахта тозалаш корхонасида асосий ишлаб чиқаришда қайта ишлаш учун жамланаётган корхона ташқарисидаги қабул қилувчилар томонидан олиб борилади. Дафтарда корхонада пахтанинг ҳар кунлик ҳаракати, тайёрлов пунктида пахта топширган хўжаликлар бўйича тайёрлов пунктида шу тудаларни жунатиш қисмида акс эттирилади. Кириш графалари 26-ХЛ шакли бўйича бир кунда қабул қилинган пахта рапортлари асосида тулдирилади.

Пахтани сарфлаш бўйича графалар 28-ХЛ шакли ишлаб чиқариш топшириқномаси асосида тулдирилади.

Пахта тозалаш корхонасида мазкур пахта тудасини қабул қилиш тугагандан кейин шу тўда пахтасининг ҳисоб ва кондицион вазни ҳисобланиб, жамланиш бўйича ўртача намлик ва ифлослик фоизи аниқланади.

“Жами” қаторидан кейин пахта тозалаш корхонасига шу пахта тудасига ишлаб чиқариш топшириқномасининг санаси ва рақами кўрсатилади.

12.13. Пахтани қайта ишлаш учун ишлаб чиқаришга бериш фақат тайёрлов пунктида жамланган ва пахта тозалаш корхонасига келтирилган тўлиқ тудалар билан олиб борилади.

Қайта ишлаш учун мулжалланган шу пахта тўдаси учун жавобгар тайёрлов пунктининг қабул қилувчиси ёки унинг ишонган шахси томонидан олиб борилади.

Шу тўда пахтасини пахта тозалаш корхонасида қайта ишлаш бутун жараёни ва ундан олинган маҳсулотларни ҳисобга олиш жараёни тайёрлов пункти қабул қилувчиси ёки унинг ишонган шахси назорати остида ва смена мастери, техник назорат бўлими ва тайёр маҳсулот товаршуноси иштирокида ўтиши керак.

12.14. Ҳар бир пахта тўдасини қайта ишлашга бериш учун 28-ХЛ шакли бўйича ишлаб чиқариш топшириқномаси асос бўлади. Ишлаб чиқариш топшириқномаси 28-ХЛ шакли 5 нусхада шу пахта тўдаси тайёрланган корхона ташиқарисидаги тайёрлов пунктининг моддий жавобгар шахси бўлган қабул қилувчи томонидан пахта тозалаш корхонасида иқтисодиёт бўлимининг бошлиғи билан биргаликда ёзилади ва бош муҳандис, хом ашё ва тайёр маҳсулот бўлими, техник назорат бўлими, иқтисодиёт бўлимларининг бошлиқлари, бош муҳосиб, тайёрлов пунктининг моддий жавобгар шахси қабул қилувчи томонидан имзоланади.

12.15. Ишлаб чиқаришдан чиқариладиган маҳсулот хом ашё ва тайёр маҳсулот бўлимининг товаршуноси томонидан қабул қилинади, пахта толаси, таркибида калта момиқ ва улук бўлган чиқитлар ҳар бир қайта ишланган пахта тўдаси бўйича албатта алоҳида-алоҳида тартиб олинади.

Пахтани қайта ишлаш бутун жараёни, ишлаб чиқаришдан чиққан маҳсулотларни ҳисобга олиш, ҳар бир тўда бўйича тайёрлов пунктининг қабул қилувчиси ёки унинг ишонган шахсининг бевосита назорат остида бўлиши керак.

12.16. Тайёрлов пунктининг қабул қилувчиси пахта тозалаш корхонасига келтирилган ҳамда қайта ишлашга жўнатилган пахта тўдаси тугаллангандан кейин пахта тозалаш корхона иқтисодиёт бўлими бошлиғи билан бирга шу тўда пахтасини қайта ишлаш умумий натижаларини таҳлил қилиши керак. Ҳақиқий тола чиқиш кўрсаткичи режа меъёрларидан кам бўлиб, ишлаб чиқариш куйиндилари эса нав меъёрларидан анча кўп бўлса, тайёрлов пунктининг қабул қилувчиси шу оғишларга ёзма равишда тушинтириш хати тайёрлаши керак. Тушинтириш хати

28-ХЛ шакли бўйича ишлаб чиқариш топшириқномасига илова қилинади ва пахта тозалаш корхона рахбари томонидан шу пахта тудасини қайта ишлаш натижалари ишлаб чиқариш кенгашида муҳокама этиш чоғида кўриб чиқилади.

12.17. Тайёрлов пунктининг қабул қилувчиси пахта тозалаш корхонасининг лабораторияси томонидан толаси, момиқ ва чигитнинг сифат кўрсаткичлари аниқланганда иштирок этиш ҳуқуқига эга, баҳсли ҳолларда эса такрорий таҳлиллар ўтказишни талаб қилиш ҳуқуқига эга.

12.18. Республика ҳудудидаги бошқа маъмуриятларга бўйсунадиган тайёрлов пунктларидан жўнатилаётган пахта сифатини аниқлаш тартиби вилоят "Пахтасаноат" бирлашмаси бўйруғи билан белгилаб берилади.

Пахтанинг намлиги ва ифлослигини аниқлаш, учун намуна олиш қабул қилиб олинган тартиб бўйича О'з DSt 643:1995, О'з DSt 644:1995, О'з DSt 592:1992 ва О'з DSt 593:1992 давлат стандартлари асосида пахта жўнатувчи пунктда пахтани олаётган корхона вакили ёки пахта олаётган корхонада пахта жўнатувчи иштирокида амалга оширилади.

Жўнатиш ёки қабул қилиш жойида пахтанинг нави, синфи, намлиги, ифлослиги бўйича аниқланган сифати ҳар икки томон учун мажбурий ҳисобланади.

Пахтанинг вазни мазкур йўриқноманинг 12.9-бандида кўрсатилганидек, албатта тарозида тортиб кўриш йўли билан аниқланади.

Пахта жўнатувчи ва қабул қилиб олувчи ўртасидаги келишмовчиликлар вилоят "Пахтасаноат" бирлашмаси томонидан ҳал этилади.

13. ПАХТА НОБУДГАРЧИЛИГИНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ЧОРАЛАРИ

13.1. Тайёрлов пункти ходимлари пункт ҳудудида, ҳамда корхонага олиб борадиган йўлларда пахта нобудгарчилигига йўл қўймасликлари зарур.

Тайёрлов пунктида ва корхонада тўкилган пахта албатта териб олинishi керак. Кун давомида териб олинган пахта турли

чиқитлардан тозаланиб тегишли саноат нави ва синфига мансуб пахтага қўшилади.

13.2. Пахтани тайёрлов пунктидан корхонага автотранспортда ташишда унинг ифлосланиши ва тўкилишининг олдини олиш мақсадида транспорт кузови ичи 40/50 см баландликдан бошлаб мато билан ёпилади.

Автотранспорт корхоналари пахтани ёпиш учун транспорт воситаларини мато билан таъминлашлари керак.

14. ПАХТАНИ ҚАБУЛ ҚИЛИШ ВА ЖЎНАТИШДА МЕХАНИЗМЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

14.1. Тайёрлов пункти пахтани тўхтовсиз қабул қилиб олиш, гарамларга, омборхоналарга босиш ва пахта тозалаш корхонасига жўнатиш учун қуйидаги ҳисоб-китобдан келиб чиққан ҳолда механизация воситалари билан таъминланиши керак.

Ҳар 10 минг тонна пахта ҳисобига қуйидагидан кам бўлмаган миқдорда;

- қабул қилиш-узатиш қурилмалари 6 та
- транспортёрлар 6 - :-
- РБА гарам бузгичлар 1 - :-
- кўчма металл шотилар 2 - :-
- ПУ-05 юклагич трактор билан 1 - :-

Битта қуришиш-тозалаш цехи 2 та трактор ва 4 та тиркамага эга бўлиш керак.

14.2. Тайёрлов пунктига келаётган ҳар бир пахта тўдаси тарозида тартиб қабул қилиб олинган, қабул қилиш-узатиш қурилмасига тўкилади. Бу қурилма пахтани транспортёр ёрдамида гарамга ёки омборхонага узатади.

Пахтани трактор тиркамаларидан ерга тўкишга рухсат этилмайди.

14.3. Гидросистемаси носоз ёки мой оқадиған автомобиллар, автопоездлар, пахта ташувчи трактор ва тиркамалар тайёрлов пункти ёки пахта тозалаш корхонаси киритилмайди.

14.4. Тайёрлов пунктининг пахтани қабул қилиб олиш зонаси, механизм ўрнатиладиган жойлар асфалтланган ёки қаттиқ қопламали бўлиши керак.

14.5. Тайёрлов пункти худудида механизмларнинг хатарсиз юришни, техника ва ёнғин хавфсизлигини таъминлаш мақсадида электр кабеллари ер остидан ўтказилиши лозим.

15. ХАВФСИЗЛИК ТЕХНИКАСИ

15.1. Хавфсизлик техникаси қоидаларига махсус йўриқнома тарзида чоп этилган ва унга амал қилиш лозим. Пахта тозалаш корхонаси ва тайёрлов пункти раҳбарияти (бош муҳандис, тайёрлов, хом ашё ва тайёр маҳсулотлар бўлимлари бошлиқлари, тайёрлов пункти мудир, қабул қилувчи) шу жойнинг ўзида пахта ва механизмлар билан ишлашда хавфсизлик техникаси бўйича инструктаж ўтказишлари зарур. Бу борада махсус ўқитилмаган шахслар ишга қўйилмаслиги лозим.

Ҳар бир бўлим раҳбари ўз қўли остидаги ишчилар билан шахсан суҳбатлашиб, хавфсизлик техникаси бўйича билимга эга эканлигига ишонч ҳосил қилгачгина уни ишга қўяди. Инструктаж берган ва олган шахслар бу ҳақда алоҳида дафтарга имзо чекадилар.

16. ХҲЖАЛИКЛАРНИ ҚОП-ҚАНОР ВА ЭТАКЛАР БИЛАН ТАЪМИНЛАШ

16.1. Районлаштирилган ва янги нав элита уруғлик пахта қоп-қанорларда ташилади. Шу боисдан хўжаликлар қанорлар учун керакли матоларни белгиланган меъёрлар асосида эркин нархда сотиб оладилар.

16.2. Керакли матоларни сотиб олишда қуйидагиларни ҳисобга олиш керак:

1 тонна пахта учун 3,12 м мато, теримчиларга 1,0 тонна пахта учун 1 та фартук берилади. Элита пахталар учун 60 кг пахтага 1 та қанор қоп ҳисоби ўрнатилиши лозим.

17. ТАЙЁРЛОВ ПУНКТИ ҚАБУЛ ҚИЛИБ ОЛИНГАН ПАХТАГА ХАҚ ТЎЛАШ ВА ТАЙЁРЛОВ ПУНКТИДА ҲИСОБОТ

17.1. Пахта қабул қилишнинг квитанция билан расмийлаштирилиши.

17.1.1. Қабул қилиб олинган пахтанинг миқдори ва сифати ҳақида гувоҳлик берувчи ва шу асосда тайёрлов пункти хўжалик билан ҳисоб-китоб қиладиган ҳужжат пахта харид қилишга оид қабул квитанцияси (ПК-17 шакл) ҳисобланади.

17.1.2. Хўжаликдан бир кун ичида қабул қилиб олинган бир хил селекцион ва саноат навига оид бир хил синфдаги ва бир хил мақсаддаги (уруғлик ёки техникавий) пахтага беш нусхада битта квитанция ёзилади. Квитанциянинг барча бўлимлари тартиб билан тушунарли қилиб тўлдирилиши керак.

17.1.3. Пахта қабул қилиш учун мулжалланган ПК-17 шаклли қабул квитанциясини қабул қилувчи тўлдиради. Кун давомида қабул квитанциясининг 1-бўлимида ҳар бир 1-СХ (пахта) шаклли накладнойи бўйича саноат навлари ва синфларига қараб алоҳида-алоҳида қабул қилинган пахтанинг ҳақиқий миқдорини ёзиб боради. Кун охирида квитанциянинг 1-бўлимини расмийлаштириш тугалланади, навлар, синфлар ва тўдалар бўйича якунлар ҳисоблаб чиқилади. Тайёрлов пунктида 3-ХЛ шакли бўйича қабул қилинган пахта учун квитанциялар рўйхати тузилади, ПК-17 шаклли барча беш нусхадаги квитанциялар рўйхати имзоланади ва 1-СХ (пахта) шаклдаги накладнойлар билан ҳисоб-китоб қилиш учун тайёрлов пункти муҳосибасига жўнатилади.

17.1.4. Айни вақтда тайёрлов пунктнинг лаборатория мудири (катта лаборант) муҳосибага лаборатория журнаliga имзо чекиш шарти билан 2-ХЛ шаклли пахтанинг таҳлил натижалари ҳақида ҳар бир топширувчидан қабул қилинган пахта тўдаси доирасида маълумотнома тақдим этади.

17.1.5. Тайёрлов пунктнинг катта муҳосиби биринчи навбатда 1-СХ (пахта) шаклли ҳар бир накладной бўйича пахтанинг соф вазни қанчалик тўғри ҳисобланганини текширади. Хатолик аниқланган ҳолларда қабул қилувчи йўл қўйилган хатони ўз қўли билан тузатади ва буни ўз имзоси билан тасдиқлайди.

17.1.6. Тайёрлов пунктнинг катта муҳосиби қабул қилувчининг 3-ХЛ шаклли қабул квитанциялари рўйхати бўйича ҳисобларини текшириб чиққач, рўйхатни имзолайди ва бир нусхасини қабул қилувчига қайтаради.

17.1.7. Сўнгра катта муҳосиб қабул квитанциясининг 1-бўлимидаги якуний маълумотлар қанчалик тўғри ҳисоблаб

чиқарилганлигини текширади ва уларни қвитанциянинг "Пахта навлари, синфлари ва тўшлаш тўдалари бўйича қабул қилинади" деган II-бўлимига ўтказди.

Лаборатория таҳлиллари маълумотларига асосланиб, ҳар бир саноат нави ва синфи бўйича пахтанинг амалда неча фоиз ифлосланганлиги ва намлиги ёзиб қўйилади ҳамда қабул қилинган пахтанинг ҳисобий ва кондицион вазни аниқланади.

17.1.8. Амалдаги пахта харид нархлари прејскуранти бўйича харид нархлари кўриб чиқилади ва қабул қилинган пахта қийматининг суммаси белгиланади.

17.1.9. Тайёрлов пункти катта муҳосиби пахта тўдалари, навлари ва синфлари бўйича ҳисобларни тугатгач, кун мобайнидаги якунларни ҳисоблаб чиқади.

17.1.10. Қабул қвитанциясининг III-бўлимидаги "Қабул қилинган пахта учун тўланадиган ҳақ" деган жойга тайёрлов пунктининг катта муҳосиби қўшимча ҳақ, ушлаб қолинган пул суммаларини ёзиб чиқади ва тўлашга тегишли бутун суммани аниқлайди.

17.1.11. ПК-17 шаклида тузилган қабул қвитанциясини қабул қилувчи, ҳужалик вакили, тайёрлов пунктининг мудир ва катта муҳосиб имзолайдилар.

17.1.12. Муҳосиба қабул қвитанциясининг 2-нчи нусхасини статистика кўмитасининг туман вакилига юборади, 3-нчи нусхасини пахта топширувчига тақдим этади, 4-нчи нусха пахта тозалаш корхонасига 5-нчи нусха хизмат кўрсатувчи банкта топширади. 1-нчи нусхаси 1-СХ (пахта) шаклидаги барча накладнойлар, лаборатория таҳлиллари натижалари тўғрисидаги 2-ХЛ шакли маълумотномалар, худуддан чиқиб кетиш учун берилган 5-ХЛ шакли рухсатнома билан биргаликда пахта бўйича бундан кейинги ҳисоб-китоб ўтказиш ва уни ҳисобга олиш учун тайёрлов пунктида қолади.

17.1.13. Топширувчиларнинг накладнойлари, пахта таҳлили натижалари тўғрисидаги маълумотномалар ва худуддан чиқиб кетиш учун рухсатнома илова қилинмаган қабул қвитанцияларини ҳисоб-китоб учун қабул қилиш маън этилади.

17.2. Пахтанинг тайёрлов баҳоси

17.2.1. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг буйруғи билан ҳар йили қишлоқ ҳужалик ширкат уюшмалари, ташкилотлари,

ижарачи ҳамда фермер хўжаликлари учун давлатга сотиладиган пахтанинг харид нархлари тасдиқланади. Топширилган пахта учун барча ҳисоб-китоблар шу тасдиқланган нархнома асосида амалга оширилади. Харид нархлар пахта толасининг типига, пахтанинг саноат нави ва синфига қараб белгиланади.

17.2.2. Пахтанинг янги селекция навлари учун харид нархлари Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалик вазирлиги билан келишилган ҳолда белгиланади.

17.2.3. Турли даражада шира ҳамда бактериал замбуруғлар билан зарарланган пахтага урнатилган тартибда паст нархда ҳақ туланади.

Пахта бактериал замбуруғ билан кучли зарарланган бўлса унга алоҳида шартнома асосида келишилган нархда ҳақ туланади.

17.2.4. Тайёрлов пункти ва пахта тозалаш корхонаси хўжаликларга улардан кондицион вазнда қабул қилинган пахта учун ҳақ тўлайди.

17.2.5. Тасдиқланган нархномага мувофиқ пахта тозалаш корхонаси хўжаликларга Ўзбекистон Республикаси Молия ва Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирликлари томонидан тиркамали тракторлар ва автомобил транспорти билан юк ташиш учун белгиланган ягона тариф бўйича хўжаликлардан тайёрлов пунктигача юбориладиган пахтани ташиш, жўнатиш ва тушириш ҳақини у қандай турдаги транспортда олиб борилганига қараб тўлайди.

Транспорт харажатлари ҳар бир хўжаликлардан тайёрлов пунктигача бўлган уртача масофага ҳамда топширилган пахта ҳажмига қараб туланади. Ҳар бир тайёрлов пункти пахта тайёрлаш бошлангунга қадар ана шу масофалар тўғрисида туман ҳокимияти тасдиқлаган маълумотномаларга эга бўлмоғи зарур.

Пахтани тайёрлов пунктига ташиб келтириш ҳақи унинг ҳақиқий миқдорига қараб туланади.

Пахтани хўжаликлардан тайёрлов пунктига ташишда четдан жалб этилган транспорт учун ҳақ товар-транспорт ҳужжатлари бўйича туланади.

Хўжаликка транспорт харажатлари ҳар куни ҳисоб қилиб борилади ва ПК-17 шакли қабул қвитанциясининг III-бўлимида акс эттирилади.

17.3. Чегириб қолиш

Тайёрлов пунктининг муҳосибаси кун давомида топширилган пахта учун ҳужаликка тегишли суммадан намлик ва ифлослик даражаси белгиланган меъёрдан юқори бўлган пахтани, шу жумладан тайёрлов пунктида ва пахта тозалаш корхонаси, унинг узлуксиз технологик оқимида қайта ишланадиган пахтани қуритиш ва тозалаш учун кетган харажатларни Ўзбекистон Республикаси Молия ва Қишлоқ ва сув ҳужалиги вазирликлари томонидан тасдиқланган нархлар бўйича (куйинди қийматини ҳам ҳисоблаб) чегириб қолади.

Шунингдек илгари берилган қарзлар ҳам ушлаб қолинади.

Ҳужаликларнинг ёзма розилигисиз бошқа ҳеч қандай чегиришлар бўлмаслиги керак.

17.4. Устамалар.

17.4.1. Тасдиқланган "Пахтанинг харид нархлари" нархномасига мувофиқ пахта тозалаш корхоналари элита, биринчи, иккинчи ва учинчи авлодли уруғлик пахта учун ҳужаликларга, шунингдек пахта селекцияси билан шуғулланувчи илмий-тадқиқот муассаларининг тажриба уруғчилик ва бошқа ҳужаликларига пахтанинг харид нархларига белгиланган тартибда қўшимча равишда устама тўлайди.

17.4.2. Агар уруғлик чигит етиштирувчи уни корхонага сотмай, фақат корхонанинг қайта ишлаганга доир хизматидан фойдаланадиган ва ўзи қайта ишланган маҳсулотининг эгаси бўлиб қоладиган ҳолларда у ҳар бир тонна уруғлик учун корхонага белгиланган тартибда қайта ишлаш ҳақини тўлайди.

Бу: а) уруғликни толадан ажратиш;

б) уруғликни туксизлантириш.

Биринчи ва иккинчи синфли элита, I, II ва III авлодли уруғлик чигит учун пахтанинг харид нархларига қўшимча равишда тўланадиган устама ҳақ О'з ДСт 642:1995 давлат стандарти талабларига жавоб берадиган уруғлик пахта тудаларининг тулланишига кўра тўланади.

Уруғлик пахтага ҳақ тўлаш Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг уринбосари томонидан 2003 йил 7 мартда тасдиқланган "Уруғлик чигит етиштирувчи ҳужаликлар ва илмий муассаларни рағбатлантириш ТАРТИБИ" га асосан икки босқичда тўланади:

- биринчи босқичда устама тўловларнинг 50 фоиз қисми уруғлик алоҳида етиштирувчи хўжаликларга алоҳида хом ашёси сотиб олиш даврида бўлинади;

- иккинчи босқичда устама ҳақнинг қолган қисми 100 фоиз ҳисобланиб, уруғлик чигитларнинг сертификатланган ва хўжаликларга тарқатилган қисмига пахта тозалаш корхоналари томонидан уруғлик чигит етиштиришда қатнашган субъёсетларга 55-ХЛ шакли бўйича белгиланган тартибда тўланади.

17.4.3. Якка тартибда танланган, оилавий тарзда терилган пахтадан ва тажриба намуналаридан олинган уруғлик чигитга қўшимча ҳақ тўлаш ҳамда ана шу пахтани қабул қилиб олиш қуйидаги тартибда амалга оширилади.

Пахта селекцияси билан шуғулланувчи илмий-тадқиқот муассасаларининг тажриба уруғчилиқ хўжаликлари, ширкат хўжаликларининг элита уруғчилиқ хўжаликлари Республика ва марказий пахта станциялари лаборатория шароитида якка тартибда танланган, оилавий тарзда терилган пахта ва тажриба намуналарини дастлабки қайта ишловдан ўтказадилар ва пахта тозалаш корхонасига толани тойланмаган ҳолда кондицион вазнида "Пахта толасининг улгуржи нархлари" деган прейскурантда белгиланган нархларда сотадилар.

Пахта тозалаш корхонаси режадаги уруғлик меъёрига асосланиб, уруғликнинг миқдорини аниқлайди ва тола топширган хўжаликка маълум қилади. Режада белгиланган уруғлик миқдори учун қўшимча ҳақ 1- ва 2-даражадаги элита уруғлигига мўлжалланган миқдорда, ана шу миқдордаги уруғликнинг I нав улгуржи нархи бўйича қийматини чегириб қолган ҳолда тўланади.

Якка тартибда танланган, оилавий тарзда терилган ва тажриба намуна типигаги пахтани тайёрлаш туғрисидаги маълумот статистика қўмитасининг туман вакилига бевосита хўжаликлар томонидан ПК-17 шакли қабул қвитанциясига биноан топширилади.

17.5. Қабул қилиб олинган пахта учун ҳақ тўлаш тартиби

17.5.1. Қабул қилиб олинган пахта учун унинг нави, синфи ва типига қараб ҳақ тўлаш икки босқичда амалга оширилади.

17.5.2. Биринчи босқичда кун давомида қабул қилиб олинган пахта учун хўжаликларга ҳақ уни қабул қилиш чоғида

аниқланган саноат нави, синфи ва типига қараб “Пахта хом ашёсининг 70-03-04 – сонли харид нархлари нархномаси” да белгиланган нархларда, қийматининг 80 фоизи миқдорида тўланади.

Иккинчи босқичда - пахта хом ашёсини қайта ишлаш тугаллангач, тола чиқишига кўра тасдиқланган тартиб асосида узил-кесил ҳисоб-китоб қилинади.

17.5.3. Қайта ишлаш тугалланган пахта тўдалари бўйича ишлаб чиқариш топишириқларини якунлаш чоғида пахта тозалаш корхонасининг лабораторияси олинган пахта толасининг нави, синфи ва типини аниқлаш учун таҳлил ўтказди. Таҳлил натижалари ишлаб чиқариш топшириғи иккинчи бўлимининг 4-бандида “а” сатрида акс эттирилади ва пахта қийматининг қолган қисми тўланади.

17.5.4. Қайта ишлаш тугалланган пахта тўдалари бўйича ишлаб чиқариш топшириқлари белгиланаётган пайтда пахта тозалаш корхонаси ишлаб чиқариш бўлимининг муҳосиби олинган пахта толасининг типи ва навига эътибор бермоғи керак.

Олинган толанинг типи билан мазкур тўдадаги пахтанинг уни тайёрлаш чоғида аниқланган типи ўртасида фарқ бўлган тақдирда пахта тозалаш корхонасининг муҳосиби ана шу тўда пахтасини қайта ишлаш натижаларини илова этилаётган 1 шаклдаги ҳисоботга ёзиб қўйиш ва тип кўрсаткичи бўйича пахта қийматидаги фарқни аниқлаши лозим.

17.5.5. Пахта тозалаш корхонаси товар маҳсулоти таннархи кўрсаткичининг нотўғри ёзилишига йўл қўймаслик мақсадида бундай ҳисоботларни қайта ишлаш тугалланган барча тип, нав ва синфдаги пахта тўдалари бўйича ҳар ойда тузиб бориши зарур.

Бу ҳисоботлар ҳужалик раҳбари ва бош муҳосиби томонидан текширилади ва тасдиқланади ҳамда ҳужаликларга қабул қилиб олинган пахтага ҳақ тўлашнинг иккита босиқичини амалга ошириш учун асос бўлиб хизмат қилади.

17.5.6. Пахта қийматидаги 1-шакл ҳисоботининг 15-бандида аниқланган фарқ суммасини пахта тозалаш корхонаси ҳужаликка ҳисобот имзоланган кундан бошлаб 10 кун муддатда ўтказиши шарт.

17.5.7. Ҳужаликдан қабул қилиб олинган ҳамма пахта қайта ишлаб бўлингандан кейин пахта тозалаш корхонаси пахтанинг

юқори ёки пастроқ типга ўтиши муносабати билан унинг қийматидаги фарқлар ҳақида ҳисоб тузиб, бу ҳам текшириб чиқилади ва ҳужалик раҳбари, бош муҳосиб томонидан тасдиқланади у ўзаро ҳисоб-китобларни назорат этиш ва текширишга хизмат қилади.

17.5.8. Тайёрлов пункти (корхона) пахта топширган ҳужалик билан нақд пулсиз, «Пахта банки» орқали пахта қабул қилиб олинган куннинг эртасига, узоқда жойлашган тайёрлов пункти эса ҳар беш кунда бир марта ҳисоб-китоб қилади.

Тайёрлов пункти (корхона) қабул қилиб олган пахта учун ҳужаликка тегишли пулни унинг ҳисоб рақамига пунктга хизмат кўрсатувчи банк орқали ўтказиб беради.

17.5.9. Топширилган пахта учун ҳужаликнинг жорий ҳисобига ПК-17 шаклли квитанцияси асосида пул ўтказилади. Ўша квитанция асосида пахта ҳақи ёзилади.

17.6. Топширувчи билан ҳисоб-китобнинг тўғрилигини назорат қилиш

17.6.1. Пахтани харид қилганлик учун бериладиган ПК-17 шаклли қабул квитанцияси қатъий ҳисобот блаикаси ҳисобланади.

Бу ҳужжатларни тўлдиришда ҳеч қандай ўчиришларга, доғ туширишларга ва тузатишларга йўл қўйилмайди.

17.6.2. Тайёрлов пунктнинг катта муҳосиби қабул қилинган пахтага ҳақ тўлаш ҳужжатларини имзолашда аввал ҳар бир жараён бўйича ҳисоб-китобнинг тўғрилигини пухта текшириб чиқиши лозим.

17.6.3. Ҳисоб-китоб қилиб бўлинган қабул квитанциялари келаси кунда кечиктирмай тартиб билан кетма-кет тикилиши керак ҳамда улар белгиланган муддат давомида сақланади.

17.6.4. Пахта топширувчи билан ҳисоб-китоблар бўйича бўладиган барча жорий ҳисоблар келаси кунидеҳ уларнинг шахсий счёти ҳисоб-китоб дафтарида (6-ХЛ шакл) ўз ифодасини топиши зарур.

Шахсий счёт- ҳисоб-китоб дафтарига ёзувлар сиёҳ билан аниқ ва равшан, ҳеч қандай ўчириш-тузатишларсиз ёзилиш керак. Йўл қўйилган хатолар тузатилганда эса у албатта изоҳлаб қўйилади.

17.6.5. Пахта топширувчи билан ҳисоб-китоблар тўғрилигини тасдиқлаш ва ўзаро келишмовчилик чиқмаслиги

учун тайёрлов пункти йилда икки марта - ҳар бир пахта топширувчининг ҳисоб-китоблар бўйича шахсий - ҳисоб-китоб дафтарларини 1 июл ва 1 январ ҳолатлари бўйича текшириб туриши керак.

Текшириш натижалари махсус далолатномалар билан расмийлаш-тирилади, нусхалари эса пахта топширувчиларга жўнатилади.

17.6.6. Тайёрлов пункти муҳосибаси қабул қилинган пахта учун 4-ХЛ шаклли ҳисоб-китобларини ҳар куни тузиши, бу ҳисоб-китоб кўрсаткичларини тайёрлов пунктида қабул қилинган пахта ҳисоб-китобларнинг назорат ведомостига (18-ХЛ шакл) ёзиб қўйиши шарт. Бу ведомост август-декабр ойлари даврида ҳар ойда икки марта – 1 ва 16 – кунларда, кейинчалик ойига бир марта икки нусхада тузилади. Ведомостнинг биринчи нусхаси пахта тозалаш корхонасига берилади, иккинчиси тайёрлов пунктида сақланади.

Ҳисоб-китоб ведомостлари муҳосибада пахтани қабул қилинган пахта қаторига ўтказиш ҳамда қабул қилинган пахта учун топширувчига ҳақ тўланганлигини ифода этиш учун асос бўлади.

Ҳисоб-китоб ведомостларининг якуни бўйича шахсий счётлар 6-ХЛ шаклли ҳисоб-китоб дафтаридаги ёзувлар ва даврий якун (17-ХЛ) дафтарига киритилганлигининг тўғрилиги назорат қилинади.

17.6.7. Пахта тозалаш корхонасининг раҳбари ва бош муҳосиби қабул қвитанциялари тўғри ёзилиши устидан қабътий назоратни ташкил қилишлари ҳамда пахта топширувчилар билан ҳисоб-китоб, пахтани ташиганлик, қиёмига етказилган уруғлик учун ҳақ тўлаш, қуритиш-тозалаш цехида пахтани қуритиш ва тозалаш учун ҳақ тўлаш, ушлаб қолиш тўғрилигини ҳар ойда камида икки марта текшириб туришлари керак.

Текшириш натижалари бўйича далолатнома тузилади ва у пахта тозалаш корхонаси раҳбари томонидан тасдиқланади: аниқланган камчилик яъни ортиқча тўлаб юборилган ҳақ ундириб олинади, кам ҳақ тўланган бўлса, уларга белгиланган тартибда маблағ ўтказилади.

17.6.8. Тайёрлов пунктига мансабдор шахслар келганида улар томонидан пахтани қабул қилиш, тайёрлаш, тўплаш, сақлаш

Пахта баланси бўйича кондицион вазн билан, ҳисоб дафтарыда эса учламчи вазни-ҳақиқий, ҳисобий ва кондицион вазнлар билан ифодаланади. Пахтанинг ойлик айланмаси ва тўдалар бўйича ўтувчи қолдиқларининг ҳисоб-китоблари балансли аналитик ҳисоб маълумотлари билан солиштирилади.

18.2.5. Пахта тозалаш корхонаси томонидан тайёрлов пунктидаги пахта ҳисобини назорат қилиш, шунингдек улардан маълумотнома тарзидаги ахборотларни олиш учун мустақил балансда турган ва турмаган барча тайёрлов пунктлари ҳар ойда пахта тозалаш корхонасига пахтанинг ҳаракати туғрисида ҳисобот (25-ХЛ шакл) жўнатадилар. Ҳисобот тайёрлов пункти муҳосибасида икки нусхада ёзилиб, биринчи нусхаси пахта тозалаш корхонасига юборилади. Иккинчи нусхаси шу пунктда қолади.

18.3. Пахтани транзит усулида ташиш

18.3.1. Агар хўжалик томонидан ташиляётган ёки топшириляётган пахта тайёрлов пунктини четлаб ўтиб бевосита пахта тозалаш корхонасига ёки бошқа тайёрлов пунктига топшириляётган бўлса, ҳисоб-китоблар пахтани қабул қилган корхона ёки тайёрлов пункти томонидан расмийлаштирилади.

Бундай ҳолларда пахта тозалаш корхонаси ва тайёрлов пункти қабул кивитанцияларининг (ПК-17 шакл) нусхаларини пахтани транзит усулда топширган хўжалик жойлашган туман статистика бўлимига юборади.

18.4. Пахтани пахта тозалаш корхонасида ҳисобга олиш

18.4.1. Пахта тозалаш корхонасида ўз маъмурий қарамоғидаги тайёрлов пунктдан пахтани қабул қилиш ушбу йуриқноманинг 12-нчи бобида курсатилган тартибда амалга оширилади.

18.4.2. Пахта пахта тозалаш корхонасининг балансида кондицион вазни бўйича, ҳисоб дафтарларида эса учта вазн: ҳақиқий, ҳисобий ва кондицион вазнлар бўйича қайд қилинади. Пахтанинг ойлик айланмалари ва тўдалар бўйича ҳисобнинг ўтувчи қолдиқлари (27-ХЛ шакл) ҳисоб дафтари бўйича балансли аналитик ҳисоб маълумотлари билан солиштирилади. Бунда ҳисоб дафтарыдаги ва айланма ведомостидagi ёзувлар ўзаро таққосланади.

18.4.3. Пахта тозалаш корхонасида тупланган тўдалар ишлаб чиқариш топшириғи (28-ХЛ шакл) асосида қайта ишлашга ўтказилади.

18.5. Пахтани қабул қилиш ва сақлаш ҳолатини аниқлаш

18.5.1. Пахта тозалаш корхонасидан ташқаридаги тайёрлов пунктларидан ташилганда бу ердаги ҳар бир тўда ҳамда корхона қошидаги тайёрлов пунктида тайёрланган пахтани қайта ишлаш натижалари 28-ХЛ ишлаб чиқариш топшириғи орқали расмийлаштирилади.

11-ХЛ шакл далолатномаси мазкур тўдадаги пахта жунатиб бўлингандан кейин беш кун ичида тайёрлов пункти мудир, лаборатория мудир ва катта муҳосибдан иборат комиссия томонидан пахта учун ҳисоб берадиган қабул қилувчи иштирокида тузилади.

11-ХЛ шакл далолатномаси пахтани ҳисоб дафтарыда ҳисоблаб бориш ва пахта паспорти маълумотлари асосида уч нусхада тузилади. Уларнинг иккитаси ташиш тугагандан кейин беш кун ичида пахта тозалаш корхонасига кўриб чиқиш ва қарор қабул қилиш учун жунатилиши лозим.

Агар сақлаш пайтида бу тўдага бошқа тўда пахтаси аралашган бўлса, бу аралашма албатта хужжат билан тасдиқланиши ва бу ҳақда 7-ХЛ шакл ҳисоб дафтарыга ҳамда пахтанинг 8-ХЛ шакл паспортига ёзиб қўйилган бўлиши шарт; бир тўдага кирим қилинади, бошқасидан камомад чиқарилади. Пахтанинг вазни 11-ХЛ шакл далолатномасида аралашганликни ҳисобга олиб кўрсатилиши керак.

18.5.2. Тайёрлов пунктларидан келган 11-ХЛ шакл далолатномани пахта тозалаш корхонаси раҳбари далолатномалар корхонага етиб келган кундан бошлаб 5 кун ичида тайёрлов пункти бошлиғи, бош муҳосиб ва корхона техника назорати бўлими бошлиғининг шу далолатномалар юзасидан хулосаларини ҳисобга олган ҳолда кўриб чиқиши зарур. У ҳар бир далолатнома бўйича камомадларни чиқариб ташлаш ва ортиқчаларини кирим қилиш юзасидан амалдаги Низомларга мувофиқ, ўзининг ёзма қарорини чиқаради.

Қабул қилувчидан камомад пахта бошқа тўдага қўшилиб қолганлигини изоҳловчи хат тушган тақдирда пахтанинг

камомати ва ортиқчаси тайёрлов пунктидан пахтанинг ҳаммаси тула ташиб бўлингунга қадар "Моддий бойликларнинг бузилишдан нобуд бўлиши ва камайиб кетиши" баланс сче­тида ҳисобга олиб борилади.

11-ХЛ шакл далолатноманинг кўрсаткичлари пахта тозалаш кор­хонаси муҳосибаси томонидан пахтани қабул қилиш, сақлаш ва жўнатиш натижаларини текшириш тўғрисидаги журналга /12-ХЛ шакл/ тиркаб қўйилади.

Бу ҳужжатлар пахта тозалаш корхонасида сақланади. Далолатноманинг иккинчи нусхаси эса пахта тозалаш корхонаси раҳбарининг қарори билан биргаликда тайёрлов пунктига жўнатилади. Далолатноманинг ушбу нусхаси тайёрлов пунктига етишмаган пахтани чиқариб ташлаш ва ортиқчасини ки­рим қилиш учун асос бўлади.

18.5.3. Тайёрланган барча пахтани қабул қилиш, сақлаш ва қайта ишлашнинг охи­рги натижаларини аниқлаш учун тайёрлов пунктлари ва пахта тозалаш корхонаси, ҳар йили 1 августгача пахта, пахта маҳсулоти ва толали чиқиндиларнинг миқ­лори юзасидан ҳисоб-китоб ўтказишлари шарт.

18.5.4. 1 августгача пахта тозалаш корхонасининг барча тайёрлов пунктлари омборларида, вилоят терминал базаларида ва сақлаш жойларида мавжуд ҳамда жўнатиш маҳсулот ҳисобидаги, пахта толаси, чигит, линт ва таркибида улюк ва калта момикли чиқитлар тўлиқ қайта хатловдан ўтказилади (инвентаризация қилинади).

18.5.5. Қайта хатлов аъзолари қуйидагилардан иборат бўлиш керак:

- тайёрлов пункти бўйича - тайёрлов пункти мудир, лаборатория мудир (катта лаборант), катта муҳосиб ва қабул қилувчи;

- пахта тозалаш корхонаси бўйича раҳбар, тайёрлов, хом ашё ва тайёр маҳсулот бўлимлари, техника назорати бўлими бошлиқлари ва бош муҳосиб, иқтисод бўлими ва моддий жавобгар ходимлар;

- вилоят "Пахтасаноат" бирлашмаси бўйича бошқарув раиси, тайёрлов ва сифат бўйича раис ўринбосарлари, марказ бошлиғи, тайёр маҳсулотлар бўлими бошлиғи, бош технолог,

ҳуқуқшунос, бош муҳосиб ва иқтисод бўлими бошлиғи таркибида инвентаризация комиссиялари тузилади.

18.5.6. Мавжуд пахта, пахта толаси, чигит, линт ва таркибида улюк ва калта момиқ бўлган чиқитларни ҳисоблаб чиқиш, пахтани сақлаш учун жавобгар шахслар иштирокида ҳар бир тўдадан қолдиқларни натура бўйича йиғиб олиш йўли билан ўтказилади. Бунда қуйидаги тартибга риоя қилиш зарур:

- пахта бўйича:

- 1 августгача тайёрлов пунктларидан ҳали жўнатилмаган ёки пахта корхоналари томонидан ҳали қайта ишланмаган тўдаларда пахтанинг ҳақиқий вазни тартиб кўриш йўли билан белгиланади;

- пахта толаси, линт ва таркибида улюк ва калта момиқ бўлган чиқитлар бўйича:

1 августгача мавжуд пахта толаси, линт ва таркибида улюк ва калта момиқ бўлган чиқитлар ҳар бир тўдадаги тойлар миқдорини текшириш, ҳар бир тўдалаги барча тойларнинг камида 10 фоизини саралаб тартиб кўриш (тартиш пайтида нотўғри ўлчаш ҳоллари сезилса, тўдадаги барча тойлар тартилади) йўли билан белгиланади.

Тартиб кўриш янги счсет-сертификат тузиш йўли билан амалга оширилади.

1 августгача мавжуд тойлари бузилган тола, линт ва таркибида улюк ва калта момиқ бўлган чиқитларнинг миқдори чириган ва нуқсонли қисмларини саралаш йўли билан аниқланади.

- уруғлик чигит бўйича:

1 августгача мавжуд бўлган техник ва уруғлик чигитнинг миқдори барча уруғликни тартиб кўриш йўли билан аниқланади.

18.5.7. Ҳисоблаш комиссияси мавжуд пахта, пахта толаси, чигит, линт ва таркибида улюк ва калта момиқ бўлган чиқитларнинг миқдорини аниқлаш билан бирга ҳар бир тўдадаги пахта, пахта маҳсулотларининг сифатини ҳам белгилайди.

Нави ва синфига тўғри келмаслиги ёки бузилиш оқибатида сифатнинг ёмонлашуви сезилган тақдирда комиссия сақлаш пайтида шу бузилишда йўқотилган пахта миқдорини ҳамда нобуд бўлиш сабаблари ва айбдорларни аниқлайди.

18.5.8. Тайёрлов пунктлари томонидан 31 июлдан кейин қабул қилинган ҳамда ишлаб чиқаришдан келиб тушган пахта,

пахта маҳсулотлари ва таркибида улюк ва калта момиқ бўлган чиқитлар мазкур ҳисобга киритилмайди, улар алоҳида гарамларга жойлаштирилади ва ҳисобга олинади.

18.5.9. Тайёрлов пунктлари ва пахта тозалаш корхонасининг муҳосиблари ҳисоб-китоб бошлагунича қуйидагиларни бажариши шарт:

- пахта, чигит, линт, таркибида улюк ва калта момиқ бўлган чиқитларни сақлашга жавобгар шахслардан 1 августгача барча кирим-чиқим ҳужжатларини олиш;

- бу ҳужжатларни кўриб чиқиб, 1 августдан муҳосиб карточкалари бўйича, шунингдек, ҳисоб дафтарлари бўйича пахта қолдиқларини аниқлаш;

- миқдорий қолдиқларни муҳосибадаги аналитик ҳисоб-маълумотлари билан солиштириб чиқиш;

- ҳар бир масъул сақловчидан барча кирим-чиқим ҳужжатларининг муҳосибага топширилганлиги, кирим қилинмаган ҳеч қандай ортиқча ва чиқим қилинмаганлиги ҳеч бир нарсга қолмаганлиги тўғрисида ёзма тасдиқномалар олиш.

18.5.10. Ҳисоб-китоб (инвентаризация) пайтида:

- пахта тозалаш корхонаси унга қарашли барча тайёрлов пунктларидан жўнатилиб 1 январдан 1 августгача тушган пахтанинг кирим қилинганлиги;

- 1 январдан 1 августгача бошқа пахта тозалаш корхоналарига жўнатилган пахтанинг ҳисоб-китоблари /бунинг учун иккала томон муҳосиблари текшириш натижаларини тузилган далолатномалар билан тасдиқлаш, келишмовчилик ва норозиликлар чиққан тақдирда уни 10 августдан кечиктирмай ҳал этиш топширилади/;

- "Жўнатилган моллар" счётига келиб тушган, лекин қайсидир сабабларга кўра бошқа счётларда /қарздорлар ва бошқалар/ қайд этилмаган, уларнинг счётидан чиқариб ташланиши лозим бўлган маблағлар борлиги;

- харидорлар билан жўнатилган пахта маҳсулотлари ва таркибида улюк ва калта момиқ бўлган чиқитлар, шу жумладан ёғ-мой комбинатларига юборилган чигит бўйича юзага келган барча норозилик ҳисоб-китоблари пухта текшириб чиқилиши даркор.

Ҳисоб-китоб, маълумотлари амалдаги шакллар: омборлардаги қолдиқлар ва жўнатишган товарлар счёти бўйича бўюмлар рўйхатига ёзилади.

Ҳисоб-китоб рўйхатларида омборлардаги қолдиқ пахта, пахта маҳсулотлари ва таркибида улюк ва калта момик бўлган чиқитлар ҳар бир тайёрлов пункти бўйича ва масъул сақловчи бўйича ҳар бир туданинг маълумотлари келтирилган ҳолда алоҳида кўрсатилади.

18.5.11. Терминалга жўнатишган, лекин ҳақи тўланмаган маҳсулотларнинг ҳисоб-китоб рўйхатларида ҳар бир жўнатма бўйича жўнатиш санаси, накладнойининг рақами, счёт рақами ва унинг ёзилиш санаси, счёт бўйича миқдори ва суммаси келтирилади.

18.5.12. Ҳисоб-китоб рўйхатларини инвентаризация ўтказиш комиссияси аъзолари имзолайдилар. Улар шунингдек, тузатишларга берилган изоҳларини ҳам ўз имзолари билан тасдиқлайдилар.

Пахта, пахта маҳсулотлари ва таркибида улюк ва калта момик бўлган чиқитларнинг яхши сақланиши учун моддий жавобгар шахслар ҳар бири алоҳида рўйхат учун қуйидаги мазмунда тилхат берадилар: "Мазкур ҳисоб-китоб рўйхатида келтирилган барча моддий бойликлар комиссия томонидан менинг иштирокимда қайтадан текширилди ва рўйхатга киритилди. Шунга кўра, ҳисоб-китоб комиссиясига эътирозим йўқ. Рўйхатда қайд этилган моддий бойликлар менинг жавобгарлигимда сақланмоқда".

18.5.13. Белгиланган мавжуд пахта қолдиғи, пахта маҳсулотлари ва чиқитларни инвентаризация комиссияси ҳисоб-китоб солиштириш ведомостларини тузиб ва сақлаш учун ҳар бир масъул шахс ва пахтанинг ҳар бир тудаси бўйича ҳисоб-китоб нагизаларидан: камомад, ортиқчалик ва сақлаш пайтидаги бузилишдан сифатини йўқотиш ҳолларини аниқлаб ҳисоб-китоб маълумотлари билан таққослаб кўради.

18.5.14. Моддий жавобгар шахслар ҳисоб-китоб солиштириш ведомостларини имзолаб камомад, ортиқча ва нобудгарчилик бўйича ёзма изоҳ, инвентаризация комиссияси эса ҳисоб-китоб натижалари бўйича ёки масъул шахслар изоҳи бўйича хулосалар чиқаришлари зарур.

18.5.15. Пахта тозалаш корхонаси раҳбари барча ҳисоб-китоб солиштириш ведомостларини, инвентаризация комиссияси хулосаларини, маъсул сақловчиларнинг хулосаларини уч кун ичида кўриб чиқиши ва ҳисоб-китоб натижалари бўйича қарор қабул қилиши лозим.

18.5.16. 1 августгача бўлган даврга тайёрлов пункти ва пахта тозалаш корхонаси пахта, тола, чигит, линт ва таркибида улюк ва калта момиқ бўлган чиқитларнинг қолдиқларини ҳисоб-китоб қилиш якунлари бўйича ҳисобот /67-ХЛ шакл/ тузади ва уни:

- пахта тозалаш корхонаси вилоят "Пахтасаноат" бирлашмасига 1 сентябрдан кечиктирмай;

- вилоят "Пахтасаноат" бирлашмаси "Ўзпахтасаноат" уюшмасига 10 сентябрдан кечиктирмай тақдим этади.

18.5.17. 1 августгача бўлган пахта ва пахта маҳсулотлари қолдиқларини ҳисоб-китоб қилиш якунларидан ташқари, тайёрлов пункти мудирини ва пахта тозалаш корхонаси раҳбарини пахтани сақлаш, жўнатиш, қайта ишлаш якунлари бўйича ўтган йилнинг 1 августидан шу йил 1 августигача бўлган давр учун ҳам ҳисобот /68-ХЛ шакл/ тақдим этадилар.

18.5.18. Ҳисоб-китобда аниқланган камомад, ортиқча маҳсулот ва сифат йуқотишлари, сақлаш давридаги бузилишлар белгиланган тартибда чиқариб ташланади ёки кирим қилинади.

18.5.19. Пахта, тола, чигит, линт ва таркибида улюк ва калта момиқ бўлган чиқитлар қолдиқларини ҳисоб-китоб қилиш якунлари ҳақидаги 67-ХЛ шакл ҳамда пахта ва пахта маҳсулотларини сақлаш, қайта ишлаш ва жўнатиш якунлари туғрисидаги 68-ХЛ шакл ҳисоботларида пахта тўдалари бўйича тўпланган ортиқча маҳсулот ва камомад, нав ва синфлар орасидаги фарқларни чиқариб ташлаган ҳолда келтириладиги, бу ҳолга бир даврнинг ўзида бир маъсул шахс томонидан йўл қўйилиши мумкин ҳолос.

18.5.20. 67-ХЛ ва 68-ХЛ шакллар ҳисоботларига;

- пахта қайта ишланганлик ва пахта толаси ишлаб чиқарганлик ҳақидаги маълумотнома /69-ХЛ шакл/;

- пахта ва пахта маҳсулотининг табиий камайиш меъёридан ортиқ бўлган камомад ва ортиқча маҳсулот ҳақидаги маълумотнома /70-ХЛ шакл/;

- пахта ва пахта маҳсулотларининг камомадини айбдорлардан ундириб олиш ҳақидаги маълумотнома /71 - ХЛ шакл/;

- пахтани қуритиш-тозалаш цехида ишлаш натижалари ҳақидаги ҳисобот /24-ХЛ шакл/;

- инвентаризация комиссиясининг ҳисоб-китоб ўтказиш тартиби, меъёрдан кўпроқ табиий камайиш сабаблари, хусусан айбдор шахслар йўқ бўлганида ҳисоб-китоб натижалари бўйича жавобгарликка тортилган айбдорларни кўрсатиб тузилган қарор илова қилиниши зарур.

18.5.21. Пахта тозалаш корхоналари бўйича кенг маълумотларга ва инвентаризация комиссиясининг баёнларига эга бўлган бундай умумий шаклдаги ҳисобларни вилоят "Пахтасаноат" бирлашмалари ва пахта тозалаш корхоналари 20 сентябрдан кечиктирмай "Ўзпахтасаноат" уюшмасига тақдим этади.

18.5.22. Пахта тозалаш корхонасининг раҳбари ва бош муҳосиби ҳисоб-китобни ўз вақтида ва тўғри ўтказиш учун жавобгардирлар. Вилоят "Пахтасаноат" бирлашмасининг раиси ҳисоб-китобни ўтказиш учун назорат уюштириши шарт.

18.6. Пахтани қуритиш-тозалаш цехида ҳисобга олиш

18.6.1. Ортиқча ифлосланган ва нам пахтани қуритиш-тозалаш цехида қайта ишлашга қабул қилиш, кондицион вазнини аниқлаш ва унинг ҳисоб-китоби мазкур йуриқноманинг 9.1, 17.2.5, 17.5.9-бандларига мувофиқ равишда расмийлаштирилади.

18.6.2. Қуритиш-тозалаш цехида қабул қилинган пахта қайта ишлангунга қадар тайёрлов пунктида пахтанинг тайёрлов пунктидаги ҳаракатини 7-ХЛ шакл ҳисобга олиш дафтарида учта вазн билан: ҳақиқий, ҳисобий ва кондицион вазни билан ҳисобга олинади.

Ҳисоб дафтарида ёзиш учун кириш бўйича - пахтани харид қилиш қвитанциялари /ПК-17 шакл/, харажатлар бўйича - қуритиш ва тозалаш ҳамда ундан сўнг миқдор ва сифат кўрсаткичлари қайд этилган пахтани қуритиш ва тозалаш топшириқнома /19-ХЛ шакл/ асос бўлиб хизмат қилади.

Ҳисоб дафтарида ёзиш тартиби:

- пахтани қабул қвитанциялари асосида топширилиши "Кириш" бандига;

- пахта тўдаси тўла тўпланиб бўлгандан сўнг пахтани қуритиш ва тозалаш топшириқномасига биноан шу қуритиш ва тозалашнинг натижалари "Чиқим" бандига;

- пахта тозалаш корхонасига жўнатилган ёки сақлаш учун янги тўдага қўшиб қўйилган пахта миқдори:

- қайтариб бўлмас куйинди /угар/ лар.

18.6.3. Пахтанинг тўпланган ҳар бир тўдасини қуритиш-тозалаш цехига узагишдан аввал тайёрлов пункти муҳосиби қабул қилувчи билан бирга уч нусхада пахтани қуритиш ва тозалашга топшириқнома /19-ХЛ шакл/ ёзадилар. Биринчи нусха тайёрлов пункти муҳосибасида қолади, иккинчи нусха-цех бошлиғига, учинчи нусха эса - қабул қилувчига берилади.

Шу топшириқномага биноан қабул қилувчи унда кўрсатилган тўдани қуритиш ва тозалашга қўяди, цехдан қурилган ва тозаланган пахтани олади, уни ўлчаш учун II-зонага юборади, у ердан пахта ё пахта тозалаш корхонасига ёки гарамлаш учун III-зонага юборилади.

Қурилган ва тозаланган пахтани ташиш қабул қилувчи кузатувида амалга оширилади ва ташиш маршрути варақаси /20-ХЛ шакл/ билан расмийлаштирилади.

Қуритиш ва тозалашдан сўнг цехдан олинган пахта, янги тўдага тўплаш жойига ташиб борилаётганда ўлчаниши керак.

Ҳар смена учун маршрут варақаларининг якуний маълумотлари тайёрлов пункти муҳосиби томонидан қуритиш ва тозалаш топшириқномасининг орқа томонига 19-ХЛ шаклнинг 3-булимига ёзиб қўйилади, бу ердан тўда натижаси топшириқноманинг олд томонидаги "Пахтани қуритиш ва тозалаш натижалари" 2-бўлимга ўтказилади.

Маршрут варақаларидаги пахта вазнига оид якуний маълумотлар транспорт ҳайдовчисининг йўл варақасига ҳам ёзилади.

Қуритиш-тозалаш цехида қурилиб тозалангандан кейин қабул қилинган пахтанинг ифлослиги ва намлигининг ўртача миқдори айрим кунлар учун ва тўда учун умуман ўшбу йўриқноманинг 9.2.4-бандида кўрсатилган йўл билан аниқланади.

18.6.4. Қуритиш-тозалаш цехидан чиққан пахта қуритиш ва тозалаш тўғрисидаги тасдиқланган топшириқномага биноан

жамлашнинг тегишли тўдасига ҳисобот дафтари бўйича 7-ХЛ шаклга қайта ишлашдан кейинги аниқланган ҳақиқий вазни, намлиги ва ифлослиги қайд этилган ҳолда кирим қилинади.

Пахта тўдасининг қуритиш-тозалаш цехида қуритилиб-тозалангунга қадар бўлган кондицион вазни ва қуритилиб, тозалангандан кейинги кондицион вазни орасидаги фарқ куйинди /угар/ қаторига ўтказилади ва белгиланган меърдан ортмаслиги керак. Куйинди /угар/ пахтани қуритиш-тозалаш цехида қайта ишлаш пайтида ҳосил бўладиган чиқиндилардан биридир.

Пахтани қуритиш-тозалаш цехида қуритиш ва тозалаш якунлари тайёрлов пункти мудирини томонидан ҳар бир тўда тугагандан сўнг дарҳол кўриб чиқилади, агар бу тўдада куйинди /угар/ белгиланган меърдан ортиқ бўлса, бу ҳақда пахта тозалаш корхонаси раҳбарига ҳабар қилинади, у икки кун ичида меърдан ортиқча куйинди /угар/ ҳосил бўлиш сабабларини аниқлаш учун текшириш уюштириши керак.

Тайёрлов пункти мудирига пахтани ҳар бир тўда бўйича қуритиш-тозалаш цехида қайта ишлаш пайтида куйинди /угар/ миқдори белгиланган меърда бўлгандагина қайта ишлаш натижаларини тасдиқлаш ҳуқуқи берилган.

Агар қуритиш-тозалаш цехида қайта ишланган пахта механизация воситалари билан бевосита сақланадиган жойга ўлчанмасдан келтирилган бўлса, у ҳолда бу тўданинг кондицион вазни пахтанинг қуритилиб тозалашгача бўлган вазнидан белгиланган меър бўйича куйинди /угар/ миқдорини айириб ташлаш йўли билан аниқланади.

18.6.5. Пахта ва пахта маҳсулотининг меърдан ортиқча камайиши ва куйиндига чиқиши, шунингдек пахтанинг бузилиши оқибатида нобуд бўлиши муҳосиба ҳисоботлари ва баланслари тўғрисидаги Низом ҳамда пахта тозалаш корхоналарида ва тайёрлов пунктларида пахта ва пахта маҳсулотлари - тола, чигит, линт ва таркибида улук ва калта момиқ бўлган чиқитларнинг камомадларини чиқариб ташлаш тартиби тўғрисидаги Низомда белгиланган тартибларга мувофиқ чиқариб ташланади.

18.6.6. Қуритиш-тозалаш цехининг смена усталари цехнинг ҳар сменадаги иши бўйича цех ускуналарининг ишлаши

юзасидан ёзиладиган маълумот хати /23- ХЛ шакл/ орқали ҳисоб бериб боришлари шарт.

Маълумот хати бир нусхада ёзилиб, муҳосибага берилади, ундаги маълумотлар пахтани қуритиш ва тозалаш натижалари ҳақидаги /22-ХЛ/ умумий карта анализлари, /20-ХЛ/ маршрут варақа маълумотлари ҳамда пахтани қуритиш-тозалаш бўйича 2-бўлим кўрсаткичлари /19-ХЛ/ билан солиштириб кўрилади. Маълумот хати кўрсаткичлари цех ишчиларига пахтани қайта ишланганлиги учун ҳақ тўлаш ҳамда ишлаб чиқаришдаги ёнилғи ва электр қуввати сарфини ҳисобга олиш учун асос бўлади.

Смена давомида пахтани қайта ишлашдан олинган ва смена мастери маълумот хатида кўрсатилган миқдор ва сифат кўрсаткичлари пахтани қуритиш ва тозалаш юзасидан берилган топшириқноманинг орқа томонида ёзилган кўрсаткичларга /19-ХЛ/ албатта тўғри келиши керак.

18.6.7. Тайёрлов пунктлари пахта тозалаш корхоналарига ҳар ойда пахтани қуритиш-тозалаш цехларида қайта ишлаш натижалари тўғрисида ҳар бир тўда учун алоҳида ва йил бошидан ортиб боровчи тарзда ҳисобот /24-ХЛ/ тақдим этадилар.

18.6.8. Хўжаликлардан ортиқча ифлосланган пахтани қуритиб тозалаб берганлик учун харажатлар ва ушлаб қолинган маблағлар тайёрлов пунктлари ва пахта тозалаш корхоналари томонидан “Келгуси харажатлар ва тўловлар резервлари” 8910-баланс счётида олиб борилади.

18.6.9. Тайёрлов пунктидаги қуритиш-тозалаш цехи ходимларининг сони ва иш ҳақи носаноат гуруҳи режасида кўзда тутилади, қуритиш-тозалаш цехини сақлаб туриш учун зарур ҳақиқий харажатлар 2710-баланс счётида ҳисобга олинади ҳамда ялпи ва товар маҳсулотлари таркибига киритилмайди. Қуритиш-тозалаш цехини сақлаш ва ундан фойдаланиш харажатларини аналитик ҳисоблаш харажатларнинг қуйидаги бандлари бўйича амалга оширилади:

- ёрдамчи материаллар;
- технологик ёнилғи;
- ташқаридан олинadиган электр қуввати;
- машина ва ускуналарни сақлаш;
- ишлаб чиқаришдаги ишчилар, мухандис техник ходимлар ва хизматчиларнинг асосий ва қўшимча иш ҳақи;

- иш ҳақиға устама бериш;
- махсус иш кийими ва меҳнатни муҳофаза қилиш;
- пахтани цехга келтириш ва цехдан сақлаш жойига ташиш;
- асосий воситалар: бино ва иншоотлар, ускуналар

амортизацияси;

- идишларнинг емирилиши, қайтмас куйиндилар /утарлар/;
- ишланмайдиган давр харажатлари.

18.6.10. "Хизмат кўрсатувчи хўжаликлар" 2710-баланс счётида пахтага қуритиш-тозалаш цехида ишлов беришнинг ҳақиқий харажатлари қайд этилган бўлиб, улар ҳар ойда 9130 "Бажарилган ишлар ва кўрсатилган хизматлар" баланс счётининг дебети бўйича ҳисобга олинади. Шу билан бирга, қуритиш-тозалаш цехида ой давомида ишлаганлик учун пахта топширувчилардан тушиб турган маблағ ўртача ставкада 9030-счёт "Ишлар бажариш ва хизматлар кўрсатишдан даромадлар" кредити бўйича 8910 - "Келгуси харажат ва тўловлар" баланс счёти киримига олинади.

Пахтага қуритиш-тозалаш цехида ишлов беришдан кўрилган зарар ва фойда тайёрлов ишлари таннархига ҳеч қандай таъсир кўрсатмаслиги керак.

18.6.11. "Хизмат кўрсатувчи хўжаликлар" деб номланган 2710- баланс ҳисобида эътиборга олинган тозалаш-қуритиш цехини ишлатилмайдиган даврда сақлаб туришга кетадиган харажатлар /доимий ишловчиларнинг иш ҳақи, капитал ва жорий таъмирлаш ва бошқалар учун ёзиладиган иш ҳақи/ ҳар ойда "Олдиндан тўланган хизмат ҳақи" 3120- счётига ўтказилади. 3120-счётида жамланган бу харажатлар қуритиш-тозалаш цехи ишлаб турган даврда ҳар ойда амалда ишланган кондицион вазндаги пахта миқдори учун режадаги нормада "Хизмат кўрсатувчи хўжаликлари" 2710-счётига ўтказиб борилади.

Йил охиригача қуритиш-тозалаш цехининг ишлатилмайдиган даврдаги барча харажатлари 3120-счётидан 2710-счётига тўла ўтказилиши керак.

18.6.12. Намлик ва ифлослик даражаси юқори бўлган пахта тайёрлов мавсуми охиригача қайта ишланмаса ва уни қуритиш-тозалаш ишлари биринчи ва иккинчи кварталларда давом эттирилса, харажат ҳисоб-китоби 18.6.9, 18.6.10-бандларида кўрсатилган тартибда мавсум бошидан то охиригача 2710 ва

8910-счётлар бўйича натижаларни купайтира бориб, куйинли /угар/ ҳисобга олинган ҳолда амалга оширилади.

Тайёрлов пункти муҳосиби қуритиш-тозалашнинг пировард натижаларини 1 августдан кечикмай 9030-кирим счётига ортиқча харажат /турли зарарлар/ ёки хўжаликлардан харажатларни қоплаш учун олинган маблағнинг қолдиғи /турли фойдаларни/ 9130-кредит счётига ўтказди.

18.6.13. Шу йилги ҳосил пахтасини марказлаштирилган ҳолда мавсум бошидан тайёрлов пунктларида қуритиш-тозалаш ҳисоботи /13-ХЛ/ 1 январдан 1 августгача якуний қилиб тузилади.

"Мавсум бошидан бўён пахтани қуритиш-тозалашга кетган харажатлар" дейилган 13-қаторда 2710-счёт суммаси курсатилади. "Пахтани қуритиш-тозалаш учун кетган харажатлар хўжаликлар томонидан қопланади" дейилган 14-қаторда 8910-счётаги сумма курсатилади.

Қуритиш-тозалаш цехи харажатлари бўйича чегириб қолинган сумма таққосланганда ана шу сумма таҳлил қилинаётган даврда қайта ишланган пахтанинг ҳақиқий миқдориға мутаносиб тарзда чиқариб ташланади.

18.7. Уруғлик чигит ҳисоби

18.7.1. Уруғлик чигит ҳисоби тайёрлов пункти муҳосиби томонидан 47-ХЛ шаклдаги "Уруғлик чигитнинг омборхона ҳисоб-китоби" бўйича ҳақиқий вазниға қараб олиб борилади. Китобнинг саҳифалари рақамланиб тикилган, сурғуч муҳр билан мустаҳкамланган бўлади. Олиб келинган уруғлик чигитнинг ҳар бир тўдасиға китобнинг битта саҳифаси ажратилади.

Келтирилган уруғлик чигитни ҳисобга олиш учун жўнатувчининг накладнойи қўшилган 49-ХЛ шаклдаги уруғлик чигит сертификатининг дубликати асос бўлади.

18.7.2. Уруғлик чигитни хўжаликларға бериш тайёрлов пункти томонидан пахтанинг районлаштириладиган селекцион навларини жой-лаштириш режасиға қатъий амал қилинган ҳолда пахта тозалаш корхонаси томонидан миқдори ва сифати курсатиб ёзиб берилган наряд асосида амалға оширилади.

18.7.3. Жўнатилаётган уруғлик чигитнинг ҳар бир тўдасиға уч нусхада товар-транспорт накладнойи ёзилади. Биринчи нусха уруғлик чигитни олиш учун берилган ишонч қоғозиға қўшиб муҳосибаға

топширилади ва у чигитни омборхонадан чиқим қилиш учун асос бўлиб хизмат қилади. Иккинчи нусхаси хўжаликка жўнатилган чигитнинг кузатув ҳужжати ҳисобланади. Учинчи нусхаси чигитни тайёрлов пунктидан олиб чиқиб кетиш учун рухсатнома ҳисобланади.

Уруғлик чигит хўжаликларга унинг учун ҳақ тўлангандан сўнг берилади.

18.8. Брезентларнинг ҳисоби

18.8.1. Тайёрлов пунктининг ўз балансига ўтказилган брезентлар "Арзон ва тез эскирадиган буюмлар" ҳисобида руйхатга олинади. Худди шундай ҳисоб матоларнинг турлари ва ҳажмлари бўйича ҳам олиб борилади.

Брезентлар доналаб ҳисобга олинади ва даражаси ҳамда эскиргандигидан қатъий назар тайёрлаш ёки сотиб олиш таннархида баҳоланади.

18.8.2. Брезентларнинг эскириши "Арзон ва тез эскирадиган буюмлар" ҳисобида кўрсатиб берилади.

Эскириш суммаси ҳар чоракда режа меъёри бўйича ҳисобланади ва тегишли чегириш ҳисобига ўтказилади.

Брезентларни ҳисобга олишда эскириш кўрсаткичидан келиб чиққан ҳолда уларнинг даражаси ва эскирганлик суммаси аниқланади.

18.8.3. Таҳлилий ҳисоб-китобларни такомиллаштириш мақсадида тайёрлов пунктининг мустақил балансига эга бўлган ва тугалланган балансга эга бўлмаган муҳосибалари брезентларни ҳисобга олишнинг 57-ХЛ шакли журналини юритади. Ҳар бир брезентга алоҳида 56-ХЛ шакли паспорт ёзилади, инвентар рақами қўйилади ва бурчаклари ва ўртасига ўша рақам ёзиб қўйилади. Брезентлар аралашиб кетганда ёки таъмирлашга берилганда мана шу рақамлар орқали аниқлаб олинади.

Корхона ва тайёрлов пунктига қарашли брезентлар аралаштириб юборилганда улар биридан иккинчисига ўтган брезентларнинг паспортларини алмаштириб олишлари керак.

18.8.4. Брезент ҳисоби ишончли бўлиши учун корхона ва тайёрлов пунктларининг барча ишчилари қуйидаги асосий қоидаларга амал қилишлари керак.

- тайёрлов пунктига келтирилган брезентлар фақат буюмлар омборхонаси мудир томонидан комиссия иштирокида қабул қилинади;

- ғарамларни ёпиш ва пахтани пахта тозалаш корхонасига ёки бошқа пунктларга жўнатишда ишлатиладиган брезентлар омборхоналардан олиб берилади;

- ғарамларни ёпиш ва хўжалик мақсадлари учун брезентлар қабул қилувчи ва уларни сақлаш учун масъул шахсларнинг жавобгарлиги остида бўлади;

- бўшаган брезентларни бир кишидан омборни четлаган ҳолда иккинчи кишига берилиши таъқиқланади;

- брезентларнинг омборга тушиши ва уларни омбордан чиқариш албатта тегишли хужжатлар асосида уша пайтнинг ўзида расмийлаштирилиши керак, уларни хужжатсиз бериш таъқиқланади;

- брезентлар ҳаракатига оид барча хужжатларда уларнинг рақами, даражаси албатта кўрсатилади.

18.8.5. Тайёрлов пунктига брезентларнинг келтирилиши қабул далолатномаси билан расмийлаштирилади ва далолатнома кузатув накладнойига илова қилиб муҳосибага топширилади.

18.8.6. Брезентларни тайёрлов пунктидан пахта тозалаш корхонаси ёки бошқа пунктларга жўнатиш тайёрлов пункти мудирининг ёзма буйруғига кўра уч нусхада ёзилган харажат накладнойига асосан амалга оширилади. Харажат накладнойининг бир нусхаси тайёрлов пунктида қолади, икки нусхаси юк билан бирга юкни олувчига тақдим этилади. Шу икки нусханинг бири юкни омборга кириш қилиш учун, иккинчиси юкни ташиш учун ҳисоб-китоб хужжати ҳисобланади.

18.8.7. Брезентларнинг омборхонадан диспетчерларга, диспетчерлардан омборга ўтиши қуйидаги бир турдаги шакл асосида расмийлаштирилади:

- диспетчердан омборга тушганда тайёрлов пункти муҳосиби томонидан икки нусхада ёзиладиган "кириш ордери" билан расмийлаштирилади, бу ордернинг бир нусхаси брезентни берувчига, иккинчиси қабул қилувчига берилади;

- омбордан диспетчердан "Талабнома" га биноан берилиб, талабнома тайёрлов пункти муҳосиби томонидан икки нусхада ёзилади, унинг биринчи нусхаси брезент берганда қолади, иккинчиси уни олган шахсга берилади.

18.8.8. Брезентларни қуйи даражага ўтказиш, уларни таъмирдан қабул қилиш, бутунлай яроқсиз бўлиб қолганларини

ҳисобдан ўчириш ишлари пахта тозалаш корхонасининг махсус комиссияси томонидан амалга оширилади.

18.8.9. Брезентни сақлаш учун масъул шахс томонидан камомадга ёки брезентнинг яроқсиз ҳолга келишига йўл қўйилган тақдирда айбдорлардан янги брезентнинг қиймати ундириб олинади, шу билан бирга у жавобгарликка тортилиши ҳам мумкин.

18.8.10. Брезентлар ҳаракатига оид барча ҳужжатлар буюмлар омборхонаси мудир ва бошқа моддий жавобгар шахслар томонидан тўлдирилгандан кейин бир кун ҳам кечиктирмай тайёрлов пункти муҳосибасига топширилиши шарт.

18.8.11. Ҳар бир моддий жавобгар шахсга биркитилган брезентларнинг ҳужжатлари тайёрлов пункти муҳосибасида сақланади.

18.8.12. Тугалланмаган баланси бўлган тайёрлов пункти ва юклаш-тушириш базалари брезентлар ҳаракатини 58-ХЛ шаклдаги "Идиш (тара) ва брезентлар ҳаракати ҳақидаги ҳисобот" га ўтказадилар. Ундаги рақамлар муҳосиба томонидан корхонадаги рақамлар билан таққосланади.

18.8.13. Тайёрлов пункти идиш ва брезентлар миқдорини ҳамда уларнинг ҳолатини текшириш мақсадида белгиланган тартиб асосида ялпи ҳисоб-китоб ўтказиши шарт ҳисоб-китоб натижалари рўйхатга олиш ёки далолатнома тузиш йўли билан расмийлаштирилади.

18.9. Тайёрлов пунктидаги механизациялаштирилган ишлар ҳисоби

18.9.1. Тайёрлов пунктида кўп меҳнат талаб қиладиган ишларни механизациялашда унинг самарадорлигини аниқлаш, механизмлардан тўғри фойдаланиш ва меҳнат ҳамда материал меъёрларини тўғри белгилаш муҳим аҳамият касб этади. Шу мақсадда механизациялаштирилган ишларнинг махсус ҳисоби юритилади.

Тайёрлов пункти муҳосибаси, диспетчер, қуришиш-тозалаш цехининг смена мастерлари ва электр техниксининг маълумот хатлари асосида махсус ҳисоб-китоб дафтари юритади.

19. СТАНДАРТ НАМУНАЛАР ТАЙЁРЛАШ УЧУН ПАХТАДАН НАМУНА ОЛИШ ВА ПАХТАНИ МАХСУС АЖРАТИБ ҚЎЙИШ, УЛАРНИ ТАЙЁРЛАШНИНГ ТЕХНИК ШАРТ-ШАРОИТЛАРИ

19.1. Шу йилги пахтадан янги стандарт намуналар тайёрлаш ва уларни махсус ажратиб қўйиш учун намуна олинади.

19.2. Пахта селекцион ва саноат нави ҳамда синфи бўйича махсус ажратиб қўйилади.

19.3. "Ўзпахтасаноат" уюшмаси, "Пахтасаноат" вилоят бирлашмалари у ёки бу пахта тозалаш корхонасига қарашли, ташқи кўриниши, етилганлиги, толасининг пишиқлиги жиҳатидан бир ҳил пахта етиштирувчи туманларни олдиндан гуруҳларга бўлади.

19.4. Ҳар бир тумандан кўзда тутилган тайёрлов пунктдан ҳар бир нав бўйича 10 кг дан кам бўлмаган миқдорда намуна олиниб, тегишлича пахта тозалаш корхонасига келтирилади. Пахта тозалаш корхона лабораторияси тайёрлов бўлими бошлиғи, агроном ва қабул қилувчи иштирокида пахта толасининг пишиб етилганлик коэффиценти бўйича дастлабки ўтказилган лаборатория текширишлари натижалари асосида бир қанча тайёрлов пунктлари пахталарини ўзаро таққослайди ва қайси намуна кўзда тутилган туманга кўпроқ тўғри келиши ҳақида хулоса чиқаради.

Ана шу хулоса асосида мазкур гуруҳдаги туманларга хос бўлган хом ашё берувчи бир-иккита тайёрлов пункти танлаб олинади. Бу пунктлардаги пахта стандарт намуналар тайёрлаш учун махсус ажратиб қўйилади.

Ушбу масалалар бўйича якуний қарор техник назорат ҳамда тайёрлов бўлимлари бошлиқлари хулосаси асосида пахта тозалаш корхона раҳбари томонидан қабул қилинади.

Стандарт намуналар учун пахта олинadиган тайёрлов пунктлари аниқлаб олингандан сўнг намуналарнинг тўғри олинишига ҳамда махсус ажратиб қўйилган материалнинг сақланишига масъул шахс тайинланади ва у зудлик билан пахтани танлаш ва махсус ажратиб қўйишга киришади.

19.5. Намуналар шундай олиниши керакки, токи танлаб олинган пахтанинг ҳар бир нави ва синфи ташқи кўриниши бўйича давлат стандарти талабларини тула намоён этадиган бўлсин.

Стандарт намуналар тайёрлашда уларни намлик ва ифлосланганлик даражаси юқори ва ўз-ўзидан қизиб кетиши мумкин бўлган пахтадан олиш таъқиқланади

19.6. Учинчи синфга тегишли ва даланинг ўзида тозаланмаган пахтадан намуна пахтани қуритиш-тозалаш цехига чиқармай туриб олинади, чунки бу пахтада намлик юқори, стандарт намуналар учун танлаш ва намуна олишда пахтани ўз жойида ташқи кўринишига путур етказмаган ва ифлослигини сезиларли камайтирмаган ҳолда ҳаво ва қуёш нури ёрдамида қуритиш чораларини кўриш лозим.

19.7. Янги стандарт намуналари тайёрлашга пахтани махсус ажратиб қўйиш мазкур пахта тозалаш корхонасига қарашли тайёрлов пунктлари ва хўжаликларни таъминлаш учун етадиган миқдор ҳисобидан амалга оширилади.

Барча пахтани махсус ажратиб қўйиш биринчи навлар учун 1 ноябргача, паст навлар учун 15 ноябргача тугалланиши керак.

Пахтанинг ҳар бир махсус ажратиб қўйилган тўдасидан ўртача намуна олинади ва тегишли пахта тозалаш корхона лабораториясига жўнатилади.

19.8. Лаборатория текширишлар учун намуна олади, сўнг ўртача намуна тенг икки қисмга бўлинади. Лаборатория унинг вазни 5 кг бўлган бир қисмини тегишли миқдордаги идишларга солиб пахта тозалаш корхонасидан почта ёки ўзининг транспорти орқали "Paxta tozalash IChB" ОАЖ га тегишли хужжатлар билан юбориши керак; 700070, Тошкент, Шота Руставели кўчаси, 8 уй. Намунанинг иккинчи қисми хужжатнинг нусхаси билан лаборатория архивида сақланади.

Намуна солинган идишда "Пахтанинг стандарт намунаси" деган ёзув бўлиши шарт.

"Paxta tozalash IChB" ОАЖ пахта намуналарини 1-февралгача олиши лозим.

Пахта намунасининг "Paxta tozalash IChB" ОАЖ га жўнатиладиган курсатилган вазни белгиланган энг кам миқдор ҳисобланали ва бу миқдор пахтанинг нави ва синфини давлат стандарти бўйича аниқлашни таъминлайди.

19.9. Пахта тозалаш корхонасининг техник назорат бўлимининг бошлиғи имзолаган хужжат "Paxta tozalash IChB" ОАЖ га пахтанинг ҳар бир намунаси билан жўнатилади.

Хужжатда қуйидаги маълумотлар ёзилади: хужжатнинг рақами ва ёзилган санаси, пахтанинг селекцион нави, пахта тозалаш корхонасининг номи, пахта қабул қилинган сана, етиштирган туман ва пахтанинг қабул бўйича саноат нави ва синфи, унинг ифлослик ва намлик даражаси, толасининг пишиб етилганлик коэффициенти.

Хужжат икки нусхада тайёрланади: бир нусхаси почта орқали жўнатилаётган пахтага солинади, иккинчиси пахта тозалаш корхонасида сақланади.

19.10. Стандарт намуналар тайёрлаш учун махсус ажратиб қўйилган пахтани сақлаш шароитлари пахтанинг дастлабки кўриниши сақланишини таъминлаш керак.

19.11. Стандарт намуналар тайёрлаш пайтида пахта намунаси андоза қутиси бўлимига тукиб солинади ва қўл билан зичланади. Пахтанинг мазкур туманга хос хусусиятларини, селекцион ва саноат нави ҳамда синфини акс эттирувчи ташқи кўринишининг сунъий яхшиланишига ёки ёмонлашувига йўл қўйилмайди.

Андоза қутисининг бўлими пахтанинг типик намунаси билан тўлдирилгач, унинг юза қисмига солинган намунага O'z DSt 615:1994 давлат стандартига мос келадиган қилиб ишлов берилади.

Юза қисмидан пахтанинг тўғри келмайдиган айрим бўлаклари ва бошқа нав ва синфга мансублари олиб ташланади. Стандарт намуналар тайёрлашда биринчи синф пахтадан ўта чузилиб кетган бўлаklar ҳам олиб ташланади.

19.12. "Пахта тозалаш IIChB" ОАЖ томонидан тайёрланган пахтанинг стандарт намуналарини Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалик вазирлиги, "Ўзпахтасаноат" уюшмаси вакилларида иборат комиссия тасдиқлайди.

Пахта тозалаш корхоналари тайёрлаган стандарт намуналар "Пахтасаноат" вилоят бирлашмаси, пахта тозалаш корхонаси, туман Қишлоқ ва сув хўжалиги бўлими ҳамда «Пахта тозалаш IIChB» ОАЖ вакилларида иборат комиссия томонидан тасдиқланади.

МУНДАРИЖА

1. УМУМИЙ ҚОИДАЛАР	4
2. ПАХТА ТЕРИШГА ТАЙЁРГАРЛИК ҚЎРИШ	4
3. ПАХТАНИ МАШИНАДА ТЕРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ	6
4. ПАХТАНИ ҚЎЛДА ТЕРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ	7
5. ТАЙЁРЛОВ ПУНКТИДА ПАХТА ТАЙЁРЛАШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ	8
6. ТАЙЁРЛОВ ПУНКТИДА ПАХТАНИ ҚАБУЛ ҚИЛИШ ВА ЖАМЛАШ ТАРТИБЛАРИ ҲАМДА МАНСАБДОР ШАХСЛАРНИНГ ПАХТА СТАНДАРТИ ТАЛАБЛАРИГА РИОЯ ЭТИШ БОРАСИДАГИ МАСЪУЛИЯТИ	10
7. ТАЙЁРЛОВ ПУНКТИДА УРУҒЛИК ПАХТАНИ ҚАБУЛ ҚИЛИШ, ТЎДАЛАРГА ЖАМЛАШ, САҚЛАШ ВА ПАХТА ТОЗАЛАШ КОРХОНАСИГА ТАШИШ	26
8. ҚАБУЛ ҚИЛИБ ОЛИНГАН ПАХТА СИФАТИНИ АНИҚЛАШ УЧУН НАМУНАЛАР ОЛИШ ВА ЛАБОРАТОРИЯ ТЕКШИРУВЛАРИ ЎТКАЗИШ, “ҚИЙИН ТОЗАЛАНДИГАН” СЕЛЕКЦИОН НАВЛАР ПАХТАСИНИНГ ИФЛОСЛИГИНИ АНИҚЛАШ КОЭФФИЦИЕНТЛАРИНИ ТАТБИҚ ҚИЛИШ	31
9. ПАХТАНИНГ КОНДИЦИОН ВАЗНИНИ ВА СИФАТ КЎРСАТКИЧЛАРИНИ АНИҚЛАШ	38
10. ПАХТАНИ ҚУРИТИШ-ТОЗАЛАШ ЦЕХЛАРИ БЎЛГАН ТАЙЁРЛОВ ПУНКТЛАРИДА ҚАБУЛ ҚИЛИБ ОЛИШ, ҚУРИТИШ ВА ТОЗАЛАШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ	45
11. ПАХТАНИ САҚЛАШ	47
12. ПАХТАНИ ТАЙЁРЛОВ ПУНКТИДАН ТАШИШ ВА ПАХТА ТОЗАЛАШ КОРХОНАСИДА ҚАБУЛ ҚИЛИШ	57
13. ПАХТА НОБУДГАРЧИЛИГИНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ЧОРАЛАРИ	63
14. ПАХТАНИ ҚАБУЛ ҚИЛИШ ВА ЖЎНАТИШДА МЕХАНИЗМЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ	64
15. ХАВФСИЗЛИК ТЕХНИКАСИ	65
16. ХЎЖАЛИКЛАРНИ ҚОП-ҚАНОР ВА ЭТАКЛАР БИЛАН ТАЪМИНЛАШ	65
17. ТАЙЁРЛОВ ПУНКТИ ҚАБУЛ ҚИЛИБ ОЛИНГАН ПАХТАГА ҲАҚ ТЎЛАШ ВА ТАЙЁРЛОВ ПУНКТИДА ҲИСОБОТ	65
18. ҲИСОБ ВА ҲИСОБОТНИ ТАШКИЛ ЭТИШ	74
19. СТАНДАРТ НАМУНАЛАР ТАЙЁРЛАШ УЧУН ПАХТАДАН НАМУНА ОЛИШ ВА ПАХТАНИ МАХСУС АЖРАТИБ ҚЎЙИШ, УЛАРНИ ТАЙЁРЛАШНИ ТЕХНИК ШАРТ-ШАРОИТЛАРИ	92

АЖИРАВИСЫ

Қоғоз бичими 60х 90 ¹/₁₆. Шартлы босма табақ 6.
Адади 1200. Бұжортма № 98

«Toshkent tezkor bosmaxonasi» MChJ. 2005.
700200 Тошкент, Радиал тор кўчаси, 10 – уй. Тел.: 148 – 00 – 55.